
3 1761 06558794 1

SORØ,

EN BESKRIVELSE AF

KLOSTRET, ACADEMIET, KIRKEN, LÆREANSTALTEN

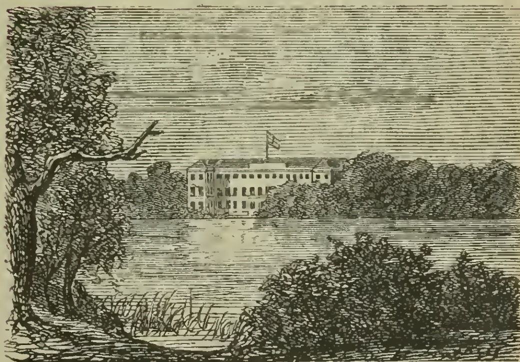
OG

SORØ NÆRMESTE OMEGN.

Med Kort og talrige i Texten indsatte Afbildninger og oplysende Tavler.

AF

TH. HANSEN,
FH. ADJUNKT.

FORLAGSBUREAUET I KJØBENHAVN.
(O. H. DELBANCO. G. E. C. GAD. F. HEGEL. C. C. LOSE).
THIELES BOGTRYKKERI.
1883.

Joh. Ludv. Holberg.

SORØ,

en Fremstilling og Beskrivelse af

Klostret, Academiet, Kirken, Læreanstalten

og

Sorø nærmeste Omegn.

Med en historisk Indledning.

Med Kort og talrige i Texten indsatte Afbildninger og oplysende Tavler.

Af

Th. Hansen,
fh. Adjunkt.

Forlagsbureauet i Kjøbenhavn.

(O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. F. Hegel. C. C. Lose.)

Thieles Bogtrykkeri.

1883.

INDHOLD.

FORORD.

Naar man vil foretage en større eller mindre Udflugt og Reise, er det formaalstjenligt og hensigtsmæssigt, saavidt muligt, forud at gjøre sig lidt bekjendt med det Steds historiske og stedlige Forhold, hvortil man reiser; derved bliver Reisen baade interessantere, og Indtrykket rigere og fyldigere.

Hvis man ved et Besøg i en paa historiske, fædrelandske Minder saa rig By som Sorø med Omegn skulde være saa uheldig at faa daarligt eller ugunstigt Veir, da frembyder Sorø Academi og Kirke saa rige og interessante Seværdigheder, at Besøget dog altid, om end med Begrænsning, turde blive nogenlunde tilfredsstillende.

Ligesom man ofte i Livets Gang og Medfør ved given Leilighed, naar man skal skildre, beskrive, fortælle og fremsætte noget, kan mangle Stof, Materiale og Data, saa kan man, i Modsætning til en saadan indskrænket og begrænset Situation og Mangel paa Fylde og Stof, have, for Sorø og Omegns Vedkommende, en saadan Rigdom baade af historiske Minder fra For- og Nutid, af stedlige Forhold og Forandringer i Tidernes Løb, af Antagelser af disse for og imod, af locale Anskuelser og Betragtninger, af blicherske Udraab: »Ak, hvor forandret!« — at man snart maa føle og sige: *copia me premit,* saaat selv den varsomste Bedømmelse og Kritik snart kan blive vildsom og misvisende. Dette har jeg erfaret ved denne Beskrivelse, og det er blevet mig overvældende vanskeligt at træffe den rette Begrænsning.

Jeg har selvfølgelig benyttet baade trykte og mundtlige Kilder og Meddelelser. Saaledes har jeg søgt Oplysning i hvad Pontoppidan, Molbech, Riegels, Rothe, Collin, Tauber, Estrup m. Fl. i deres forskjellige Skrifter have meddelt om Sorø; særlig har jeg tilladt mig at søge Veiledning i Prof. Høyens og Prof. Kornerups Skrifter om Sorø Kloster og Kirke. Foruden hvad jeg i al Ærbødighed har disse at takke for, aflægger jeg herved min bedste Tak til forskjellige Mænd i Sorø, der saa beredvillig have ydet mig værdifuld Assistance, saaledes Hr. Landinspectør Dedenroth, Kunstmaler Lauritzen, Ringer Steen, Bygningsconductør Nissen, Adjunkt Lunddahl og Skovrider Guldberg.

Indledning.

Sorø og Ringsted Egnen er en af Danmarks Middelalders klassiske Egne. Datidens Særkjende var en umiddelbar Fromhed og ubevidst Længsel, hvad enten det saa gjaldt Korstog, Pilgrimsfærd, fromme Stiftelsers Oprettelse og Kirkers Opførelse. — Grundlægningen af Sorø berømte Kloster skyldes udelukkende Svend Estridsens mægtige Høvding, Skjalm Hvides, Æt. Af hans fire Sønner grundlagde Toke, Ebbe og Asger Rygh, fornemmelig den sidste, Klostret, hvortil en Plads i den store af Skove og Indsøer omkrandsede Egn mellem Sorø og Tuel Sø blev udseet, med den Bestemmelse, at det skulde være deres Slægts Hvilested. Da Byen Sorø oprindelig er anlagt paa en Ø imellem Søer — i Pontoppidans danske Atlas hedder det: »Soer eller Sorøe. saakaldet af sin Lægde paa en Ø eller egentlig Halvø, omgivet af ferske Søer« — har man ifølge Stephanius (Prof. i Sorø † 1650) muligen kunnet udlede Navnet heraf, altsaa Søernes Ø, og da her paa Stedet skal have ligget en Landsby, benævnet Soreby, der hørte til Asger Ryghs Arvegods, og han nedbrød Landsbyen og forvandlede den til et Munkekloster, forsvandt Betegnelsen »By«, og Navnet Sorø blev ene tilbage. Asger boede dengang med sin Hustru Inge paa Fjenneslevlille Gaard, der laa Nord for Fjenneslev Kirke, og her fødtes 1128 Tvillingsønnerne Esbern Snare og Absalon. Han havde tilligemed sine to Brødre stiftet en Munkebolig i Sorø og oplevede Bygningens Indvielse ved den roskildske Bisp Thomas: her lod han sig, med sin Hustrues Minde, i from Inderlighed indvie og indklæde som Munk i Klostret, men døde tretten Dage efter Indvielsen 1151, og blev begravet i den ældre Klosterkirkes Chor, den af ham og Toke opførte lille Stenkirke, Øst for den nuværende saakaldte Klosterport; her kom ogsaa Fru Inge til at

hvile ved sin Husbonds Side, indtil i det 13. Aarhundredes Slutning under Abbed Niels III paa alle Sjæles Fest 1285 deres Lig flyttedes fra den i Ruiner liggende Stenkirkes underjordiske Kjælderrum, hvor de havde ligget uforstyrrede, over til den store Familiebegravelse i den nuværende Klosterkirke og nedlagdes i Høichoret ved Absalons Grav. Ebbe Skjalmsøn med sine tvende Hustruer og to Børn vare ogsaa begravede i Stencapellet, men flyttedes paa samme Tid til Klosterkirken. Det senere saa anseelige og berømte Sorø Kloster var fra først af kun et ringe Benedictiner-Convent, grundlagt og stiftet af Absalons Fader og Farbrødre, men som særlig ved Absalons og hans Families gavmilde Bestræbelser blev et af de anseeligste Cistercienser-Abbedier i hele Norden. De første Munke i Klostret hørte til Benediktinernes Orden, men da disse lidet svarede til Absalons Forventning, og Klostret ved nogle Priorers Skyld var kommet i Forfald, indkaldtes, 20 Aar efter Klostrets Stiftelse, fra Esrom Munke af Cisterciensenordenen, og Klostret blev høitidelig indviet 13. Juni 1161 til Jomfru Maria, ved hvilken Leilighed hans Farfaders Skjalm Hvides og hans Farbroders Tokes Been, der hidtil havde hvilet i Fjenneslevlille Kirke, bleve nedlagte i Sorø st. Klosterkirke og indmurede i en Pille ved d. sydl, Sidechor, hvor de igjen fandtes 1774. Selv fik Absalon sin Grav paa d. helligste Sted i Kirken, i Høichoret foran Høialtret; paa hans Ligsten staar: »1201 er Absalon begravet her.« Sorø Kloster blev saaledes en Datter af Esrom Kloster og kom først da til sin fulde Flor. Fra dette Aar begyndte her et frodigt, gudfrygtigt og videnskabeligt Liv og Virksomhed, I den første Tid var Alt tarveligt og smaat, og den lille Stenkirke svarede ganske til Klostrets daværende, noget indskrænkede Forhold. Det var Asgers og Ebbes med Families Hvilested og stod som et Vidne om deres Fromhed i Liv og Død. Da imidlertid selve Klostret tiltog i Anseelse og Rigdom dels ved Brødrenes egen Driftighed og Virken og dels ved de betydelige Gaver, der tilflød det, begyndte snart Klosterbygningerne at blive for smaa og Kirken for lille; ei heller svarede en saadan Lidenhed til Stedets Værdighed. Særlig paalagdes det Klostret, at nogle af Brødrene skulde nedskrive Rigets Aarbøger og Fædrelandets historiske Mærkværdigheder og saaledes fortsætte Absalons lærde Skriver Saxos Værk. Dette Absalons Paalæg synes imidlertid ikke at være blevet efterkommet, idet de alene holdt sig til de religiøse Klosterskikke. Ogsaa kan man maaske antage, at den Sorø Kloster tvende Gange overgaaede Ildebrand (1193 og 1247) kan have tilintetgjort de

literære Arbeider, som Sorø Klostermunke muligen kunne have nedskrevet. Efter Ildebranden 1193 sørgede Absalon faderlig for Klostrets Restitution ved Gaver fra sine Besiddelser og Midler; endog fra Halland i Sverig hentedes Bygningstømmer, Jern og Salt, og ved sin Død efterlod han Klostret hele sin Fædrenearv, undtagen Fjenneslev, som Esbern beholdt. Hans hele Slægt sørgede ligeledes for Klostrets Berigelse og med mange Dotationer og Gaver blev Klostret fra flere Sider betænkt. Ved sine vindskibelige og driftige Munke og dygtige Abbeder hævede Klostret sig til hartad det betydeligste i Landet, hvis Abbeder administrerede den aarlige Paveskat, som Cistercienserordenen i Norden maatte svare til Rom, og i den danske Konges og Rigets Raad havde de Plads og Sæde jevnsides Biskopperne. — Men Absalons berømte Cistercienserkloster maatte imidlertid blegne for Reformationen og døde sagtelig hen, efterat dets Glansperiode havde varet i henved 400 Aar (1150—1536). Paa Grund af Klostrets Rigdomme og dets Medlemmers mere videnskabelige Retning, som vel ogsaa med Hensyn til de oprindelige Stifteres Høiagtelse i Danmarks Annaler vistes der Sorø Kloster større Agtelse og Hensyn ved Reformationens Indførelse her i Landet. — Omend Klostret med nærmeste Omraade faktisk blev ophævet ved Reformationen, blev det dog Munkene tilladt til den sidstes Død 1580 at forblive med usus fructus i Klostret. Klostret og dets Besiddelser m. m. seculariseredes nu og henlagdes 1580 under Kronen, og 1585 bestemte Fred. d. 2., at Sorø Kloster med Jordegods, Bygninger og Herligheder skulde oprettes til en kgl. Skole og udgjøre en særlig Undervisningsanstalt under sin egen Rector, hvor Religion og Videnskaber skulde fremmes. Denne Skoles første Forstander var Christianus Maccabæus og senere Niels Krogh. Paa en af Skolens Vægge fandtes nogle Aar efter dens Oprettelse en Inscription, der i al naiv Alvor begyndte saaledes:

Af Munke Nest og Røverkule,
hvor mangen Sjæl blev myrdt,
haver Kong Fredrik stiftet en Skole
og den Misbrug forstyrt;
hvor nu i frie Konster og Lærdom
høvske Sæder og Guds Dyrk
opdrages med Flid den danske Ungdom
— at fordrive Barbarisk Mørk —(!)

Det var egentlig den af Fredr. d. 2. paa Fredensborg noget tidligere oprettede »kongelige« Skole, der nu blev henflyttet til det »roligere« Sorø. I denne, som det hedder, »besynderlige

og bedre kgl. Skole« skulde underholdes og optugtes 30 unge Personer af Adel og 30 ikke af Adel; — Ophold og Undervisning for hver Elev beregnedes til sex Aar. Efter denne Plan gik nu Skolen frem med Held fra 1586 til 1623 i 37 Aar, i hvilket Tidsrum 195 adelige og 501 ikke adelige Elever bleve underviste. De Adelige gik saa, naar deres Skolecursus i Sorø var fuldendt, paa Udenlandsreiser, særlig for at erhverve Kundskaber i Sprog og ridderlige Øvelser. For nu at forhindre og overflødiggjøre disse adelige Udenlandsreiser, der fordetmeste intet Udbytte bragte vedkommende unge Herrer, men snarest kun negative Resultater, oprettede Chr. d. 4. 1623 ved Siden af den sorøiske Skole et adeligt, ridderligt Academi, hvorved han haabede at modarbeide de unge Adelsmænds kostbare Reiser til Udlandet, »forinden — som det hedder — de ret kunne fatte, hvad de hos Fremmede saa' og forfarede.« Men — siger Molbech — lidet skjønnede Danmarks Adel paa en ypperlig Stiftelse, der især sigtede til deres Dannelse for Livet og Staten, og heri maa en af Hovedaarsagerne søges til Sorøs Forfald.« — Academiet skulde fornemmelig have sine Fonds anviste af Maribo og Børglum Klostres med fleres Jordegodser, medens den sorøiske Skole særskilt beholdt Indtægterne af sit eget Gods, og dettes eventuelle Overskud skulde afgives til Academiet. En Overhovmester — den første var den lærde Geheimeraad Just Høg — som boede paa Stedet, havde Overopsyn over Academiet og Skolen i Forening. Academiet bestod nu i de første Aaringer med Hæder og til Gavn, saalænge Kong Christian levede og vaagede over sit Anlæg. Blandt andre lærde Mænd baade fra Ind- og Udlandet, som Chr. d. 4. 1625 hidkaldte »til Nytte og Prydelse« for sit nystiftede, ridderlige Academi, maa nævnes Hollænderen Meursius, en lærd, historisk Philolog, Professor i Leyden i Historie og Græsk. Han kom 1625 til Sorø, blev kgl. Historiegraf og Professor i Historie; han døde i Sorø 1639; ogsaa bør mindes: Stephanius og Bering († 1675). — I Aaret 1641 fik Academiet et stedligt Bogtrykkeri, hvilket længe havde ligget Chr. d. 4de paa Sinde at forskaffe Academiet, da han holdt for, at »ligesaa lidt som Soldaten til en hæderfuld Kamp kan undvære de fornødne Vaaben, saa kunne ei heller Professorerne til deres literære Virksomhed undvære et saadant Trykværk.« *) — Som Bevis paa sin Tillid til Academiet lod Kong Christian i tre Aar — fra 1624—27 — sine

*) Dette sidste Ord »Trykværk« lever endnu i Benævnelsen »Trykkergaarden« i det Hus i Sorø, hvor Trykkeriet fandtes.

to Sønner, Frederik (senere Kong Fredr. d. 3die) og Ulrik undervise ved Academiet (Ulrik deltog senere i 30-Krigen, men blev 28. Aug. 1633 snigmorderisk skudt under en Samtale med den keiserlige General Piccolomini). — Academiet frekventeredes af mange baade inden- og udenlandske Adelsmænd (holstenske og hessiske) og fyrstelige Personer. Beretningen om, at den svenske Kronprins Carl Gustav (senere Carl d. 10de) studerede her og af Forkjærlighed for Sorø fritog Sorø og Academiet for fjendtlig Behandling, da han havde besat hele Sjælland, turde være tvivlsom. Af Høiagtelse for det Sted, som havde tjent ham til Skole og Lærdom, siges han, — og man har da forsaavidt det kgl. Anordningsdocument herom, der er udfærdiget i det tyske Sprog — at have befalet, at den liden By Sorø med tilhørende Amt og Gods skulde være befriet for al fjendtlig Vold. — Antallet af de Adelige ved Academiet og Skolen i Perioden fra 1623 til 49 var 360, af Ikke-Adelige 194. I Acad.s Periode under Chr. d. 4. træffe vi næsten alle Datidens adelige Navne repræsenterede. Det viste sig imidlertid i Aarenes Løb, at begge disse Indretninger (Institutter) vanskelig hver for sig og i deres Forbindelse vilde betrygge en Fremtid, og kort efter Chr. d. 4des Død var den tilsyneladende skjønne Forening faldefærdig. Flere Omstændigheder bidroge til Acad.s Vaklen og Forfald. Nogle af disse Aarsager vare dels Adelens Uefterrettelighed i at betale de reglementerede Contingenter for deres Børns Kost og Undervisning, dels særlig Godsernes og hele Rigets Svækkelse ved den sørgelige, svenske Krig 1657—60; dels Frederik d. 3dies Dronning, Sophie Amalies Ønske at erholde for sig Maribo Slot og Gods, der hidtil havde tilhørt Acad. Ove Malling bemærker desuden, at »den Tone, som de unge Adelsmænd ifølge de dem indrømmede Fortrin gave sig fremfor de Ikke-Adelige, og den høiere Interesse, som Academiet fremfor Skolen havde for Overhofmesteren, virkede ikke til Fordel for Skolen.« Hertil kom endelig ogsaa den Tids Magthaveres Ønske, at hæve den udprægede Forskjel, der hidtil havde fundet Sted mellem en adelig og uadelig Ungdoms Dannelse og Vilkaar. Den dygtige og hæderlige Overhovmester Jørgen Rosenkrantz anstrengte sig forgjæves for at frelse det ridderlige Academi*) Den efter Svenskekrigen til Un-

---

*) Overhofmestrene ved Chr. d. 4des ridderlige Academi i Sorø vare;

1) Just Høg til Gjorslev. .... 1623—40.
2) Henrik Rammel til Bekkeskov .... 1640—44.
3) Falk Gjøe til Hvidkilde .... 1649—53.
4) Jørgen Rosenkrantz til Kieldegaard .... 1653—65.

dersøgelse af og Betænkning over Academiets datidige, ringe Status nedsatte Commission kom 1665 til det Resultat, at det ridderlige Academi i Sorø skulde nedlægges — efterat det havde bestaaet i 42 Aar — og skilles fra Skolen, der efter Frederik d. 2dens oprindelige Plan kun skulde bestaa som Opdragelsesanstalt og lærd Skole alene for Adelige og Uadelige — et Gymnasium eller, som det hed, en »schola illustris.« Selve det ridderlige Academi skulde forlægges til Kjøbenhavn, hvilket imidlertid først skete 1692. Men det Hele viste sig her at være ukyndigt og mangelfuldt organiseret, faldt sammen og ophævedes allerede 1710. Udfaldet svarede saaledes kun lidet til Hensigten: at danne den adelige Ungdom til en finere Levevis. Trods dette kjøbenhavnske, ridderlige Academies udvortes Glimmer viste det sig her, at de unge Adelsmænd baade manglede Forkundskaber til at benytte de Kundskaber og Fordele, der bleve dem tilbudte, dels dertil viste sig uregjerlige, raa og upaavirkelige. Den kgl. Skole og Opdragelsesanstalt i Sorø gik i de nærmest efter 1665 paafølgende Aar — imod Slutn. af 17. og Begynd. af 18. Aarh. — mer og mer tilbage og tabte i Anseelse, saa at endogsaa Eleverne her som i andre Latinskoler maatte møde i Kirken og synge ved Bryllupper og Ligbegængelse. Saagodtsom Ingen af Adel besøgte den, og tilsidst — 1734 — var kun ganske faa ikke-adelige Elever — 6 eller 10 — tilbage i Skolen. Under Christian den 6te nedsattes da 1736 en Commission for at undersøge, hvorledes den forfaldne Skole atter kunde bringes i Overensstemmelse med Fred. d. 2dens Plan, og der blev da udkastet en Plan til en ny, »udmærket« Skole, hvilken Plan blev modificeret og udvidet saaledes, at der atter — ligesom under Chr. d. 4de — oprettedes et adeligt, ridderligt Academi med egentlig adelige Academister, men ogsaa med ikke adelige Academister, der vare lige med Adelige privilegerede, hvilke sidste dog ikke skulde bo paa selve Academiet, men gives Adgang til Professorernes Forelæsninger og de academiske Konstøvelser. Chr. d. 6te betænkte saaledes at gjenoprette det nedlagte, adelige Acad. baade som gavnlig Forberedelse til Udenlandsreiser og til Erstatning for saadanne Reiser, da saaledes derved Pengene til slige sparedes og kom Landet selv tilgode. 1734 hævedes nu Skolen i Sorø aldeles, og Indkomsterne opsparedes til nye Bygninger og Indretninger paa Stedet selv. Dette Interim varede i 13 Aar. De gl. stedlige Bygninger bleve tildels nedrevne, og nye, anselige og rummelige Bygninger, under Direction af Kmh., Baron Holger Rosenkrantz til Rosenlund bleve opførte i fransk renaissance Stil. Chr. d. 6.

døde imidlertid 1746, men Sønnen Fred. d. 5te havde samme Interesse for Stiftelsen som Faderen og lod Bygningerne fuldføre med Glans. Om disse Bygninger hedder det, at de skulde være »til den lærende Ungdoms Nytte, dels til Skoler, til allehaande Exercitier, dels ogsaa til bekvemme Logemente, til Auditoria, Spise-Sale og deslige; ligesom og Lærerne i de fleste Videnskaber, Professorerne og Andre her have deres fornødne Magelighed.« Ligeledes skulde i disse nye Bygninger findes »skjønne og vel indrettede Apartements for det kgl. Herskab selv, hvor Hans Maj. med den kgl. Familie bekvemmelig kunde residere, naar det behager Høistsamme paa nogen Tid at opholde sig paa dette yndige Sted.«

Fundationen er for dette nye Aar dateret 1747.

Acad.s Overhovmester var tillige Amtmand over Sorø Amt og By, og som saadan Stiftamtmand. Academiet fik sin egen Jurisdiktion eller Hofret, hvori Academister over 16 Aar havde Sæde som Auskultanter, og sin egen Skifteforvaltning. Ingen Academist maatte reise udenlands, førend han enten ved Sorø eller Universitetet i Kbhavn eller begge Steder havde studeret tre Aar. — Samme Aar som Academiet gjenoprettedes — 6. Marts 1747 — skjenkede Digteren, Professor Holberg, det den betydelige Gave af over 1000 Tdr. Hartkorn Bøndergods og Herregaardene Tersløse og Brorup, — »til dette ridderlige Academi« (hedder det) »legerede vor berømte Assessor og Professor Hr. Baron Holberg sit ganske Baroni« —, der for ham oprettedes til Baroniet Holberg, og forøgedes denne Gave yderligere med Allodialgods, som han anslog til 12,000 Rigsd. R. M.

Saaledes blev her atter under Fred. d. 5. et ridderligt Academi etableret, efterat dets Gjenoprettelse var forberedt under Chr. d. 6., og blev ved Fundats af 7. Juli 1747 underskrevet. Baron Holberg gav sit Bibliothek, samt 1000 Rbdl. til dets aarlige Forøgelse ved Renterne. Hans Portræt er vedføiet Gavebrevet med de Ord: »Ludovicus Liber Baro de Holberg, cujus imaginem in oculis et animis, dum erit, feret Acad. Sorana.« Dette mærkelige og storartede Holbergske Gavebrev fremkom og confirmeredes først efter Holbergs Død 28. Jan. 1754, i hvilket Gavebrev Holbergs Ord: »min allerunderdanigste, sidste Bøn er, at det allernaadigst vilde behage Deres kgl. Majestæt, at, saasom der ogsaa udi Middelstanden findes mange Personer af Meriter, at dette Privilegium: at blive Academist, ogsaa extenderer sig til dem, paa det jeg ikke skal synes at ville foragte min egen Stand; dette har altid lagt mig paa Hjertet«, — høist forunderligt, for ei

at sige mere, ere udeladte. — 1751 lagdes Gaarden Hellestrup med underliggende Gods under Academiet paa Vilkaar, at efter Oberst v. Kalkreutzes Testamente af Godset forud skulde svares 60 Rbdl. aarlig til 10 aldrende Officerer og 24 Rbdl. aarlig til 10 af Godsets Fattige.

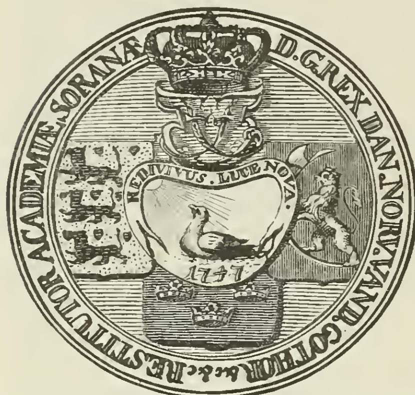

Fig. 1. Det nye Acad.s af Fredr. d. 5te »forundte« Segl.

Det nye Academi »forundtes« at have sit eget Segl og dertil at bruge rødt Vox. Der blev paa Seglet tilføiet et Mellemskilt, hvorpaa sees en Phønix »at oplives af sin egen Aske ved den opgaaende Sols Straaler«, med Overskrift: redivivus luce nova. Det kgl. Navn med Chiffre: »Fredericus V restitutor Academiæ Soranæ« er anbragt foroven. Til Høire, Venstre og forneden ere Skjoldet med de kgl. Insignier: de 3 Leoparder til Høire; Norges Vaaben, den kronede Løve, til Venstre; nedenunder Skjoldet med de tre Kroner. — Indvielsen af Acad. skete d. 26. Juli ved Kong Frederik d. 5tes Nærværelse. Hs. Exc. Henrich VI af Reuss, Kmh., »Græve« og Herrer til Plaun, Ridder og Geheimeraad, holdt i Acad.s Festsal Indvielsestalen. Som Academiets første Overhofmester udnævntes han til Geheimeraad. — Bibliotheket var alt da meget betydeligt og rigt og beløb sig til c. 10,000 Bind; hertil kom 1747 den halve Del af den danske Gesandt i Holland, Etatsraad Niels Grises testamentariske Gave, bestaaende af Halvdelen af hans store Bibliothek. Biskop Londemann af Rosencrone gav 1746 sin hele Bogsamling — mest poetiske Værker — til Sorø, og Etatsraad, Landsdommer Christensen, som eiede Tersløsegaard før Holberg, skjenkede Bibliotheket 600 Rbdl. Hertil kom nu Holbergs store Bibliothek, der særlig var rigt i Henseende til den gl. klassiske og historiske Literatur. Paa Bibliotheket fandtes ogsaa den berømte Sorøiske Tavle, der indeholdt en fuldstændig kronologisk Fortegnelse over Klostrets Abbeder. Den var heldigvis bleven afskrevet og udgivet med oplysende Anmærkninger af Langebek; Originalen brændte 1813 tilligemed hele Bibliotheket, Archivet, mange Documenter og Diplomer, der vare vigtige med Hensyn til Stedets Historie m. m., ei at tale om alle Holbergs Originalskrifter,

hans Manuscripter og hans hele Bibliothek. Paa Bibl. fandtes ogsaa tre vel malede Portræter af Meursins, Griis og Holberg; dette sidste skal have været særdeles godt. Originalen brændte, men et Kobberstik efter det findes i den seidelinske Udgave af Peder Paars. — Academiet havde nu fra 1747 til 1772 flere dygtige Overhofmestre, f. Ex. Grev Henrich VI af Reuss, Juul, Danneskjold-Samsø, ligeledes udmærkede Professorer, f. Ex. Kraft, Cold, Snedorff, Guldberg, Schytte, Schønning, Erichsen m. fl., ligesom det ogsaa var meget ordentligt besøgt af Studerende, og det syntes virkelig, som om det ridderlige Academi i Sorø skulde fremblomstre paany; men det blev kun som et Solglimt. Det viste sig uheldigt og upraktisk, at Overhofmestren tillige i Egenskab af Amtmand havde med Academiet at varetage; de senere Professorers Dygtighed stod langt tilbage for de tidligere. Hertil kom, at Academisternes Forkundskaber for med Nytte at høre academiske Forelæsninger vare saare mangelfulde; de Beviser, Prøver og Taler ved høitidelige Leiligheder, som Academisterne skulde aflægge, vare dertil saare tvivlsomme og skyldtes snarest disses Hofmestre og selve Professorerne. Man havde saa liden Tro og Tillid til de ved Sorø Acad. aflagte Embedsexaminer, at f. Ex. de juridiske Embedsexaminer i Sorø som oftest, idetmindste undertiden, ved Kjøbenh.s Universitet maatte tages om igjen forat kunne komme i Betragtning ved Ansættelse. Fra 1772 begyndte Academiet mærkeligt at gaa tilbage, og fra 1782 bestemtes det, at Stiftelsen ikke mere skulde føre Navn af »ridderligt« Acad.; men at det skulde »forundes« baade ikke-Adelige og »anseelige Borgerlige samt andre brave Mænds Børn« at admitteres til Acad., samt at en Adgangsexamen skulde oprettes for dem, der ønskede at studere videre ved Acad., hvis de ikke alt vare Studenter. Det academiske Cursus bestemtes nu til 4 Aar, men blev senere nedsat til 3. Juridisk Examen, taget ved Sorø Acad., skulde have samme Virkning til Befordring, som samme Examen taget ved Kjøbenhavns Universitet, saaat Acad. heri som i alt Andet skulde være uafhængigt af Universitetet. En Overhofmester skulde paa Stedet føre Opsyn over Godserne og Midlernes Forvaltning og Oeconomi, og med Professorerne udgjøre et Collegium, der havde at varetage Alt, hvad der henhørte til Studeringers og Øvelsers Fremme, Orden og Skik blandt de Studerende. Endvidere skulde en Commission eller Direction i Kbhavn have Overopsyn over det Videnskabelige ved Acad. og over Godsernes Forvaltning og Anvendelse, samt indsende deres Betænkning til Kongen. Et Par Aar gik imidlertid, uden at de

givne Tilstande forbedredes hverken ved Academiet eller Godsadministrationen*). Commissionen eller Directionen blev da ophævet, og Overhofmestren havde nu at henvende sig til d. kgl. Kancelli og Rentekammer. Men det blev Alt uden Frugt, da den academiske Anstalt syntes at have tabt almindelig Tillid og blev mere og mere afmægtig. Dets Gjæld og hele oeconomiske Forfatning gjorde Tilstanden stedse mere fortvivlet. Da den sidste Overhofmester fratraadte 1787, forblev Pladsen ubesat, og hans Pligter som saadan i Vacancen overdroges til de stedlige Professorer, hvis Tid saaledes mere maatte anvendes til Godsets Administration, Bygninger og Bibliothek m. m. end til videnskabelige Arbeider.

Fortegnelse over Overhofmestrene ved Sorø Acad. under Chr. d. 6te og Fr. d. 5te:

1) Grev Henrich VI af Reuss .... fra 1747.
2) Geheimeraad Carl Juul............. til 1760.
3) Grev Danneskjold-Samsø .... 1760—65.
4) Geheimeraad Reitzenstein........... til 1781.
5) Geheimeraad Raben .... » 1784.
6) Grev Haxthausen.................. » 1787.

Efter 1786—87 overtog Professorerne Godsbestyrelsen og de andre overhofmesterlige Embedsforretninger.

Fra 1801 begyndte den daværende Direction for Universitetet og de lærde Skoler at overlægge, hvad der med Sorø i videnskabelig Henseende paany kunde og burde foretages, men herpaa kunde der dog ikke videre tænkes, førend de financielle Vanskeligheder begyndte at afvikle sig. I saa Henseende oprandt omsider en ny Æra, ved at Godsadministrationen og Bestyrelsen fra 1802 overdroges til daværende Amtmand Stemann, som tillige 1. April 1803 fik sig Overhofmesterforretningerne betroet, og som med stor Omsigt og Omhu sørgede for de soranske Godsers og Tilliggenders oeconomiske Forhold og Bestyrelse, og fik tilveiebragt en gunstig Status, saaat Gjælden blev betalt, og frugtbringende Capitaler opsparedes. — Academiet havde imidlertid ingen Elever eller Academister mere; de to sidste afgik 1793, og Chr. d. 6tes og Fred. d. 5tes skjønne Academibygning med Bibliotheket — den udmærkede

*) En latinsk Opskrift fandtes fordum i Spisesalen angaaende de Lærdes Opvartere, om hvilke det hedder: »de æde, til de svede, men arbeide til de fryse« (doctorum famuli sunt omni tempore tardi; sudant quando vorant, frigent qvando laborant.

holbergske Bogsamling deri indfattet — Instrumentsamlingerne m. m. m., nedbrændte totalt 1813. Da nu dog Stiftelsen var gjældfri og rig, var der jo Mulighed for at reise Bygningerne og den videnskabelige Anstalt igjen. —

Ved kgl. Resolution af 9. Marts 1821 og 26. April 1822 vendte man nu for tredie Gang tildels tilbage til Fred. d. 2dens Plan og organiserede Institutet i Sorø som en combineret Anstalt baade som Skole, Opdragelsesanstalt og academisk Anstalt, »hvor Selvtænkning og Selvarbeide i de Videnskabsfag, som kunne forberede til Embedsstudium ved Universitetet og samle nyttige Kundskaber for Privatlivet, skulde dyrkes«. 1822 begyndte Skolen foreløbig i Localer i Byen, da Academibygn. ikke var færdig, med 30 Elever. Den nye Academibygn. blev reist istedetfor den gl. og blev færdig i Efteraaret 1826 og kunde rumme 60 Elever. Skoleaaret begyndte i den nye Bygning 1. Sept. 1826. — Foruden Eleverne paa selve Anstalten besøgtes Skolen i det første Skoleaar af 23 saakaldte Skolesøgende. Den fik sine Statuter 28. Jan., Fred. d. 6tes Fødselsdag, 1827, og blev høitidelig indviet samme Aar ved Fr. d. 6tes Nærværelse. Lærerpersonalet bestod da af en Directeur, 8 Lectorer, 4 Adjuncter, — de tre af disse boede som inspectionshavende paa selve Opdragelsesanstalten —, og tre saakaldte Kunstlærere (1 i Gymnastik, Dans og Ridekunst, 1 i Tegning og 1 i Musik). Hertil kom senere endnu to Lectorer og en Assistent ved den physiske Opdragelse. Juli Maaned afholdtes første Gang examen artium ved Academiet, efterat to Dimittender 1825 vare dimitterede til Kbhavns Universitet. 1830 absolveredes den saakaldte philosophiske Examen — 2den Ex. — af de i Aarene 1826 og 28 ved Acad. inscriberede Studenter. Til 2den Ex. ved Sorø Acad. examinerede Academiets Lectorer, efterat de i tre Semestre havde holdt Forelæsninger for Studenterne. Fra 1827—48 maa det for dette Tidsrum være tilstrækkeligt at henvise til de Fortjenester med Hensyn til Vækkelsen af Nationalaanden Mænd som Estrup, Ingemann, Wilster, Haueh, Wegener og Stenstrup m. fl. have indlagt sig, og som vel særlig maa sættes i Forbindelse med deres Ansættelse i Sorø, da de derved fik det fornødne Otium til at anvende dette til Fædrelandets Bedste. Daværende Direction for Universitetet og de lærde Skoler afslog imidlertid 1832 et Andragende om, at andre end de fra Sorø lærde Skole til Artium Dimitterede maatte absolvere anden Examen ved Sorø Academi, og berøvede saaledes den academiske Anstalt i Sorø Evner og Midler til at frugtbargjøre sin aandsdannende Virken i videre Kredse,

hvorved Directionen saaledes selv banede Veien for Academiets Nedlæggelse. — Bibliotheket, der tilintetgjordes ved Branden 1813, blev atter grundlagt ved en i Aaret 1823 fra Academiets Kasse anvist Sum af 2,000 Rbdl. r. S., samt ved et tvende Gange aarligt Indkjøb for 500 Rbdl. hver Gang, og ved Anskaffelse af Bøger, Charter o. s. v. for 600 Rbdl., foreløbig i 10 Aar. Hertil kom gratis Modtagelse af de paa offentlig Bekostning i Danmark udgivne Værker. Foruden flere Donationer maa særlig anføres Geheimeconferensraad Bülows (f. 1751 † 1828) til Sanderumgaard. Ved hans Død kom Acad. i Besiddelse af 5,400 Bind, foruden hans værdifulde Manuscriptsamling*). En yderligere Berigelse modtog Bibliotheket ved Pastor Bastholms Bogsamling, som han under visse Betingelser — en aarlig Livrente — overdrog til Academiet; det var imidlertid en tvivlsom Gave, da mange af Bøgerne tildels vare ødelagte ved Udrivning af Blade og anden vilkaarlig Overlast.

Fra 1838—43 var der en den lærde Skole sideordnet Undervisning i Realfagene, men da Frekventsen i dette Tidsrum kun for Realundervisningen var ringe, blev der fra 1848 ved Sorø lærde Skole oprettet aldeles selvstændige Realklasser. Om det nu ikke kan nægtes, at den siden 1827 indførte Form og Maade i Undervisningen ved den soranske academiske Læreanstalt i flere Henseender har været meget respectabel, saa maatte den dog snart — efter en Snes Aar — ifølge indre og ydre Aarsager vise sig i sin givne Manifestation som kun en Skitze til et større Maleri, der dog aldrig under de givne Forhold og Betingelser vilde kunne lykkes. Der synes hartad at være noget tragisk og skæbnesvangert ved Sorø Academi — mange Tilløb, men intet lykkeligt Resultat; og forsaavidt kan man jo endnu den Dag i Dag sukkende udbryde; »Ak, de skjønne, spildte Kræfter!«

Sorø Academi tæller som Læreanstalt betragtet følgende Perioder:

---

*) Denne Manuscriptsamling har Bülow væsentlig samlet i den Tid han var Marskalk hos Kronprins Frederik, i Tidsrummet 1784—93. Han havde som ung Officer tilbragt 3 Aar (1768—71) ved Academiet i Sorø, hvor han underkastede sig alle de befalede Examina. Hans Manuscripter bleve ved hans Død afleverede til Sorø Acad. tilligemed en Pakke, som efter hans Bestemmelse ikke maatte aabnes før 30 Aar efter hans Død. Den 28. Januar 1858 var denne Termin udløben, men — forinden var Pakken forlængst bleven udleveret til Kong Frederik d. 6te, og — beklageligt! siden ikke bleven tilbageleveret.

1) Fred. d. 2dens Skole for 30 adl. og 30 uadl. Børn 1586—1623.
2) Chr. d. 4des adelige Ac. med Skole .... 1623—1665.
3) Fred. d. 3dies »schola illustris« for Adl. og Uadl.. 1665—1734.
4) Chr. d. 6te og Fred. d. 5tes Ridderacad. uden Skole 1734—1782.
5) Fred. d. 6te — uden Bestem. af Adl. og Uadl. — med Skole og Opdr.-Anstalt .... fra 1822.

før disse et Cistercienserkloster fra 1150—1536.

Medens Kongerne Frederik d. 2den, 3die og 6te sympatiserede i deres Planer angaaende Sorø Acad.. samstemmede begge Christianerne. d. 4de og 6te, i deres Planer og Opfattelser af Sorø Acad.s Opgave. —

Kong Chr. d. 8de vilde i Stedet for Academiet sætte en høiere Realskole og paalagde i sit Rescript af 26. Juli 1845 Universitets-Directionen at udarbeide Forslag til Oprettelsen af en høiere Læreanstalt i Sorø for Realvidenskaberne, og denne Plan til en Real-Høiskole ved Siden af den lærde Skole i Sorø erholdt 31. Dec. 1847 allerhøieste Stadfæstelse. Planen gik ud paa at byde Folket Leilighed til en høiere Uddannelse i national, politisk og realistisk Retning. Høiskolen skulde være en fri Læreanstalt for Enhver, der ønskede at uddanne sig i Kjendskab til og Brugen af Modersmaalet, i Kundskab om Fædrelandets Historie og Statistik, Statsforfatning og kommunale Forhold, saavelsom og til at give en høiere Undervisning i de realvidenskabelige Hovedfag; Undervisningen skulde omfatte et toaarigt Kursus. Christian den 8des Død og de skjæbnesvangre Begivenheder i Marts 1848 standsede og tilintetgjorde denne hele Plan, og den academiske Læreanstalt i Sorø nedlagdes efter Monrads Initiativ ved kgl. Resolution 12. April 1849. Ønsket om i Sorø at faa oprettet en folkelig Realhøiskole, der kunde danne saaat sige Slutstenen for den folkelige Undervisning og Ledelse, der nu meddeles til Vækkelse og Dannelse i det store Antal af Folkehøiskoler rundt om i hele Landet, hvis Opgave det er at meddele den voxne Ungdom en friere og høiere Dannelse end den, som kan erhverves i de almindelige Almueskoler, — dette Ønske og Haab lever stedse endnu. — Under 31. Marts 1866 nedsattes en Commission for at udarbeide en Plan hertil, og denne indgav sin grundige og veludførte Plan herom under 9. Aug. 1867. Men — det Hele er endnu til Datum et hvilende Spørgsmaal.

Da de lærde Skoler i Danmark fik en Udvidelse, der hovedsageligen omfatter den saakaldte 2den Examen, som i en noget udvidet Form tidligere blev taget ved Sorø Academi af denne

Skoles Disciple, resolveredes 27. Marts 1847, at denne omformede Ordning ved Landets lærde Skoler ogsaa skulde ske ved Sorø Skole, og Academiet som academisk Læreanstalt nedlægges og inddrages. Skolen og Academiet vare allerede 1843 adskilte, og hver af disse Læreanstalter havde foreløbig faaet sin Rector og Director, indtil den endelige Bestemmelse med den academiske Læreanstalt blev taget. — Det tidligere saakaldte Academi existerer nu kun — honoris causa — af Navn; nu er der kun i Sorø en kgl. lærd Skole og Realskole med en dermed forenet Opdragelsesanstalt.

Sorø Academi har sine Hovedindtægter af Jordegods, Tiender, Skove og Capitaler. I Aarene fra 1854—58 er Bøndergodset dels solgt, dels bortarvefæstet. — Det praktiske Jorddyrknings- og Forstinstitut, som forsøgsvis i faa Aar var oprettet paa Mørup Hovedgaard under Academiet, og hvor Agerdyrkning, Kvægavl og hvad der hører til Jordbrug i det Større skulde læres og drives til muligste Fuldkommenhed og blive en praktisk Skole for unge Mennesker, som der ville lære Landvæsenet — 1832 afholdtes første Gang en Afgangsexamen — vilde ei heller trives og lykkes; det viste sig i flere Henseender upraktisk og maaske fra Begyndelsen uheldigt indledet og udført. Det var en uheldig Combination af Theori og Praxis, der her blev oprettet; der skulde baade arbeides i Marken paa den fra Academiet henimod en Mil liggende Mørupgaard, og dertil skulde Institutets Elever desuden pr. Vogn hver Morgen befordres fra Mørupgaard for i Sorø at høre Forelæsninger af Academiets Professorer og Lærere. — 1827 indrettedes til Forsøg en Lære- og Opdragelsesanstalt for fattige Drenge af Bondestanden paa Gaarden Kathrinelyst, 1/4 Mil fra Sorø, — denne er ogsaa for flere Aar siden ophævet.

Sorø nærmest liggende Skove og Søer.

Hvad der foruden den historiske Interesse giver Sorø og Sorø-Egnen sit ganske særegne, tiltalende Præg og stemningsrige Indtryk, er dets Søer og Skove med disse sidstes mange yndefulde Udsigter, Grupperinger og interessante Afvexlinger i Landskaberne. — Byen Sorø med sine nærmeste Marker og den smalle Skovstrimmel Philosophgangen mod Øst, var tidligere omgivet af Vand som en Ring, der nu er afbrudt paa fire Steder, nemlig imellem Sorø og Pedersborg Sø, imellem denne og Tuel Sø, mellem denne sidste og Flomstrækningen, samt ved Dæmningen til Jernbanestationen. Den største Afbrydelse i Sø-Ringen findes mod Øst, da hele Strækningen, omtrent 1/4 Mil lang, fra Sydsiden af Tuel Sø i en Bue til Østenden af Sorø Sø nu er en udtørret Eng- og Mosestrækning, Flommen kaldet, med dens østlige Fortsættelse omkring Stensbøg Skov og Troldholmsmosen. Af de tvende store Søer er Sorø Sø den høiest liggende, og dens Vandstand holdes ved Kongebro-Slusen høiere end Vandstanden i Pedersborg Sø, hvorfra den er adskilt ved den Dæmning ved Kongebroen, hvorover Hovedlandeveien til Slagelse og Korsør gaar, hvorimod Sorø Søes nordlige Ende gjennem en dyb Grøft, hvori Vandets Fald dog kun er saare ringe, staar i Forbindelse med den Nord Øst for Sorø liggende Tuel Sø. Om den Tid, da hele Flommen var en Sø, og Philosophgangen laa i et hartad ufremkommeligt Uføre med Sumpe og store Egetræer, haves nu ingen Meddelelse. Vandets Aftagen skriver sig fra, at der for en 60 Aar siden, især da fra 1828, blev skaaret en 1 1/2 Alen dyb Rende midt i Vandløbet under Kongebroen. I den Tid og senere, førend Jernveisdæmningen

lagdes over den nordøstlige Arm af Sorø Sø, er Alt blevet anderledes, og betydelige Landstrækninger ere indvundne fra Søen. Stene, hvor man før kunde lægge til med Baade, ligge nu høit oppe i Landet; de saakaldte to Gaaseøer*) (Elleholmene) ligge nu aldeles tørre og omgivne af vidtstrakte Engdrag; over den ene af dem er Jernbaneveiens Dæmning lagt, hvorved Veiens lige Retning til Banegaarden faar en heldig Krumning. For c. 50 Aar siden kunde Flommen kun passeres med Besværlighed og kun i den tørre Aarstid. Ligesom altsaa Søerne i fordums Dage dannede som en Ring om Sorø og dens allernærmeste Tilliggende, saaledes kan man ogsaa sige, at en Ring af større og mindre Skove og Skovstrækninger næsten fra alle Sider indeslutte og omgive Sorø og den nærmeste Sorø Egn. Bøgen er det fremherskende Træ i disse Skove, ogsaa Eeg, f. Ex. i Suserup Skov, lidt over 1/2 Mil fra Sorø, hvor der findes smukke, ældre Ege; ogsaa enkeltvis andre Steder i disse Skove findes mindre Partier med Egetræer, saavelsom af El og Gran. Birk findes kun langs Vestsiden af Boldborg og Stensbøg Skove. Ellen forsvinder mere og mere ved Mosernes og Kjærenes Udtørring. Af det hele sydligere Mark- og Skovterrain nærmest Sorø er den lavere østlige Del frugtbarere, mere leret og mindre stenet end den høiere vestlige Del, og den nordlige Fortsættelse Vest for Sorø og Pedersborg Sø er endnu højere og har tillige (f. Ex. ved Borød) været tæt besaaet med store Rullesten, hvilket tildels endnu er Tilfældet i Grydebjerg Naaleskov. Længere mod Nord begynder et sandet Bakkestrøg uden Rullesten, og mod Nordost gaar dette Strøg gjennem Bromme Naaleskov, 1/2 Mil fra Sorø, og naaer sit høieste Punkt i Brintebjerget, tæt ovenfor Bromme Mølle.

Foruden denne nærmest Sorø omgivende Skovring strækker Sorø Skove sig i en mere udstrakt Kreds. Til Sorø Academi hører i det Hele omtrent 6,250 Tdr. Land Skov, der ligge i flere Sogne og i større og mindre Arealer. Blandt disse er Suserup Skov den sydligste og smukkest beliggende. Dens Areal er 32 1/2 Td. Land, og her findes mange Bøge; en af disse er Distriktets største Bøg paa c. 16 Favne i Ved og Brænde. I denne Skov, der ligger paa et bakket Terrain og skraaner mod Vest lige ned til Tjustrup store Sø, findes Spadseregange, og den behandles som en Lystskov. Her er en Skovløberbolig, kaldet Georg Sarauws Minde, hvor der

*) Dette Navn have de fra den Tid, at de i Virkelighed vare Øer, hvor da Vildgæs havde deres Tilhold.

findes et Service, som Skovbetjenten er forpligtet paa Forlangende gratis at udlevere til de Skovbesøgendes Afbenyttelse. Sorø største Skovstrækning er Sønderskoven; den gjennemskæres paa et kortere Stykke af Jernbanelinien og har et Areal af lidt over 1979 Tdr. Land og en Længde af over en Mil. Den strækker sig fra Tule Sø til Suse-Aaen, der danner Skjællet mellem den og Næsbyholm Skov. Der er naturligvis flere Navne paa denne store Skovs forskjellige Afdelinger; den sydlige Del af Sønderskov mellem Sogneveien og Næsbyaa hedder saaledes Vesterskov; de nærmest Sorø liggende hedde Boldborg Skov, Søskoven og Krebshusvænget. Dens Hovedbestand er Bøg, men der findes en Del gamle og unge Ege, Naaletræer og Ellemoser; hertil maa ogsaa Troldholmsmosen og Flommen henregnes. I den Afdeling af Sønderskoven, som kaldes Ørnstrup Skovfogderi, findes tre af de ældste Ege her i Landet, hvoraf den ene nu er totalt udgaaet og barkløs; de to andre, af hvilke den ene forræderisk-venlig omslynges af en Bøg, ere omtrent udgaaede og i deres sidste Aandedrag. En anden af Sorø større Skovstrækninger er Alsted Bøgeskov, der af Sorø-Nestvedveien og Skjelskør-Ringstedveien deles i tre Dele og har et Areal af c. 502 Tdr. Land. I denne Skov findes det saakaldte Trøffelvænge, som skal have faaet denne Benævnelse fra, at en Skovfoged Soldan i forrige Aarh. her siges at have dyrket Trøfler. Vest for Sønderskoven ligge tvende Lystskove, Philosophgangene, adskilte fra denne ved Mose- og Engdraget Flommen, og begrændsede mod Vest ud imod Sorø Bymarker af det saakaldte Mølledige (se nedenfor S. 26). Ved den saakaldte Fægangsvei, der i daglig Tale sædvanlig forkortes til Fæveien, da Sorø Borgere havde og tildels endnu have deres Marker langsmed denne Vei, og Fæet ɔ: Creaturerne drives ad denne hjem til Malkning i Byen, skilles Sønderskoven fra Boldborg Skov. Man vil vide, at tidligere, i Sorø meget lærde Tidsperiode, var det ikke saa sjeldent endda, at de lærde Lectorer og Professorer, naar de udgik forat philosophere i Philosophgangene, da forvildede sig paa Fæveien. Philosophgangene ere delte og adskilte i den nordre og søndre Philosophgang. Denne sidste, nærmest Academiet, begynder ved Jernbaneveien og er 39 Tdr. Land stor; den bestaar af Bøgetræer, af hvilke nogle udmærke sig ved deres Høide, Rankhed og Majestæt; her findes ogsaa nogle af Distriktets ældste Egetræer, der ere prægtige at se til. Blandt Træbestanden findes ogsaa Ask, Ahorn, Lærketræ, Gran og El. Mod Vest ind imod den til Møllediget grændsende Lillemark er for nogle Aar siden indhegnet et Stykke

langsmed Møllediget og tæt beplantet med Bøg og Gran; her er en smuk Spadserevei anlagt, kaldet »Vrangen« (nemlig Vrangen af første Philosophgang). Ved Udgangen af første Philosophgang ligger ved Fæveien et hyggeligt Skovløberhus, hvor Besøgende kunne erholde The, Brød m. m. — Sorø Sø har i ældre Tider grændset tæt op til Skoven. Den nordre (anden) Philosophgang, c. 23½ Tdr. L. stor, er adskilt fra den Del af Sønderskov, der kaldes Boldborgskoven, ved den nordligere Del af Flommen. Vest for det langs med anden Philosophgang løbende Mølledige er et af afdøde Kmhr. Forstinsp. Eide hovedsagelig med Gran beplantet Anlæg, hvori der er smukke Spadseregange, Plainer, Borde og Bænke til de Besøgendes Afbenyttelse. Spadsereveien gjennem Philosophgangene fra Jernbaneveien til Korsør Hovedlandevei maa fra 1. Mai til 1. November passeres ogsaa af Kjørende og Ridende. Denne Vei igjennem Philosophgangene er i sin nuværende Retning og Ordning anlagt 1827, da Frederik den 6. var tilstede i Sorø ved Indvielsen af det efter Branden opførte nye Academi.

Følger man fra Philosophgangene Landeveien imod Vest, kommer man snart forbi en lille Skovplet paa 1½ Tdr. Land, der kaldes Thinghusvænget, tidligere hed det ogsaa stundom i daglig Tale Kjærlighedslunden. Lidt før man kommer til Kongebroen, ligger Øst for Sorø Sø en lille Skovstrimmel, kaldet Skjolden eller Skjoldet, hvorfra der ad en Gangvei er en smuk Udsigt henover den nordlige Del af Sorø By. Gaa vi over Kongebroen, komme vi atter ind i Skoven, nemlig Hjortenæsserne og Grydebjerg Skovstrækninger, der imod Vest støde op til hinanden, af hvilke de første ere 137 Tdr. Land og den sidste 144 Tdr. Land. Den østlige Skovpart af Hjortenæsserne ligger umiddelbart langsmed Sorø Sø og behandles som Lystskov, og der findes her smukke Spadsereveie. Fra flere Steder er her smukke og vide Udsigter ud over Søen henimod Sorø By og Academihaven. For Enden af Hjortenæsserne ligger, lige ved Søbredden, det høieste Punkt, et lille Skovparti c. 4 Tdr. Land; det er Parnas (se nedenfor). Herfra fortsættes Spadsereveien over et lille Engdrag langs Søen til et andet lille Skovparti, kaldet Hundekildehave, med Bøg, Eg, Ask og El, hvor Grunden maaske tilhører Lodseieren, men selve Skoven fremdeles skal blive staaende udenfor Lodseierens Raadende. Her ligger den for alle Soranere velkjendte lille »Pavillon« (se nedenfor). Videre ad Skovveien kommer man til Feldskoven, hvorigjennem Jernveien løber; den har et Areal af 84½ Tdr. Land med Bøg, El, Elm, Gran, Ask og Elle. Midt i Skoven, et Par

hundrede Skridt fra Søbredden, ligger Louise-Stiftelsen, hvorfra der er en saare smuk Udsigt ud over Sorø Sø til Academiet med nærmeste Omgivelse. Fra Feldskoven fortsættes Spadseregangen langs Skoven gjennem en Skovstrimmel, Egevang, c. 5 Tdr. Land; her træffer man flere store, deilige Egetræer foruden Ask og Naaletræer, Elle m. fl.; ogsaa her findes Spadseregange, Borde og Bænke, og herfra har man en herlig Udsigt til Acad. med Have, Sorø Jernbanestationsvei med dens Allee og til Dele af Sorø By og Philosophgangene. Egevang benævnes i Sorø undertiden »Tivoli« eller ogsaa »Bechs Pose«, — særlig den sidste Benævnelse er gaadefuld. — Blandt Sorø nærliggende Skove maa ogsaa Høibjerg Skov (75 Tdr. L.), der ligger op til Frederiklunds Skov, anføres. Endvidere Horsebøg (106 1/3 Tdr. L.), beliggende ved Veien fra Topshøi til Sorø; Jernbanelinien gjennemskærer Skoven. I denne Skov findes Distriktets smukkeste Bøgetræ, der rank og stolt sees i lang Frastand at rage op over Skoven. Fremdeles Topshøi Skov (c. 125 Tdr. L.), historisk bekjendt fra Biskop Vilhelms Møde med Følget, der førte Sv. Estridsøns Lig. Hovedbestanden i disse Skove er særlig Bøg, med Egetræer spredte imellem Bøgene, Naaletræer og Elle, disse sidste fornemmelig i Mosedragene. —

I Sorø Sø, der har et Areal af c. 443 1/2 Tdr. L., findes Øen Bøgholm (1 3/4 Tdr. L.), bevoxet med Skov (se nedenfor). Paa en lille Halvø ved Parnas staar en mægtig stor Bøg; omtrent lige overfor Acad. ligger, smukt decorerende, den lille saakaldte Fru Borchs Ø; dette er dens egentlige og oprindelige Navn; Professor Borch, hendes Husbond, var Prof. ved Sorø Acad., havde et Lysthus paa Øen; senere er den kaldet Ingemanns Ø, da den jo laa ude i Søen, ikke langt fra hans Embedsboligs Have. Om han, som i den danske Bädicker siges, dèr jevnlig trak sig tilbage for i Ro og Mag at kunne skrive sine historiske Romaner, faar staa hen, men at han havde den i Forpagtning for to Kroner aarlig er rigtigt.

Til Sorø Academis første Skovdistrikt hører ogsaa Bromme Plantage, 3/4 Mil Nord-Nordvest for Sø, der omtrent udelukkende bestaar af Naaletræer, kun paa et enkelt Bakkestrøg henad Maglesø findes Bøg samt langsmed Søen nogle unge Bøgeplantager og Elle. Denne Skov (549 6/7 Tdr. Land) er anlagt 1790 af daværende Forstinspecteur Brüel. Der findes adskillige eiendommelige, smukke Partier i denne tause, monotone Naaleskov.

Alle de her omtalte Skove høre til Sorø 1ste Skovdistrict; Sorø 2det Skovdistricts Skove, længere ude mod Nord-Øst, Nord og Vest, kunne ikke her komme i Betragtning.

Til disse 1. Districts Skove ved Sorø og dens Omegn høre følgende Søer:

Sorø Sø har et Areal af	c. $443^1/_2$	Tdr.	L.
Pedersborg Sø	c. 32	»	»
Tuel Sø	c. 430	»	»
Bromme Sø.	c. 39	»	»
Eskildstrup Sø	c. 57	»	»
Munkebjerg Sø	c. 68	»	»

Fig. 2.

Originalen til dette Aftryk findes i det oldnordiske Museum og er tegnet af Søren Abildgaard efter et gammelt, senere overmalet, beskadiget Maleri, der var malet med Limfarve paa Bræder, der afdelte en Krog i Sorø Kirke til et Repositorium (ɔ: Rum til Røgelsekar, Lavatoriumssager m. m.)

Fig. 3. Sorø Klosters Segl.

Sorø Kloster.

Klostrene (— Benævnelsen udledes af det latinske Ord »claustrum«, som betyder et indelukket Sted, og maa forstaas baade med Hensyn til selve Klostrets Bygninger og i Henseende til selve Beliggenheden paa ensomme, mer eller mindre fra den daglige Færdsel udelukkede Steder —) vare ogsaa for det berømte Sorø Klosters Vedkommende ikke alene et Tilflugtssted for det aandelige Liv efter den Tids Begreber, men tillige Fristeder for al fredelig Syssel, samt Befordrer og Udbreder af Datidens Cultur i mange Retninger.

Før selve Sorø Kloster blev bygget, havde altsaa (se foran Side 1) Skjalm Hvides Sønner Asger Rygh og Ebbe omtr. 1151 opført den lille Stenkirke, der har ligget Øst for den nuværende saakaldte Klosterport, Fig. 4, da de herfra vilde lægge Grunden til deres Munkekloster. Dèr, hvor nu Klosterporten ligger, laa fra Klostrets første Tid det saakaldte Porthus; den nu staaende Klosterport har ikke fra først af været Porten til det gamle Kloster, men udgjorde snarere en Del af sammes Bygninger og omdannedes senere til den egentlige Port for Klosteret. Af den allerældste Klosterbygning har man ingensomhelst Afbildning, og med Hensyn til det efter 1247 afbrændte og paany opbyggede Kloster have vi kun Resens Afbildning, der i og for sig ikke er meget tilfredsstillende eller videre orienterende. Fra Porthusets Tid skriver sig vistnok

det hvælvede Kammer, der feilagtig benævnes Saxos Celle, samt den med Klosterportens vestlige Side forbundne Udbygning, hvor man særlig maa lægge Mærke til de tvende oppe i Gavlmuren anbragte Aabninger af Form som rundbuede Vinduer, der have bevaret den allerældste Bygningsform. Inde i Klosterportens østre Side, hvoroptil Stenkirken laa, har været en Indgang fra Porten til denne, hvilket endnu er antydeligt ved en spidsvinklet, tilmuret Aabning. Det maa saaledes antages, at der saavel imod Vest som imod Øst har ligget betydelige Bygninger umiddelbart op til den nustaaende Klosterport. Den lille Stenkirke, som altsaa har ligget ved Klosterportens østlige Side, og hvorfra Begyndelsen til Sorø Kloster skal være skeet, var kun en lille Murstensbygning og er aldeles forsvunden; muligen at den nuværende Klosterport er en Levning af denne Stenkirke. — Ved Cistercienklostre fandtes ved Hovedporten ofte et lille Kapel, men det, som har staaet her, er af en langt yngre Alder end Asger Ryghs og Absalons Tid. Saadanne Kapeller vare indrettede til de Reisendes og Kvindernes Andagt, da Adgang til selve Klosterkirken ikke tilstededes disse. Asger Ryghs lille Stenkirke har — hvilket en vildsom Tradition holder af at antage — aldeles Intet at gjøre med dette senere byggede Kapel, og det har sandsynligvis ved Klostrets og den store Klosterkirkes Brand den 13. Mai 1247 lidt saa betydeligt, — maaske er det helt sunket i Grus —, at det, da det alt var meget brøstfældigt, aldeles opgaves efterat Ligene vare flyttede over til den af Absalon opførte nye Kirke. Ifølge Cistercienklostrenes Ordensregler kunde kun Konger, Dronninger saavelsom de ypperste Geistlige begraves i Kirkerne, men allerede i 12. Aarh. sees, at Klostrenes Velgjørere og fornemme Personer af begge Kjøn bleve begravne i Ordenens Kirker; saale-

Fig. 4. Klosterporten.

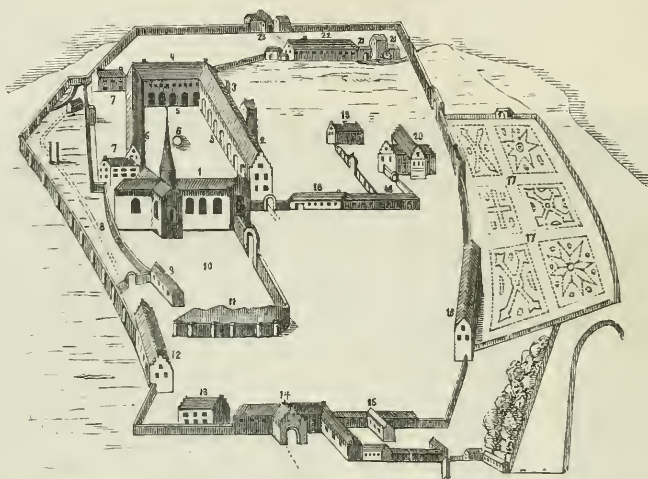
des ogsaa i Sorø. Imellem de ved Klosterbranden 1247 afbrændte Bygninger nævnes ogsaa »Biskoppens Kapel«, og det er vel ikke usandsynligt, at herved kunde menes Asger Ryghs gamle Stenkirke, der af Absalon kunde være indrettet til hans eget private Brug. Det hvælvede Rum i Klosterporten med Søilen i Midten, der poetisk gaar under Navnet Saxos Celle, Fig. 5, har kun været et hvælvet Kammer til tilfældigt Klosterbrug, maaske et Slags Refectorium for Reisende. Sorø Kloster hjemsøgtes i Aaret 1193 af en mindre ødelæggende Ildebrand, og, efterat det paany var blevet opbygget, atter 1247 — ikke fuldt hundrede Aar efter dets første Stiftelse —, af en Brand, der synes at have været total; Taarnet over Korset

Fig. 5. Den saakaldte Saxos Celle.

med den ene Klokke brændte; den anden Klokke frelstes som ved et Mirakel (»non sine miraculo«). Taget og Træloftet styrtede ned i Hovedskibet, og Spor af smeltet Bly fandtes endnu paa Murværket i det nedre Sideskib, da Overkalkningen var borttaget. Da den igjenopbyggede Kirke 1285 blev indviet, bleve i dette Aars Slutning Ligene fra den gamle Stenkirke overførte til denne. — Af Kirken blev dog Murene og Pillerne staaende, Sidegangenes Hvælvinger led betydeligt og styrtede mer eller mindre sammen, med Undtagelse af de tre gamle Gjordbuer i Korset, som staa endnu. Alle Klosterets vidtløftige Bygninger, der da maa have ligget utilladeligt tættere sammenbyggede end de senere efter Branden (se Resens

Afbildn. i »den danske Vitruvius«, Fig. 6, hvor Klosterbygningerne efter Gjenopførelsen sees at ligge nogenlunde spredte) gjenopførte, nedbrændte helt. Disse Klosterbygninger vare dengang meget anselige og omfattende. Der nævnes foruden det egentlige Kloster med dets mange geistlige Bygninger, saaledes Sygehuset, Bagers- og Bryggershus, to Sovehuse, det større og mindre Gjæstehus, Væverhuset, vel sagtens i Forbindelse med en Valkemølle til det i Klostret vævede Uldtøi, Hestestald, Lader, Møllehus m. fl. Det

1. Kirken. 2. Hofmesterens Residens. 3. Kornhuset. 4. Den gamle Latinskole og Fægteskole. 5. Omgangen om Fratergaarden. 6. Fratergaarden og Brønden. 7. Skolegaarden med Børnenes Logement. 8. Ridebanen. 9 Ridehuset. 10. Kirkegaarden. 11. Det øde Ridehus. 12. Kongens Stald. 13. Boldhuset. 14. Porthuset. 15. Oxestalden. 16. Klosterstalden. 17. Klostrets Have. 18. Porthuset mellem Ladegaarden og Borggaarden. 19 Veierhuset. 20. Consistorium. 21. Klostermølle og Diget. 22. Kokken, Bagers og Bryggers. 23. Porthuset til Søen.

Fig. 6. Klosterbygningerne i Sorø.

Hele var omgivet af en Ringmur, paa hvilken fandtes flere Porte, af hvilke den nuværende Klosterport var Hovedporten, der saaledes staar som det tause, imponerende Minde om Klostrets mange Bygninger og senere omvexlende Skjæbner og Tilskikkelser, og som visseligen syntes at burde fortjene en ydre Beklædning, der kunde og burde minde om dens ærværdige Alder*). Klosteret blev gjenopført i den Form og Skikkelse, hvori det endnu paa Christian den 4. Tid fandtes og falder tildels sammen med Kirkens Gjenopførelse og Indvielse i Slutningen af det 13. Aarhundrede ved Abbed Niels III. Klosterets vidtløftige Ladebygninger udbredte sig nu over Rummet imellem Klosterporten, Søen, Haven og Priorvænget, hvilket sidste nu indtages af den til Sorø Banegaard stødende Vei

*) Dens Restauration er nok nu forestaaende.

med de paa den liggende Bygninger og Haver. — Af alle disse Bygninger, baade fra Klostrets ældre Periode før 1193 og senere Gjenopførelsen fra 1285, ere nu, foruden Klosterporten og Kirken, kun faa, i og for sig ringe og ubetydelige Rester og Minder tilbage. Til Soro Økloster kom man fra først af over to Broer: den nordlige, som kaldtes Heglinge- eller Hegle-Bro efter et nærliggende Kær eller Mose, nær ved Pedersborg. Den østligere Bro benævntes Boldborg Bro — eller Boldbro og laa vel omtrent ved den nuværende Krebshuskro. En tredie Bro, som nu hedder Kongebroen, og tilforn har været kaldet Rødebro, over den vestligere Del af Sorø Sø, og som nu med sin Dæmning skiller denne fra Pedersborg Sø, er først anlagt i dette Aarhundredes Begyndelse, forat Veien til Antvorskov Slot kunde blive nemmere og kortere. Som altid ved Klostrene fandtes ogsaa ved Soro Kloster veldyrkede Haver »ei blot til Lyst.« En saadan »deilig Urtegaard« skal have ligget ved Klostrets østlige Mur og være kaldet »Præstehaven«, uvist af hvilken Aarsag og Grund. Den siges at have været fuld af frugtbærende Træer. Denne Have maa vel da saa have strakt sig helt hen over det senere saakaldte Priorvænge. — En anden Fornødenhed og Behagelighed ved saadanne Klosterhaver var Fiskedamme, af hvilke et Par ogsaa skal have ligget i denne Have; Spor og Rester af dem ere nu forsvundne ved Priorvængets Bebyggelse. Frederik d. 2. pleiede, efterat han i det 16. Aarh.s sidste Halvdel havde omdannet Klostret til en kongelig Skole, — ifølge Stephanius Beretning — »træt af Regjeringens møisommelige Byrder her at søge Lise efter tunge Sorger«. I Havens Midte havde han ladet et smukt Lystslot (»palatium speciosum«) opføre. En Lund, Øst for Klostret med høie, tætte Bøgetræer, mange Urter og Blomster, omtales ogsaa af Stephanius med stor Begeistring. Denne Lund kaldtes Priorhaven, sandsynlig efter Klostrets Prior, der før Abbederne bestyrede Klostret. I Forbindelse med denne Skov og Lund maa den Vei omtales, som dengang og endnu er til, nemlig Philosophgangen, som den nu langt senere er bleven benævnet. Efter Stephanius Mening egner denne Gang sig til Lystvandringer og lærde Samtaler og er skikket til at vække Aanden, naar man har noget alvorligt at overtænke (se foran S. 17). I en Længde af c. 4000 Skridt strækker den sig fra Sorø Academi til Landeveien ved Tuel Sø. Mod Øst-Nordost var denne Gang omgiven af Sorø Søes med større og mindre Træer beklædte Bredder. Sorø Sø maa man nemlig dengang tænke sig med sine Vande og Bølger at strække sig helt op til og udover den saakaldte Flom

(her i Betydning af Engstrækning) lige hen til Landeveien. Imod Vest for Philosophgangen flød og flyder den Dag i Dag en Vandledning, Møllediget kaldet, som Esbern Snare omtrent 1200 lod udgrave for at drive en Kornmølle ved Klostret og lede Møllevandet fra Sorø Sø ud i Tuel Sø. Naar man tænker sig Vandstanden i Sorø Sø langt rigere og fuldere end nu, kan et saadant Datids-Anlæg godt forklares.

Af den Mur, som omgav Klostret med alle dets Bygninger, Haver og Pladser, er foruden Porthuset ud imod Sorø By kun et Stykke imod Vest imellem Rectorboligens Baggaard og Academihaven tilbage. Inde i Rectorboligens Gaard findes i den sydlige Sidefløi en gammel Mur og nogle Murstivere opad denne, som man maaske tør antage dog ere fra Klostertiden. Fornemmelig under denne sydlige, mindre, meget gamle Længe af Rectorboligen fandtes ved Opførelsen af den nuværende Rectorbolig svært og gammelt Murværk i Kjælderen og de hvælvede Rum, der høist sandsynlig ere fra Klostertiden. Ligeledes fandtes her ved Rydningen af en Grund 1835 Hjørnestykket af en Ligsten, der efter Kmh. Worsaaes Oplysning skal have dækket Abbed Peder Laales († 1459) Grav; ogsaa andre Brudstykker af Ligsten — saaledes en Ligsten med en afbildet Krumstav —, Dødningeben m. m. fandtes. Muligen at Abbedens Bolig laa paa dette Sted, og det synes neppe at kunne antages for at være Levninger fra Consistoriet i Chr. d. 4des Bygningsperiode, men snarest dog Levninger fra Klostrets saakaldte Capitelhus, der var den eneste Bygning, som ved Branden 1247 blev skaanet. Dette Capitelhus var nærmest bestemt til Ordenens Forsamlingssted, og var et indviet Sted, der vel at mærke kan have haft sit særegne Kapel, og da rimeligvis af Munkene blev benyttet som Kirke, til den nye, store Kirke kunde tages i Brug. Det er følgelig antageligt, at Capitelhuset med Capel og Begravelserne i dette er at søge her. Dette Capitelhus maa antages at være den Bygning, der paa Resens Afbildning kaldes Consistoriet og har ligget og paa en Maade udgjort den sydlige Del af den nuværende Rectorbolig. Her fandtes og findes endnu ogsaa foruden de omtalse Rester Fundamentet og Substructionen for et lille ottekantet Taarn — en Octogon — med Spir ved Rectorboligens nordøstlige Hjørne. Et saadant Taarnspir henad dette Sted sees ogsaa aftegnet paa Thurahs Afbildning af Chr. d. 6tes Academi. Maaske er ogsaa et Stykke af Kirkegaardens østre Mur en Levning fra Klostertiden. Ellers er for Kirkens ydre Vedkommende Intet tilbage fra Klostrets Tid, undtagen den lille Bygning (se nedenfor),

som endnu staar ved Kirkens søndre Korsfløi. Maaske man tør antage, at det Kapel ved Kirkens nordre Side, hvor nu Chr. Frises Gravminde staar, og som er en meget gammel Bygning, og hvor de saakaldte Converser, ɔ: de Omvendte, der i Cisterc.s Samfundsorden udgjorde en egen Afdeling, havde deres egen bestemte Samlingsplads, er fra den Tid. Disse Converser bare en egen Dragt og vare en Slags klosterlige Lægbrødre; de havde som Avlsbrugere, Møllere og Fiskere og Haandværkere en stor Betydning for Ordenens Virksomhed; de kunde ei opnaa Præstevielse, men maatte aflægge Lydigheds- og Kyskheds-Løftet. Et andet Minde fra Klostertiden og Levning fra den ældre Architektur sees nu udenfor Kirkens nordre Mur paa selve Kirkegaardens Terræn dér, hvor Kirkens Klokker i flere Aar vare ophængte under et Halvtag, nemlig flere runde, glatslebne Granitpiller eller Brudstykker af samme, tilhugne Graastens Søileskafter, Hoved- og Fodstykker af hugne Sten af forskjellig Form og Størrelse. De ere samlede fra Haver, Pladser, Huse og Academiets Materialgaard. De bleve først efter Frederik d. 7des Besøg i Sorø 1857 samlede og — mærkeligt nok — opstillede ved Indgangen til Academihaven, men have dog nu faaet en i alt Fald bedre Plads. Man antager, at de have tjent som Støttepiller i Midten af Klostrets hvælvede Værelser og Kamre saaledes, at i et mindre Rum stilledes de enkelte Søiler i Midten af Rummet, hvorimod i en større Hal eller Sal kunde en Række af Søiler gaa igjennem hele Rummets Midte. En saadan Pillestøtte, hvorfra Hvælvingerne udgaa, sees endnu i Rammel-Sehestedternes Gravkammer. De synes ikke at være yngre end fra det 13. Aarh. og charakterisere en Afvexling, der har været i Klostrets indre Udsmykning. Da Sorø Klosterbygnings nederste Etage maa antages at have været hvælvet, har der været en rundelig Brug for slige Capitæler, Granitsøiler og Granitcolonner, der have understøttet Hvælvingerne. — I lige Linie med den østlige Kirkemur, som ogsaa tør antages at være fra Klostrets Tid, stod tidligere imod Nord, indtil for en c. 30 Aar siden, to tykke Murpiller med gamle Munketegl ovenpaa; da Stablerne endnu sade i dem, har her rimeligt været en Port i Klostrets Tid. Denne Mur strakte sig ligeledes med et Par Piller og en Portaabning vistnok ogsaa imod Syd nedad Søen til og har da været en Del af Klostrets Ringmur. Op til Klosterkirkens søndre Korsarm dér, hvor nu Ingemanns og Hustrus og hans Gravmonument staar, og hvor Academiskolens tidligere Sygehus laa, fandtes paa Klostrets Tid en mindre hvælvet Bygning Den var

Klosterets Bibliothek og kaldtes »liberi« (Bøgerne); Klostrets Bogsamling fandtes altsaa her og tillige Arbeidsværelser for de bogkyndige Brødre. Klosterkirkens sydlige Side stødte, i Forbindelse med Munkegangene og den søndre Korsarm. umiddelbart op til Klostret og udgjorde ligesom dettes fjerde Fløi. Derved dannedes den firsidede Klostergaard, den saakaldte Fratergaard. Kloster- eller Fratergaarden var fulde 45 Alen i ▢ med Omgangen paa alle 4 Sider og omsluttet af Klosterets 3 Længer og Kirken; Fraterbrønden midt i Gaarden existerer endnu den Dag i Dag med et Dæklaag over, og dens Vand skal være af en sjelden og mærkelig Friskhed og Smag, og man kan forsaavidt sige, at Mindet om Sorø Klosterbrødre lever endnu i Frater- (Brødre-) gaarden og levede i den hvælvede Munkegang, der var fra det 13. Aarh. og var en af de sjeldneste architektoniske Levninger i Danmark.

Fig. 7. Munkegangen i Sorø Kloster.

Langsmed og op til alle Bygningerne løb den ærværdige, hvælvede Munkegang, der forbandt de forskjellige Dele af Klostret indbyrdes og tjente som Søilehal for Brødrene under en nordlig Himmels umilde Veirlig. Munkegangen, Fig. 7, der saaledes gik indenom hele Klosterfirkanten, var 6 Alen høi og 6 Alen bred, og to Hovedindgange førte fra den ind i Kirken. Pillerne, paa hvilke dens Buer hvilede, vare i c. 2 Alens Afstand fra hinanden, og den hvælvede Gang var forsynet med smaa Lys- og Lufthuller i den tykke Mur. Denne herlige Levning fra Sorø ærværdige Kloster blev i Aarene 1822—24 nedbrudt, hvorved Kirkens sydlige Mur

svækkedes og maatte understøttes ved de ni Stræbepiller (Strebepfeiler ɔ: Murstivere, Støttepiller), der nu sees opad Kirkens Mur. Ved Nedbrydelsen, der siges kun at kunne ske med største Anstrengelse og Besvær, ret ligesom under vældig Modstand fra de gamle Mures og Munkes Side, fandtes murede, med Teglsten dækkede Grave, byggede saa snevre, at de svarede nøiagtigt til Hovedets og Skuldrenes Form. Denne Art Stengravkister var ikke usædvanlig paa Klosterkirkegaarde. Pladsen mellem Klostret og Kirken, saavelsom selve Munkegangen, ikke at tale om selve Klosterkirken, tjente til Hvilested for saamange Abbeder og Munke, saaat man snart skulde synes, at et saa nært Samværen af Levende og Døde i flere Henseender i høi Grad maatte have været usundt. Det var høist nødig og efter megen Betænkning, at det nye Academies Bygmester, Professor Malling, bestemte sig til ved Munkegangens Nedbrydning at skille Kirken fra den nye Academibygning, hvorved vistnok Kirken som enestaaende og fritstaaende Bygning kan siges at have vundet betydeligt. Imidlertid kunde Munkegangen dog maaske ved en eller anden Lempelse uden Skade for Kirken og Academibygningen være bleven frelst og endnu staaet som et ærværdigt Minde om det gamle Kloster og den gamle Klostergaard. Prof. Malling havde ogsaa tænkt paa og ønsket at bevare idetmindste den Del af Kloster- eller Munkegangen, der stod langs med Kirkens søndre Mur, baade for Kirkens Skyld og som et ærværdigt Minde om den svundne Munketid. En liden Del af Munkegangen kan uegentlig siges at være bevaret i den lille Udbygning, der støder op til Kirkens søndre Korsfløi og nu indeslutter Rammel-Sehestedternes og Høgernes Gravkapeller. Denne Udbygning hørte i Klostrets Tid til dettes underste Etage og overdækkedes af Klosterbygningen, ligesom senere af Chr. d. 6tes Acad.s østlige Fløi. -- Den saakaldte Fraterbrønd var i Klostrets Tid beskyttet ved et Tag; her kunde Brødrene før og efter Spisningen vaske og rense sig. Klostrets Kjøkken, der laa i Nærheden af Spisesalen, Kjeldrene og Forraadskamrene, Kjeldermestrens og hans Underordnedes Værelser, maaske ogsaa Priorens private Værelser, fandtes i Klostrets vestre Længe. Om Absalon, som det siges, har haft sit Aftrædelseslokale i denne Del af Klostret, er uvist. Da Sorø Kloster forandredes til et Krongods, indrettedes den vestre Længe til Lehnsmandens Bolig og til Aftrædelse og Ophold for den kgl. Familie. — Klostrets østre Længe stod fornemlig i Berøring med Kirkens Chor, medens den vestre mere var i Berøring med Klostrets udadgaaende Virksomhed, med Haand-

værk og Avlsbrug. Som bemærket var hele Klostret omgivet af en Ringmur, indenfor hvilken talrige større og mindre Oeconomibygninger og Huse laa, hvilke forskjellige Bygninger vare fordelte i en Borgegaard og Ladegaard (se Resens Atlas).

Den oprindelige — absalonske — Klosterkirke før Branden 1247 var ligesaa høi som nu, alvorsfuld og anseelig. Hvælvingerne i Hovedskibet med deres Bærere maa tænkes borte, og i deres Sted et fladt Bjælkeloft med sømmeligt malede og inddelte Fyldinger, dog uden nogen rig eller broget Farvepynt. Den nuværende Hvælving i Sideskibene synes at henhøre til samme Tid som Hovedskibets Loft; og disse saavelsom Tværskibet have bevaret det oprindelige Udseende med Hvælvinger; over Tværskibet var tre simple Krydshvælvinger. Vinduerne i Hovedskibet sade dengang friere, ikke som nu (se herom nedenfor) skæve og indeklemte under Sidebuerne, hvorved Væggene dengang fik det symmetriske Udseende, som nu egentlig er tabt. Gulvet var vistnok da belagt med glatte Fliser; det blev ved Kirkereparationen, der begyndte c. 1860, og som oprindelig var bestemt at skulle være endt efter 3 Aars Forløb, men der medgik en 14—15 Aar, og blev først nogenlunde fuldendt i 1876, atter sænket til dets oprindelige Dybde; man stødte da paa tre Lag Gulv, af hvilke det midterste bestod af røde og sorte glaserede Fliser med ophøiet Ornamentering; det nederste Lag var af store, røde Mursten. — Gravrummene og Gravkjeldrene, der ved den sidste Restauration ogsaa skulde have været, saavidt muligt, ordnede og eftersete, bleve ei færdige dengang og ere med et Par Undtagelser ei blevet det senere. Vinduerne havde ingen Glasmalerier; det var en ægte, sand Cistercienserkirke uden nogensomhelst broget Udsmykning med Farver, men med et til Hjertets stille Fromhed vækkende Præg. Ikke destomindre har det været en anseelig Bygning, særlig med Hensyn til Størrelse, symmetrisk Forhold, Enhed og Harmoni, i sit hele Anlæg, uden overdaadig Kunst og Pragt.

Først 1285 blev den nygjenopførte Kirke atter indviet, og fik nu ved de gothiske Hvælvinger i Langskibet med spidse Buer, medens Lavkirken beholdt Rundbuen, en ny og forhøiet Stemning. Gulvet blev udlagt med røde og sort glaserede Fliser med ophøiet Ornamentering. Kirkens Nordside har bedst bevaret sine Hovedlinier. Det gamle Fodstykke findes godt vedligeholdt særlig paa den nordre Korsarms vestre Mur. Den nordre Korsarm har ogsaa beholdt sin smukke Gavl, og med den som Mønster blev den søndre

Korsarm 1861 restaureret. Kirkens daværende (i Slutningen af det 13. Aarh.) architektoniske Decoration og Omfanget og Valget af de figurlige Fremstillinger, Væggenes og Pillernes oprindelige Smykke dengang, kan ikke angives eller bestemmes. Hvad der indtil Kirkens nyeste Restauration, maleriske Udsmykning og smukke Decorering saaes, er Alt at henføre til Katholicismens og Klostrets sidste Tider, fra hvilken Tid ogsaa Mariabilledets tidligere Form og Udseende skrev sig; det var malet høit oppe paa Muren i den søndre Korsarm og omgivet af en Rosenkrands.

Den daglige Gudstjeneste i Klostret holdtes i Kirkens nuværende Kor, der særlig benævntes Munkenes Chor. Det var ved Egetræs Skillerum aflukket mod Nord, Syd og Vest, men aabent mod Øst imod Høichoret. Paa Nord- og Sydsiden fandtes dog ligesom nu en Gjennemgangsdør. Hvor Chorets Afgrændsning imod Vest har været, kan ei bestemmes; enten har det været ved det nuværende Chorgitter, eller Grændsen har været rykket endnu længere frem i Hovedskibet. Da det store Crucifix paa den imod Høialtret vendende Side har et malet Christusbillede, maa den malede Side have været synlig for Brødrene inde i Choret, det udskaarne Christusbillede maa derimod have været vendt ud mod Kirkens Hovedskib oven over et Lægmands Alter eller maaske kun en Dør, og Afgrændsningen mellem Chor og Kirke følgelig været her. I Choret vare Chorstolene (Munkestolene) ligesom nu ordnede langs Skillerummenes Vægge, og Brødrene kom saaledes til at danne tvende Afdelinger, der enten skiftevis kunde svare hinanden eller synge sammen. Paa den ene Side havde Prioren Forsædet, paa den anden Abbeden. Af hele denne Indretning er nu saa at sige Intet tilbage; de nuværende saakaldte Munkestole ere ældre Rester af Chorstolene (Munkestolene), opsatte 1464—67 under Abbed Hemming Jacobsen; kun tvende Endestykker af Pultene med udskaarne Relieffigurer af den hellige Jomfru og Apostlen Matthias hører til hiin Tid. De senere skrive sig fra Fred. d. 2dens eller 3dies Tid, da Peblingerne (Skoledrengene i Skolen) maatte synge i Kirken ved Bryllupper og Ligbegængelser; maaske de ere endnu yngre, thi intet af de Navne, som findes indskaarne i disse Stole, er yngre end 1663 og intet ældre end Aar 1725, og høre saaledes alle til den Skole, der blev tilbage da Fred. d. 3die ophævede det ridderlige Academi.

I Klosterkirkens Tid steg man fra det store Chor igjennem en Chordør ned til det sydlige, lavere liggende Chor, hvori var tvende Altere, nemlig Johannes Evangelistens i den Niche, hvor

nu Reitzensteins Begravelse — nærmest Kirkens nuværende Chor — og Sct. Bernhardts og St. Benedikts Alter i den anden Niche ved Siden af, hvor nu den Foss'ske Begravelse findes. I Pillen mellem disse tvende Nicher hvile Skjalm Hvides og hans Søn Tokes Been, der af Absalon førtes fra Fjenneslevlille til Sorø Mariakirke og indmuredes i Pillen bag den sorte Tavle. Reitzenstein lod deres Been samle og indmure; baade Skjalm Hvide og Toke tilhørte ogsaa i legemlig Henseende en Kæmpeslægt; Tokes Been vare de længste og største; hans Laarbeen vare $19^{1}/_{2}$, Skinnebenet 16, Skulderbladet $14^{1}/_{8}$ og Armbenet $12^{1}/_{4}$ Tom. langt. Disse Been fandtes 1774 ved en Reparation af det Fossiske Kapel, men deres egentlige Plads menes at have været dér, hvor nu Reitzensteins Gravsted er. — I de fire Bøiler have Hvidernes Faner dengang hængt. I den nordlige Korsfløi ud imod Kirkegaarden var ligeledes i den katholske Tid to Altere, det ene for Johannes den Døber, nemlig i den Niche, hvor Holbergs Sarcofag staar; det andet Alter for Ap. Peder og Paulus i den Niche, hvor Thotts Mausoleum er opstillet se nedenfor. Paa Kirkens søndre Side var tvende Kirkedøre, som førte ud til Munkegangen. Her mærkes ogsaa Just Høgs Gravsted og Rammel Sehestedternes Gravkapel, der er endnu rummeligere end hint. Just Høg var Herre til Gjorslev og Overhofmester ved Academiet. I Gravstedet staar tre Kister: hans, med Hustru og Datter. De ere

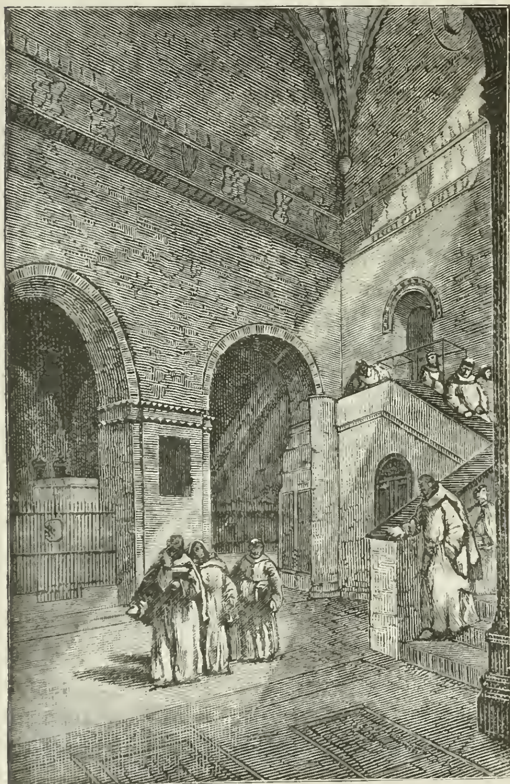

Fig. 8. Sovesalstrappen fra Munkenes Sovesal ned i Klosterkirken.

nylig blevne restaurerede og staa foreløbig i et af de tidligere Alterpladsers Kapel, hvor fhv. Kjøbmand Fosses Begravelsesplads var. Dennes tilligemed hans Hustru og Families Kister ere nedsatte i en Gravkjælder underneden, hvor Familien Faber ligger. Alt dèr er i en daarlig Tilstand, uagtet der over Indgangen til Kapellet stod, at 500 Rbdl. vare betalte til Kirken for Gravkammerets stedse fremtidige Vedligeholdelse. Rummet, hvor nu Høgernes Gravsted er, optoges vistnok i Klostertiden af det indviede Rum, hvor de hellige, kostbare Kirkekar og den hellige Olie opbevaredes, og som deraf førte Navnet Sacristi. Kirkens Sacristi tør maaske antages befandt sig dengang under de Hvælvinger, hvor nu Rammel Sehestedternes Gravsted er. Denne Udbygning var dækket af Klosterbygningens østlige Fløi og ligesom en Del af Klostrets nederste Etage. — I den søndre Korsfløi mærkes ogsaa den saakaldte gradus dormitorii eller Sovesalstrappe op til Munkenes Soveværelse, ad hvilken Munkene fra Klostret kunde stige lige ned i Kirken til deres Aften-, Nat- og Morgenandagt Fig. 8; ad denne Trappe førte ogsaa en Indgang til andet Stokværk af den senere afbrændte Academibygning. I Klostrets Tid førte en anden Trappe nede fra Omgangen i Klostrets Munkegang op til den store Sal i øverste Etage, hvor den saakaldte Kapitelsal laa. Her forsamledes Brødrene hver Morgen og hørte Óplæsning af Ordensreglerne, og her holdt ogsaa Klosterstyrelsen sine Møder. I Klosterlængen ligeoverfor Kirken var Brødrenes store Spisesal, Refectoriet; paa samme Sted fandtes vistnok senere Fredr. d. 2dens latinske Skoles Borgestue. —

Iøvrigt maa selvfølgelig Murværks- og Forbindelsesforholdene med det tidligere Kloster og det senere Academi være meget vanskelig bestemt at paapege; Sammenblandingen af det gamle og nye Murværk tillader ingen bestemt Paavisning, men Forbindelsen har været her. Endnu kan paa Kirkens søndre Korsfløis udvendige Side ud imod Academiet sees paa Muren, hvor Kirken stod i Forbindelse med Academiet, idet et svagt Skyggerids i Tagrygningsform ligesom fortoner sig paa Kirkens Mur.

Med Abbed Henrik Christensen Tornekrands † 1538 (se nedenfor) ophører Klostrets Glansperiode. Dets første Forstander var Prioren Thomas fra Odense; den sidste Abbed i Klostret var Olaus Laurentzius Karsemose † 1556.

I Klosterkirkens egentlige, katholske Periode saa' selvfølgelig Kirken anderledes ud end senere under Protestantismen, og det ei alene i Kirkens Skib, men særlig ogsaa i Tværskibet

og fornemmelig Kirkens Chor. Paa Hovedskibets Forside fandtes her som i andre Cistercienserklostre ingen Indgang, og medens de Geistlige gik fra Klostret ind i Kirken, havde Lægfolk kun Adgang til Kirken gjennem en Dør paa det nordre Sideskib eller gjennem en mindre Forhal paa Vestsiden. Her stod maaske saa ogsaa det smukke Vievandskar af Kobber i Skikkelse af en Hest eller et andet lignende firføddet Dyr; det opbevaredes senere paa Acad.s Bibliothek tilligemed andre Reliqvier, men tilintetgjordes ved Acad.s Brand. — Denne lille Forstue eller Forhal foran det nordre Sideskib, og som maaske, ifølge Afbildningen i den danske Vitruvius, efter Branden har faaet en Gavl, hørte muligen med til Kirkens oprindelige Bygning. Denne Forstue eller Forhal blev nedreven, og i dens Sted er nu indsat det nuværende spidsbuede Vindue forat svare til dets Mage i det andet Sideskib. Det er iøvrigt ligesom noget aparte, at begge Vinduerne respect. paa nordre og og søndre Sideskib ere spidsbuede, medens de to paa Hovedskibets Murfaçade saavelsom det over disse to ere rundbuede, Frontonen over den rundbuede Portal dertil spids. — Der fandtes intet Orgel paa Kirkens Vestside; hvor nu Orgelet er anbragt lod de tre store, høie Vinduer i den vestlige Gavl Dagslyset falde lyst og harmonisk ind under de høie Hvælvinger. Gulvet spærredes ei af lukkede og aabne Stole, Pulpiturer og Stolerader, Prædikestol, Monumenter og andre Prydelser i Hovedskibet; i Nicherne stode Altre istedetfor Sarcofager. Kirkechoret var aldeles udelukkende forbeholdt de Geistlige. – Kvinder tilstedtes ikke Adgang til Kirken, men paa Festdagene samledes her Lægbrødre, Avlsbrugere, Haandværkere, Omegnens rige og fornemme Folk og andægtige Reisende til Andagt i Kirkens Skib. — Kirkens Grundplan er efter dens Gjenopbyggelse ikke forandret. Man maa imidlertid tænke sig Høialtret da rykket længere tilbage, saaat det som »det hellige Korses« Alter befandt sig lænet op til den østlige Mur imellem de høie Chorvinduer, og Lyset saaledes ved de høie, gothiske Vinduer paa Nord- og Østsiden kunde udbrede sig henover og ud i det grandiose Chor, medens det under den nuværende mangelfulde Ordning brydes, paa mange Maader ved Altrets uheldige Stilling midt i Choret. Det stærkt forhøiede Gulv i Partiet bag Altret og i Korsfløienes Kapeller er først kommet, da man indrettede Gravkjeldere derunder. Før den Tid laa Kapellerne kun et Trin over Gulvfladen, og Høichoret skiltes kun fra Kirkens Chorparti ved et Par Trin; Hoved- eller Høialtrets Plads var atter løftet et Par Trin over den forreste Gulvflade. Det gamle Egetræs Crucifix, der nu

hænger paa den nordre Væg over Skriftestolen i Sacristiet, har høist rimeligt da smykket den østre Væg over Høialtret. Kirken saavelsom Choret var jo indviet til »vor Frue«, og er det vel derfor, at hendes Billede med Jesusbarnet er udskaaret paa dette Korses Fod.

Med Frederik d. 2dens Skole 1586 afløstes Absalons Kloster, og ved Reformationens Indflydelse blev Sorø berømte Kloster en hel anden Anstalt end tilforn; imidlertid skete denne Overgang for Klostrets Vedkommende under hans Forgænger Chr. d. 3., dog ikke her saa brat og pludseligt som andetsteds. Dets Medlemmer fik Tilladelse til at forblive i Klostret til den sidste Klosterbroders Død 1580. Chr. d. 3. havde saaledes i sit aabne Brev af 28. Oct. 1538 paalagt Abbeden at sørge for Klostrets Vedligeholdelse indtil videre. Først efterat Fredr. d. 2dens Skole var etableret i Sorø, fjernedes i Kirken Alt, hvad der kunde minde om den katholske Cultus, hvorved man gik temmelig uskaansomt til Værks. Efter fire hundrede Aars Forløb blev Klostret nu til et af den danske Krones Herresæder. Klostrets vestre Længe, det saakaldte lange Hus, indtoges nu af de kgl. Gemakker og Lehnsmandens Localer, medens Fredr. d. 2dens Skole med Bibliotheksbygningen (Liberiet) var i den østre Længe; Brødrenes Spisestue — Refectoriet — i den søndre Længe blev paa Skolens Tid Borgestue; fra Refectoriet var Udgangen til Munkegangen; i den søndre Længes øverste Etage var 11 Sovekamre til Skolebørnene. Til dette ældre Academi og ikke til Klostertiden hører det saakaldte Boldhus ved Klosterporten dér, hvor nu Kvæsturbygningen (ɔ: den locale Overbestyrelses Localer) ligger, og hvor Academiets store Bibliothek findes paa første Sal. Boldhuset og »Consistorium«, ɔ: Samlingsstedet for Academiets Lærere, maa være at anse som opførte efter 1623, kort efter Chr. d. 4des Acad.s Oprettelse. — Kvæsturbygningen ligger følgelig paa det fordum Boldhuses Plads. Hvorledes Klostret kom til at se ud, da det af Fr. d. 2. indrettedes til Skole, kan nogenlunde skjønnes af Afbildningen i Resens Atlas, der paa engang viser tilbage til selve Klostertiden og dens hele Omraade med Hensyn til Bygninger, og til Situationen efter Klostertiden, da Klostrets Bygningscomplex indoptoges af Fr. d. 2dens Skole; og man kan vel antage, at den, naturligvis med mangefold indre Forandringer, har i det Hele nogenlunde bevaret samme Præg, indtil under Chr. d. 6. og Fr. d. 5. Alt omformedes og nedbrødes for at indrettes efter og i hin Tids Smag. Af Resens Tegning sees, at Ringmuren mod Syd strakte sig vel omtrent helt ned til Søen (se »Porthuset ved Søen«), saaat Klostrets Have har ligget imod Vest.

ligesom nu Academihaven, men vistnok haft et langt ringere Omfang, særlig ogsaa begrundet i, at Sorø Sø dengang strakte sig langt høiere op. Paa Resens Afbildning er Fratergaarden med Brønden i Midten og »Omgangen om Fratergaarden« (ɔ: Munkegangen) med dens 28 sex Alen høie Korshvælvinger tydelig antydet.*) Udenfor den østre Længe var Skolegaarden med Udgang til Ridebanen indenfor Klostermuren. Klostret blev nu under Kongerne Fr. d. 2. og Chr. d. 4., særlig da under Chr. d. 6. og Fr. d. 5., at anse som et af Kronens Herresæder med Borge- og Ladegaard; den største, næsten totale Forandring skete under de tvende sidste Konger, der lod opføre de stadselige Academibygninger i den Tids Rococostil. — Kirken fik under disse Forandringer, allerede under Fr. d. 2., et helt protestantisk Udseende, idet Helgenbilleder, Altere, Relikvieskrin og Vievandskar fjernedes, og Kapellerne omdannedes til Gravhvælvinger for adelige Slægter. Da Klosterbygningen ved under Fr. d. 2. at blive indrettet til Skole, og senere under Chr. d. 3. til et ridderligt Academi, og endnu senest igjen ved Chr. d. 6tes prægtige Stadsbygning, derved havde mistet sin egentlige ældre, geistlige Charakter, tog den gamle Kirke sig snarest uanselig og fattig ud. Imidlertid kan Kirkens ældste Historie ikke opklares videre, da den ulykkelige Ildebrand 1813 ødelagde Academiets Hovedbygning og tillige fortærede Academiets Archiv med alle dertil hørende Documenter.

*) En ringe photografisk Skitze, taget efter en lille af Prof. Harder malet Afbildning af Klostrets Munkegang, er tilføiet foran.

Sorø Kirke.

Efter 1160 — i det 12. Aarhundredes sidste Halvdel — begyndte Absalon at opføre Klosterkirken, der i Aarhundredets Slutning har været færdig; bestemt kan Aaret ikke angives. Den er bygget af Absalon paa det Sted, hvorpaa den nu staar, og er aldeles i Stil med lignende Kirkebygninger, f. Ex. Fontenai (Dep. Côte d'ore) og paa Rygen, saaat de hartad maatte synes at skyldes samme Bygmester. Den Kirke, som skal have staaet ved Klosterporten, kan følgelig kun have været et Kapel ved det til Cistersienserklostret hørende Hospitium (Klosterherberg), som det altid var Tilfældet ved et Kloster af den Art. Den tidligere lille Stenkirke var ligesom Datidens Kirker paa Landet og i Byerne bygget af hugne Sten, utilhugne Rullesten, Kalktuf og Kridtsten (i Byerne særlig ogsaa af Træ), saaledes blandt andre ogsaa Fjenneslev og Bjernede Kirker i Nærheden af Sorø. Absalons store Klosterkirke er derimod helt igjennem opført af brændte Mursten, hvilket Bygningsmateriale skriver sig fra den stadige Berørelse og Samkvem, som Danmark var i med sine sydlige Naboer, de nederlandske Nybyggere, der havde bosat sig i det nordlige Tyskland. Disse vindskibelige Folk bleve af Absalon indkaldte og brugtes af ham i Kirkens Tjeneste og andre Steder, saaledes ogsaa til at befæste og beklæde Dannevirkes søndre Side med Murværk. — Allerede 1247 brændte saavel Klostret og tildels ogsaa Kirken, men denne blev dog snart istandsat. Fra denne Kirkens Istandsættelse skriver sig Hovedskibets spidse Buer og dettes Hvælvingers Bærere med afvexlende enkelte og sammensatte Former, samt svagere og stærkere Fremspring fra Sidevæggenes Murflader. Esbern Snares Datter Ingeborg skjænkede 1250 »i Haab om sine Synders Tilgivelse« Kirken sin store Gave af Jordegods og bestemte, at Ind-

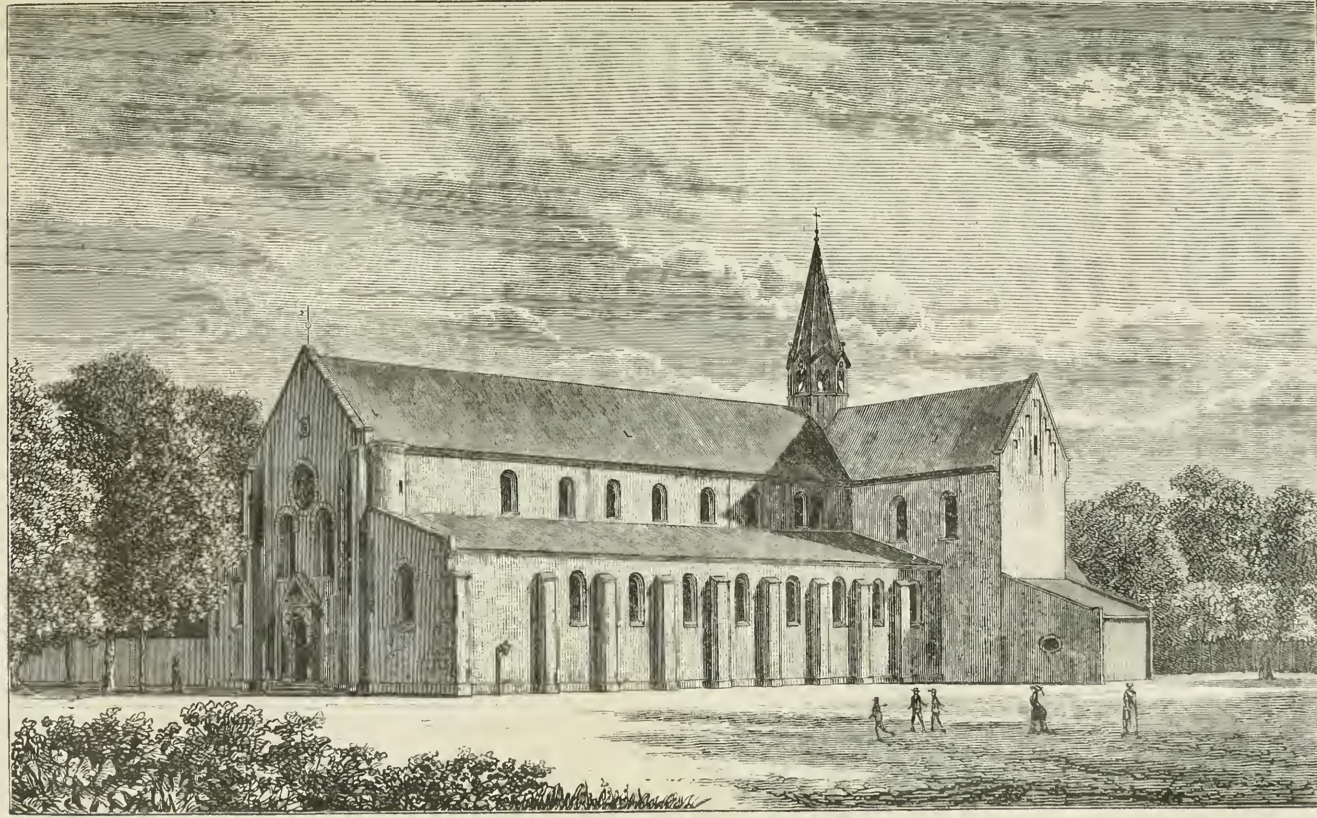

Fig. 9. Sorø Kirke.

tægterne af det skulde anvendes til at opføre Hvælvinger i Kirken istedetfor dennes tidligere flade Loft. Foruden hendes betydelige Gave skjænkedes en Mængde Jordegods og Penge til Klostret baade af Skjalm Hvides Slægt, af Herremænd og Adelsfruer, og mange af Kirkens Velgjørere, som ønskede derfor at sikre sig Gravsted og Sjælemesser hos de fromme Brødre, og som ifølge Datidens religiøse Opfattelse og Tro mente ved fromme Gaver til Kirker og Klostre at sikre sig Sjælens Frelse. Men Kirkens Hovedskib var fra først af ikke oprindelig anlagt til Hvælvinger, og da disse nu skulde indsættes, var Hovedskibet saa bredt i Forhold til Kirkens Sidebuer, at den almindelige Fordeling af Fagene ikke kunde følges. Den oprindelige absaloniske Kirke havde altsaa ingen Hvælvinger

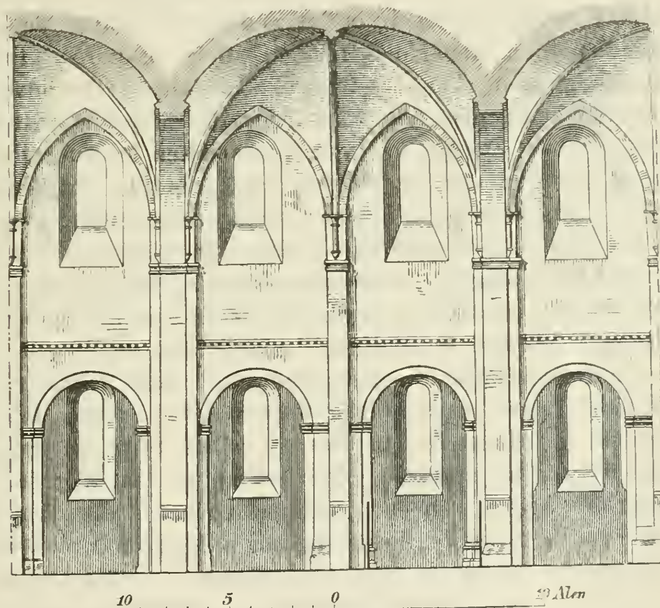

Fig. 10. Forholdet imellem Vinduerne og Arkadernes Buer.

i Hovedskibet, men fladt Bjælkeloft med inddelte og malede Fyldinger. Høiden var vel den samme som nu. Arkadernes Piller viste deres simple, glatte Forside. Hovedskibets Vinduer, der ere stillede midt over Arkadernes Buer, sade da friere, ikke som nu skjæve og indeklemte Fig. 10. Hovedskibet er forsynet med 5 store Hvælvinger, Korskirken har 3, Choret 1, og Sideskibene have hver 10 mindre og lavere Hvælvinger, støttede af 10 Piller, forbundne med

8 rundbuede Arkader ind imod Hovedskibet. Pillerne i Kirkens nordre Sidegang ere forskjellige fra den sydlige Sidegangs, idet de i hin ere forstærkede med svære Halvsøiler, medens der i denne kun findes flade Halvpiller, da Hvælvingerne her og særlig Sidemuren var beregnet at skulle støttes af den tidligere tilstødende Munkegang, der gik udenom hele Klosterfirkanten (se ovf. S. 28), og Muren derimod nu maa støttes af de udvendig opklinede Murstivere til liden Prydelse for Kirken. Ved Munkegangens Nedbrydning maatte der indsættes Vinduer i den søndre Kirkemur.

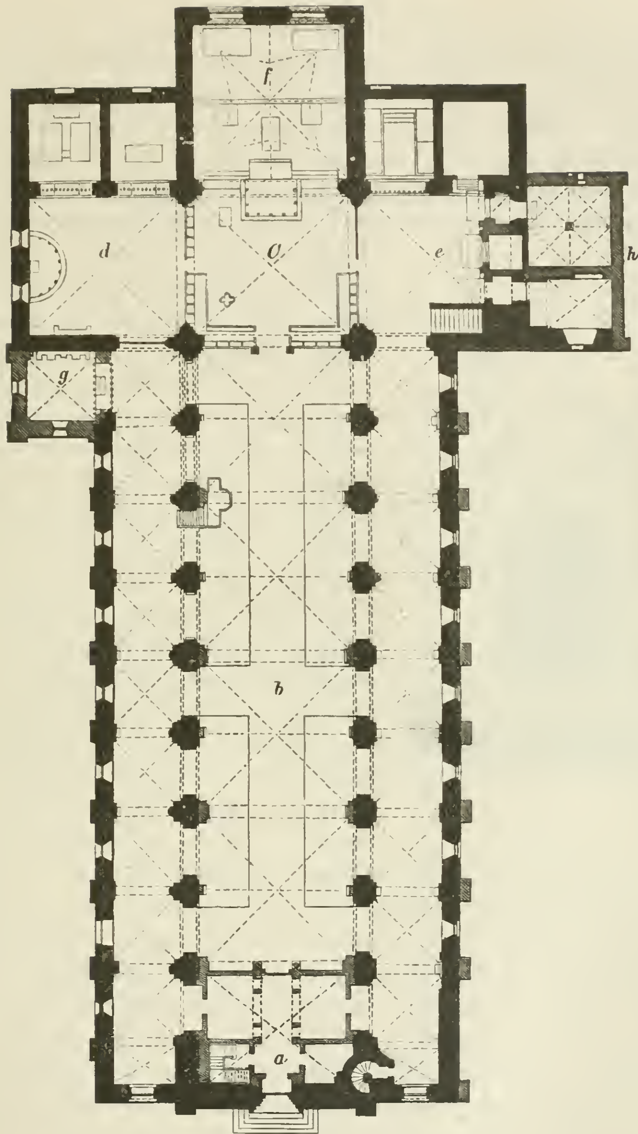
Fra Vest modtager Kirken saaat sige intet Lys, da det store Orgelapparat tilligemed Vestibulen dækker for det. Det turde muligen bemærkes, om Orgelet ei heldigere kunde have været anbragt i den nordre eller søndre Sidegang; Kirken er jo fra først af slet ikke anlagt til Orgel, og et Spørgsmaal bliver det dertil, om Forhallen til Kirken i det Hele ei kunde forandres. Portalen og Hovedindgangen skulde selvfølgelig bevares i sin nuværende Form og Skikkelse, men hele Forhallen, der betydelig indsnævrer hele Hovedskibets Længde og ved Indtrædelsen indenfor Portalen ligesom gjør et mindre hyggeligt Indtryk, burde modificeres og ombygges. Efterat man er kommet ind igjennem denne mørke og ubetydelige Forhal, frembyder Kirken med dens spidsbuede, gothiske Hvælvinger et storartet, stemningsvækkende, høitideligt Indtryk. I Kirkens Høikor ere Hvælvingerne rundbuede, og i dens Sideskibe spidsbuede; Vinduerne ere derimod i Sideskibene rundbuede, hvorimod de i Hovedskibet ere spidsbuede. — I Sorø Kirke vil man saaledes snart blive en mærkelig Forskjellighed vaer i den indre Bygningsstil som Følge af, at to forskjellige Stilarter staa uopløselig ved Siden af hinanden. Den senere af dem danner endog i Hovedskibet ligesom en egen afsluttet Helhed inde i den ældre Bygning. Indsættelsen af Hvælvingerne i Kirkens Hovedskib er Aarsagen hertil, hvorimod man i Korsfløiene og Sidegangene har rettet sig efter den tidligere Anordning. Oprindelig var altsaa Murene i Hovedskibet glatte eg uden anden Prydelse end Sokkelen og det Tandbaand, som løber ovenover Arkadebuerne, ligesom Loftet jo dengang var uden Hvælvinger. Maaske Gulvet ved samme Leilighed blev lagt høiere paa nogle Steder i Kirken, hvilket Grundstenene til de nye Piller i Hovedskibet synes at antyde. Man synes ligeledes, da Gulvet engang i Tiden blev lagt høiere, at have haft en saare liden Pietet for de under Kirkens Gulv værende gamle Abbeders Grave, idet f. Ex. Anders Laales Gravsten (Abbed 1462) fandtes 7 Tommer under Gulvet i to Stykker paa to for-

skjellige Steder. Efter Branden blev Hvælvingerne opførte og indbyggede over Hovedskibet, og det var da nødvendigt at skaffe dem Hvilepunkter, og Bærerne paa hver af Arkadepillerne traadte da til. Disse Bærere ere imidlertid ulige store og ikke ens, men afvexle, idet hveranden er sammensat, bred og stærkt fremspringende, og hveranden smal og kun lidet fremtrædende fra Arkadepillen. De svære og stærke Bærere vare nemlig bestemte til at bære Krydsribberne og modtage det stærke Tryk af den svære Gjordbue, hvorimod de smalle kun havde at bære den lette Tværribbe med dens lille Halvsøile. Ved denne Ordning af afvexlende brede og smalle Bærere kom følgelig Vinduerne i Høikirken, der sidde symmetrisk og lige over hver Arkadebue, til at sidde skjævt og indeklemt i Hvælvingerne, hvilket en opmærksom Beskuer let bliver vaer, og som netop i Forbindelse med Bærernes i Enkeltheder afvigende Form fra Arkadepillernes, og det, at de hensynsløst overskære Tandbaandet imellem Lav- og Høikirken, afgiver et Bevis for, at Hvælvingerne med deres Bærere ere senere indsatte i Hovedskibet. Sideskibene og Tværskibet have bedre vedligeholdt deres oprindelige Udseende; i Tværskibet danner tre simple Krydshvælvinger Loftet; her findes kun en spids Gjordbue ind mod Hovedskibet, de andre ere runde. Den midterste Hvælving bæres, som i Hovedskibet, af smaa Søiler. — Man vil let skjønne, at i Sorø Kirke ligesom i saamange af Middelalderens Bygninger, findes mange Uoverensstemmelser og Uligheder baade i Bygningernes Indre og tildels ogsaa i det ydre Anlæg og Form. Den romanske Stil i det 12. Aarh. er iøvrigt bevaret i alle Enkeltheder; Murværket i Kirken er udført med stor Omhu. Da man i Sorø Kirke ikke har brugt hugne Sten, men formede og brændte Mursten, kunde det rene og skarpe Snit i Kapitæler og Baser ikke opnaaes. En eiendommelig Enkelthed i Sorø Kirke er det rigt sammensatte Fodstykke under Piller og Halvsøiler, der gaar igjennem hele Bygningen saavel i Tværskibet som i Langhuset, hvor det fornemmelig kan iagttages gjennem hele det nordre Sideskib. — Sorø Kirke har i sit Ydre ganske vist ikke det storartede og mægtigt gribende, som flere af det 12. Aarhundredes Kirker i de nordiske Lande, f. Ex. Lunds, Ribes og Viborgs Kirker, og den ophøiede Majestæt, som Taarnene give disse Domkirker, har Sorø Kirke aldrig haft, men desuagtet gjør den dog, fornemmelig i sin nuværende Restaurering, et for Øiet og Hjertet roligt, velgjørende og tiltalende Indtryk. Cisterciensernes Klostre og Kirker charakteriserede og udmærkede sig fra de øvrige ved en alvorlig, skjøn

og ædel Simpelhed, og saaledes ogsaa Sorø Klosterkirke, hvor der hverken findes Rigdom af Søiler, Halvsøiler, Pynteligbed m. m. Som Cistercienser-Klosterkirke maatte den ikke have Taarne paa Vestsiden; det Taarnspir, der stod over Korset imod Øst, og som blev nedtaget i Slutningen af det forrige Aarhundrede, er nu erstattet ved en saakaldet Tagrytter. Hvorfor man ikke har valgt at opsætte et lignende Taarnspir som det tidligere med Omgang paa og med et slankt og spidstopløbende Spir, er ikke godt at vide. Imidlertid — noget er bedre end Intet, og Tagrytteren bidrager unegtelig ikke lidet til at forskjønne og hæve Kirken saavel nærved som seet fra Omegnen. —

Kirkens ydre Udseende er jo forsaavidt væsentlig forandret ved aldeles at løsrives fra Klostret, som det tidligere imod Øst og Vest stod i snever og tæt sammenbygget Forbindelse med. Klosterbygningen havde dertil aldeles skiftet Charakter ved at være blevet en Skolebygning og Bolig for Lehnsmanden m. fl.; desuden ogsaa indrettet til den kgl. Families Modtagelse og Ophold. Endnu større blev Forandringen. da Chr. d. 4. her oprettede en adelig Høiskole. — Kirken tog sig om muligt endnu fattigere og mere fremmed ud i Sammenligning med Chr. d. 6tes og Fredr. d. 5tes i den Tids Rococosmag opførte nye Academibygninger paa det gamle Klosters Grund, og syntes ligesom at passe lidet og ligesom undseelig til meget af det academiske Væsen eller Uvæsen. Da Chr. d. 6tes smukke og stolte Bygning 1813 nedbrændte totalt, blev det ei heller ved Gjenopførelsen (1822—27) forsøgt harmonisk at mediere det nye med det gamle høiærværdige, og under Professor Mallings Ledelse opførtes en ny og moderne Bygning, der mod Nord, Øst og Vest i Henseende til Kirken og de to Professor- (nu Overlærer-) Boliger har faaet sælsomme Fæller, saaat man snart her kunde fristes til at spørge: »Wie reimt sich das zusammen?« —

Sorø Kirke (Fig. 11) er treskibet, hvælvet og bygget i den latinske Korsform. Som Cistercienserkirke maatte dens Chor — fornemmelig i den tidligere Tid — ei være rundsluttet, men firkantet og ligesluttet. Paa Vestsiden af Kirken, hvor Hovedskibet med to Murstivere træder lidet frem foran Sideskibene, er Hovedindgangen (Portalen) til Kirken, der først 1772 er bragt tilveie ved at bryde Hul paa den gamle Mur; tidligere var Hovedindgangen paa den nordlige Side af Kirken. Den nuværende Portal i Rundbuestil er opført saaledes 1870 paa Langhusets vestre Gavl (Fig. 12); samme Aar begyndte Kirkens indvendige med Kalkfarver malede Decoration. Igjennem den lave mørke Forhal under Orgelet kommer man ind

a, Hovedindgang med Forstue og Gjennemgang under Orgelet. *b*, Hovedskibet. *C*, det nuværende Chor. *d*, den nordre Korsarm, nu Skriftestolen, med Thotts og Holbergs Begravelser. *e*, den søndre Korsarm med Reitzensteins og Fossernes Begravelser; i den søndre Ende er mod Ost Nedgangen til Rammel Sehestedts Begravelse; det lille Rum i Midten indeholder L Fosses Gravsted; den vestre Gravkjelder Juel Høgs Gravsted; Trappen førte op til Munkenes Sovesal. *f*, det gamle Højchor med Absalons, Christoffer d. 2dens og Vald. Atterdags Gravminder. *g*, Gammelt, tilbygget Kapel med det store Gravminde over Chr. Friis fra Kragerup.

Fig. 11. Grundplan af Sorø Kirke.

i Kirken med de høie Hvælvinger med deres brogede Ribber. Til Høire og Venstre imellem de smukke Piller aabner 8 rundbuede Arkader sig og forbinde Hovedskibet med Sidegangene. Under Høikirkens Vinduer, ovenover Pillernes Buerad samt helt omkring Korsfløiene og Choret løber det brede Baand med malede Skjoldmærker med tilhørende Inscriptioner, som minde om Skjalm Hvides og Absalons Slægt og om flere andre af Klostrets Velyndere og Velgjørere (se nedenfor). I Tværskibets Fløie har Sorø Kirke to Kapeller paa hver Side af Høichoret. Kirkens Grundplan er efter dens Gjenopførelse ikke forandret; partielle Forandringer ere i Tidernes Løb skete; saaledes blev i Slutningen af 15. Aarh. Høichoret under Abbed Olaus Jyde (1476—90) — hans Hvilested er foran Høialtret, Stenen indsat i Muren — ombygget og fik ved de høie, gothiske Vinduer paa Nord- og Sydsiden et anseeligere Udseende, ligesom det ogsaa er antageligt, at den saakaldte Stjernehvælving — hvor Krydsribberne mødes i et Mønster, der gav Anledning til Benævnelsen — kom istedetfor den oprindelige simple Krydshvælving. Fra 1515 til 1524 under Abbed Henrik Christensen Tornekrands fik Kirken en Hovedreparation; de malede Skjolde og Inscriptioner bleve opfriskede, og flere kom til, saaledes Lage Urnes, Erik Valkendorfs og Henr. Tornekrandses m. fl.s, baade fædrene og mødrene Vaabner og Skjoldemærker. Denne Kirkens i Ordets egentlige Forstaaen historiske Udsmykning, der vistnok skriver sig allerede fra Begyndelsen af det 13. Aarh., er nu ved Hr. Prof. Kornerups udmærket dygtige og kyndige Ledelse og Undersøgelse helt renoveret og straaler i sin Sandhed og historisk, hieraldiske Betydning (se nedenfor), men den havde i Tidernes Løb ofte lidt ved og under en barbarisk Opmaling. Det er særlig Hvidernes Slægt, der her glimrer som Stjerner af første Rang imellem mange andre af, maaske ringe eller ingen, idetmindste tvivlsom, Fortjeneste. Man behøver f. Ex. kun at lægge Mærke til, at en af Erik Glippings Morderes Skjoldemærke, Grev Jacob af Halland, er at finde paa en Pille i Kirkeskibets søndre

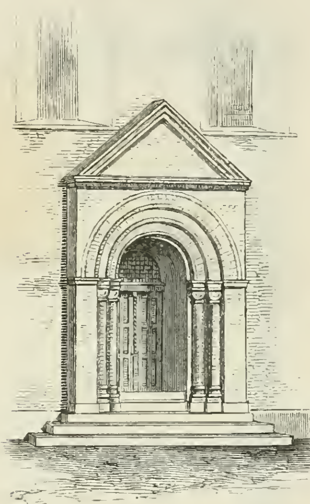

Fig. 12. Sorø Kirkes Portal.

Væg forat constatere, at de fromme Abbeder og Brødre ei have været meget kritiske og noieregnende i at indrømme Adelsmænd Gravsted og Skjoldemærker i deres hellige Kirke. Om denne Drabsmands Skjoldemærke burde have været bibeholdt og bevaret ved den sidste Restauration —?—: H. Tornekrands lod ligeledes Hvælvingerne opmale og decorere. Fra først af har Kirken indvendig haft ubedækkede, røde Mursten og tilskaarne Kalkfuger; selv efter Branden 1247 synes de røde Murstensvægge at have været bibeholdte i Forbindelse med afpudsede Hvælvinger og Buer, samt den brede Bord af glat Kalkpuds med Vaabenskjolde og Indskrifter, hvilke atter af Abbed H. Tornekrands forandredes; han lod dertil hele Kirken male. — Trætavlen, der med en malet Indskrift betegnede Absalons Hvilested. blev af ham ombyttet 1536 med den nuliggende storartede, monumentale Ligsten (se nedenfor). Som ovenfor bemærket blev under Fr. d. 2. Kirkens katholske Præg helt forandret, idet Helgenbilleder, Relikvier og de 5 Høialtre fjernedes. I Aaret 1527 blev det kolossale Crucifix (se nedenfor) ophængt over det vestre Chorskillerum; men meget i Kirkens Indre og Ydre var mer og mindre dengang geraadet i Forfald. Taarnspiret over Korset truede i Nov. 1623 med at falde ned og blev istandsat 1626. men da hele Bygningen, fornemmelig over Choret, var brøstfældig, og Hvælvingen over Olaus Jydes nye Høichor trykkede for stærkt paa Murene med disses store Vinduesaabninger, maatte under Fr. d. 3. Hvælvingen nedtages tilligemed den største Del af Slutningsmuren. Ved Gjenopførelsen anskaffedes under Fr. d. 3. i Kirken tillige Prædikestol, Orgel, Chorgitter og Hovedalter, der har Aarstallet 1656. Kong Frederiks og Dronningens Navnetræk stode tidligere paa den saakaldte Stjernehvælving i Choret, men denne Stjernehvælving er nu ved den sidste Restauration opført ganske som de andre Hvælvinger. I den østre Gavl var en Sandsten med Kongens Navn og Valgsprog, men ved den sidste Restauration er denne forsvunden. —

Da imidlertid Hvælvingen og Gavlmuren end ei havde den tilbørlige Styrke, maatte man i Slutningen af Aarhundredet, forat formindske Trykket, bestemme sig til at ofre Taarnet paa Grund af Murenes Brøstfældighed, og det blev da nedtaget; Spiret paa Taarnet var tidligere faldet. Det hjalp imidlertid ikke paa de skrøbeligt opførte Mure, og 1867 saae man sig nødsaget til at nedtage de revnede Mure, og de gamle gothiske Vinduesformer gjenoptoges saaledes som de fandtes i den øvrige Kirke. Rosetten i Høikirkens Hvælving over det nuværende Alter er den

samme, som fandtes ved Afdækningen, da Kirken 1873 modtog sin nye Decoration og da blev opfrisket. I de to andre Hvælvinger ere Rosetterne senere malede. Her i Choret lægger man Mærke til, at Vinduerne passe regelmæssigt under Høikirkens Hvælvinger. — Der synes saaledes at have hvilet noget tragisk over dette Kirkens østlige Parties Mure, der trende Gange have været nedtagne. Det nye Taarnspir, den ovenfor omtalte Tagrytter, blev opsat 1870; det har, regnet fra Jorden, en Høide af 65 Alen og er kobbertakt: man havde haft i Sinde at sætte en forgyldt Hane paa dets Spids, hvilket dog heldigt ved Præstens Mellemkomst blev forhindret, saaat nu et smukt forgyldt Kors lyser ud fra dets Top. — Ved tidligere Afpudsning af Gravkapellerne, særlig i den søndre Korsarm og ved Opstillen af Pulpiturer (ɔ: et ophøiet og aflukket Stolestade i en Kirke) og Stolestader, ere mange interessante Enkeltheder fra gammel Tid blevne ødelagte; ligeledes ved Gulvets Forhøining indtil 3 Kvarter over det oprindelige. Disse Pulpiturer ere imidlertid senere ved Restaurationen, under Etatsr. Prof. Hansens architektoniske Ledelse, borttagne og Gulvet, befriet fra Opfyldningen, blevet sænket til sin oprindelige Flade, hvorved Høideforholdene og Pillernes Fodstykker atter ere blevne restituerede. Chorets firkantede Udbygning blev ved Restaurationen nedrevet og gjenopbygget i Kirkens Stil, ligesom ogsaa Hvælvingen blev fornyet og hele Kirken istedetfor det tidligere Tegltag blev dækket med Skifertag; før Tegltaget har Kirken haft Blytag, der blev nedtaget i Slutningen af forrige Aarh. — Det søndre Sideskib fik først 1827 Vinduer i Overenssstemmelse med Vinduerne i den øvrige Kirke, som det ikke tidligere havde haft paa Grund af den udenfor liggende Munke- eller Klostergang; derved fordeltes Lyset i Kirken mere harmonisk.

1845—1846 var hele Kirken atter bleven restaureret og hvidtet, men Skjoldenes oprindelige Præg og Betydning blev ved den Leilighed endnu mere end tidligere confunderet, gjort usikker og forvisket: det opdagedes imidlertid efter nogle faa Aars Forløb, at det Hele var urigtet og ukyndigt udført. Fra c. 1861 til 1876 varede med lange Afbrydelser Kirkens Restauration, men ved denne blev Skjoldemærkernes nuværende Skikkelse og Udseende og deres med det Oprindelige overensstemmende Præg, Tone og Farve constateret og hævdet. Denne Kirkens og Skjoldmærkernes Decoration, Malning og Regeneration er udført under Professor Kornerups omhyggelige Ledelse (se nedenfor), og Kirkens Skib, Korsfløie og Chor er i Overensstemmelse med Sporene

fra den ældste, oprindelige Malning udført af Prof. Kornerup og Decorationsmaler Sørensen. Paa Hovedbuerne i Choret fandtes store. røde og graa Kvadre, Rosetter og Ornamenter, malede paa Kalkpuds. De ældre. trekantede Skjolde i begge Korsarmene med

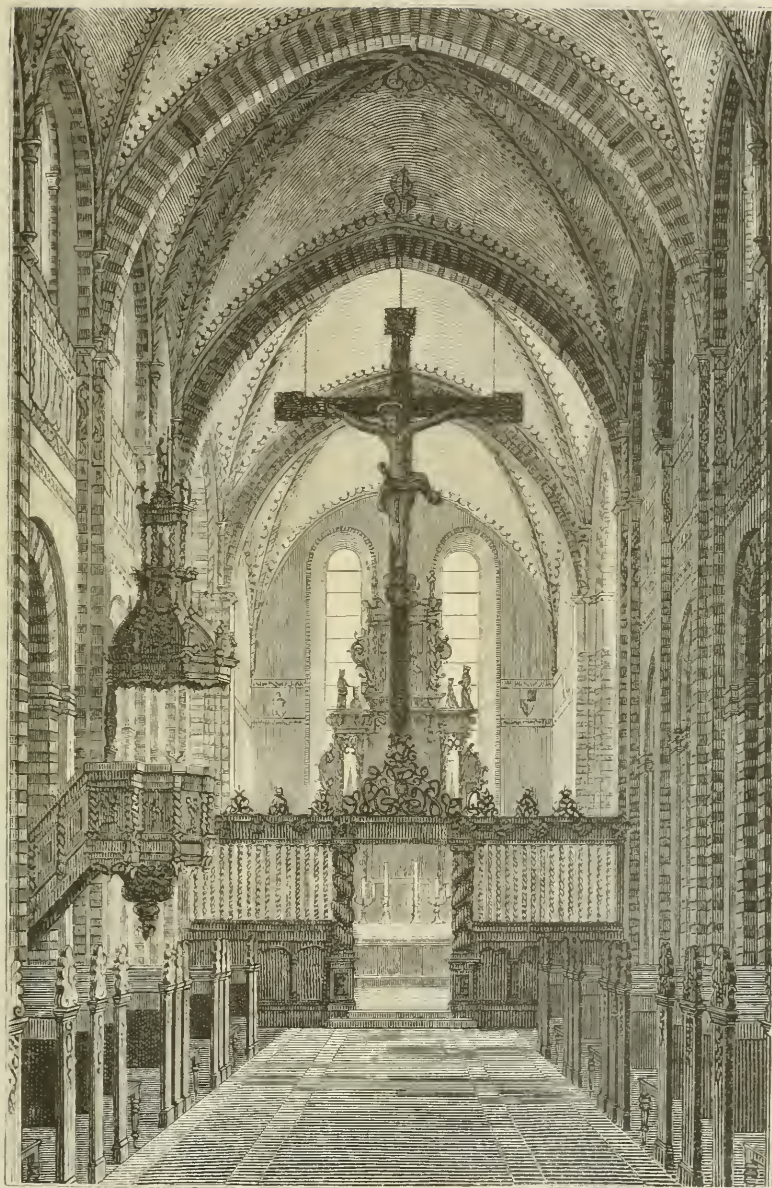

Fig. 13. Det Indre af Kirkens Chor.

lutter store Begyndelsesbogstaver maa antagelig henhøre til det 13. Aarhundrede. Kirkens Chor og Korsfløie blev ved Restaurationen decoreret overensstemmende med disse Spor af ældre Malning. Mariabilledet øverst oppe i den søndre Korsfløi. der 1846 var blevet opmalet, er nu erstattet ved et andet lignende i middelalderlig Stil, malet af Prof. Kornerup.

Sorø Kirkes Længde fra Gavl til Gavl er 110 Alen, Høiden under Hovedhvælvingen er 26 Alen. Breden er 34 Alen. Til Sammenligning kan bemærkes, at Ribe Domkirke ikke er saa lang, men lidt bredere og høiere; Ringsted Kirke c. 88 Alen lang; Viborg Domkirke mindre i enhver Udstrækning; Roskilde Domkirke 122 Alen lang og 40 Alen bred, og den er høiere end Sorø Kirke.

Forinden vi nærmere omtale Sorø Kirkes mest fremtrædende og ypperste Prydelser, nemlig Absalons Grav med dens storartede, imponerende Ligsten og det langs hen under Hvælvingerne og Høikirkens Vinduer brede Baand med de malede Skjoldmærker og Indskrifter, der straaler som et historisk Minde om Skjalm Hvides navnkundige Slægt og enkelt andre af Kirkens Velgjørere, ville vi først lægge Mærke til enkelte af dens Epitaphier, Mausoleer, Mindetavler og Seværdigheder, forsaavidt disse ikke allerede i det Foregaaende ere omtalte og løselig berørte. — Ved Indtrædelsen i selve Kirken se vi lige indenfor paa hver Side af Døren tvende smaa Træsøiler, hvorpaa er udskaaret Begivenheder fra Dommeren Samsons Historie (hans Kamp med Løven paa den ene Side, og hans Bortbæren af Stadens Porte paa den anden). Til Høire oppe paa Sidevæggen i Hovedgangen er Epitaphiet over Meursius (egentlig de Meurs), der var en lærd, hollandsk Philolog, Professor i Leyden, som af Chr. d. 4. indkaldtes til Danmark og blev ansat ved Academiet i Sorø som Professor i Historie; han døde i Sorø 1639. Billedet fængsler os — som Molbech siger — ved »en blid Ærværdighed«. Meursius er afbildet knælende ved Siden af Hustru og Børn. Vi lægge dernæst Mærke til den i Egetræ kunstig udskaarne Prædikestol — Aarstal 1650 — med Fremstillinger af Christi Lidelseshistorie. Der synes i vore ældre og tildels ogsaa yngre Kirker at herske en mærkelig Stræben efter at fremstille den over Prædikestolen svævende Lydhimmel saa tung og svær — for ei at sige plump — som muligt; saaledes ogsaa her i Sorø Kirke, hvor denne Lydhimmel, ihvor kunstrig og mægtig den end er, dog hænger uskjøn og tung, ja næsten faretruende for Præst og Menighed, ud over Prædikestolen. Overhovedet turde en hvilkensomhelst Lydhimmel være af saare tvivlsom Nytte; den maatte da i alt Fald, hvis den skulde være anvendelig, være af en let, lys og til Kirken svarende Form og Structur. Prædikestolen saavelsom Chorgitret (Tralværket) skrive sig nok fra Chr. d. 4. eller Fred. d. 3. Tid; Kong Frederiks og hans Dronning, Sophie Amalies, Navne ere udskaarne deri. Billedskærerarbeidet og Snitværket paa Prædikestolen er formodentlig fra Midten af 17. Aarhundrede. —

Sorø Kirkes Indre.

4

Ved Varmerørnedlægningen, der naaer op i Choret til Alteret og fuldendtes 1876, fandtes i Hovedgangen mange Grave; det var murede Grave, hvori Benene tildels vare hensmuldrede, og Alt i en mer eller mindre opløst Tilstand. Ingen af de under Gulvet værende Gravsteder med Gravstene ere særlig mærkelige. Den 48de Abbed Laurentius og den 49de Abbed hvile her i Midtergangen. Munken Jonases Ligsten skal ogsaa have ligget her, men findes ei mere. Han siges paa denne Ligsten at have været afbildet, omgiven af Slanger (rimelig et Symbol paa Fristelser). Ligstenen er ved tidligere skjødesløs Kirkereparation forsvunden. Gravskriften skal have indeholdt Beretning om, at han to Gange gjorde Valfart til Jerusalem, tre Gange til Rom og en Gang til St. Jacobs Grav i Compostela. Muligen at han ogsaa var den »bodfærdige sorøiske Munk«, der ifølge Sagnet har baaret det Kors, der hænger i Sacristiet, (se nedenfor) fra Rom til Sorø. I Kirkens Hovedgang staar der ved Prædikestolpartiet henimod Chorgitret en Døbefont, og indenfor Chorgitret atter en lignende; kun den første, der er af Granit, bliver brugt. Fadet er fra 1622, den i Choret er af Sandsten, ældre end den anden, og skriver sig fra Fred. d. 5tes Tid. — I den nordre Sidegangs vestlige Ende, til venstre for Udgangsdøren til Kirkegaarden, har tidligere ligget halvt udenfor Kirkens Mur og halvt indenfor Kirkemuren en Ligsten, hvorpaa saaes en Abbed- eller Bispestav, der var brudt midt over som Tegn paa, at dens Besidder havde forbrudt sig imod Kirken (ɔ: en Nonne). Længere oppe i Gangen hænger et Epitaphium paa den nordre Væg, hvorpaa sees afbildet tvende unge Mænd. Billedet er nu restaureret af Restaurator Rasmussen; selve Epitaphiet er af Hvidt. Det skal være to Nordmænd, Brødre og Studenter ved Sorø Academi. Ovenpaa Epitaphiets Rand staar, at den ene Broder blev syg og blev pleiet af den anden Broder. Da den syge Broder døde, sørgede den efterlevende for Broderens Begravelse, men blev saa selv syg og døde. Ogsaa læse vi paa Epitaphiet Følgende: »ens Forældre, eet Fædreland, eet Studium, een Død, — vente paa ens Opstandelse«. Epitaphiet hænger altsaa her som et talende Minde om inderlig, opofrende Broderkjærlighed og har Intetsomhelst at gjøre med den i Ingemanns »Pedellens Datter« givne Udlægning, at den ene Broder i en Duel ude i Philosophgangen med en Adelsmand Knuth, der tilligemed ham var forelsket i Academipedellens Datter, fældede denne sin Medbeiler og flygtede med Broderen om Natten over Sorø Sø, hvor de druknede begge. Hvis det forholdt sig saaledes, skulde da

Billedet allermindst hænge i en Kirke. Her i den nordre Sidegang se vi Chresten Friis' Capel, der neppe er yngre end det 14de Aarh.; det er en Udbygning til Kirken ud imod Kirkegaarden. Chresten Friis var Kantsler under Chr. d. 4de. Paa Epitaphiet er Friis med Hustru afbildet i knælende Stilling; som Emblem paa Visdom sees en Figur med Uglen: paa en Frise er hans Vaaben afbildet. Familiebegravelsen er nedenunder. I denne Sidegang er en Del af de fire Pilleflader imellem Arcaderne ikke fuldt decoreret, da man endnu ei ret har faaet Syn paa dem, idet der paa to af dem utydeligt sees Antydninger af et Kalkmaleri, forestillende Christi Korsfæstelse, med Sol og Maane paa hver Side; paa den tredie Pilleflade sees den hellige Christophorus, paa den fjerde en Munk. — Førend vi gaae over til Kirkens søndre Sidegang, ville vi fra den nordre Sidegang gaa ind og se os om i den nuværende Kirkes Sacristi. Fra det egentlige store Chor gik man i Klostrets Tid ind til det saakaldte Johannes den Døbers Presbyterium — det nordlige Chor —, som indbefattede hele det nuværende Sacristies Rum, men dengang var dette delt i to Dele, en imod Vest, der hed Conversernes (se ovenfor) Chor, og en anden Del imod Øst, ligeoverfor hin, kaldtes Munkenes Chor, og begge disse vare ei som nu skilte fra det egentlige store Munkechor ved Skillerum, og saaledes kunde baade Converser og Munke have Udsigt til Høialtret. I dette Presbyterium eller altsaa det nuværende Sacristi var der dengang to Altre, det ene for Johannes den Døber, dèr, hvor Holbergs Sarcophag nu staar; i det andet nordligere var et Alter for St. Peder og Paulus i den Niche, hvor Thotts Mausoleum staar. I Sacristiets nordostlige Hjørne hvile Grev Otto Thott og hans Gemalinde i to Sarcophager af blaat, spraglet Marmor. Midt imellem begge Kisterne staar en Statue af hvidt Marmor, der forestiller en bevinget Yngling med en Egekrands om Haaret. Paa Fodstykket staar Kunstnerens Navn: C. F. Stanley inv. Grev Thott var Statsminister under Fred, d. 5te og Chr. d. 7de. Han døde 10. Sept. 1785. Han udmærkede sig ei alene som Statsmand men ogsaa som Videnskabsmand.

I den anden Niche eller Hvælving hviler Danmarks udødelige Digter og Lærer vel snart paa al Videnskabens Omraade: Ludvig Holberg.*) Er det tilfældigt, eller er det netop af særlig Betydning, at Holberg, der i Sandhed kan siges at være sin Tids Johannes den Døber, hvis kraftige Røst raabte i den Tids literære og sociale

*) Se Chr. Wilster Digt: Ludvig Holberg.

Ørken, just hviler her i Johannes Døberens Presbyterium?! Sarcophagen er af blaat Marmor; midt paa den staar paa en Forhøining en Lampe af hvidt Marmor med en gylden Flamme. Foran Forhøiningen findes Holbergs Portrait i hvidt Marmor i en Medaillon, halvt omgiven af en Egekrands. Det friherrelige Vaaben er anbragt i hvidt Marmor under hans Navn. Monumentet er af Wiedewelt, bekostet af Sorø Academie 1780. I dette Presbyterium laa flere Descendenter af Skjalm Hvides Søn

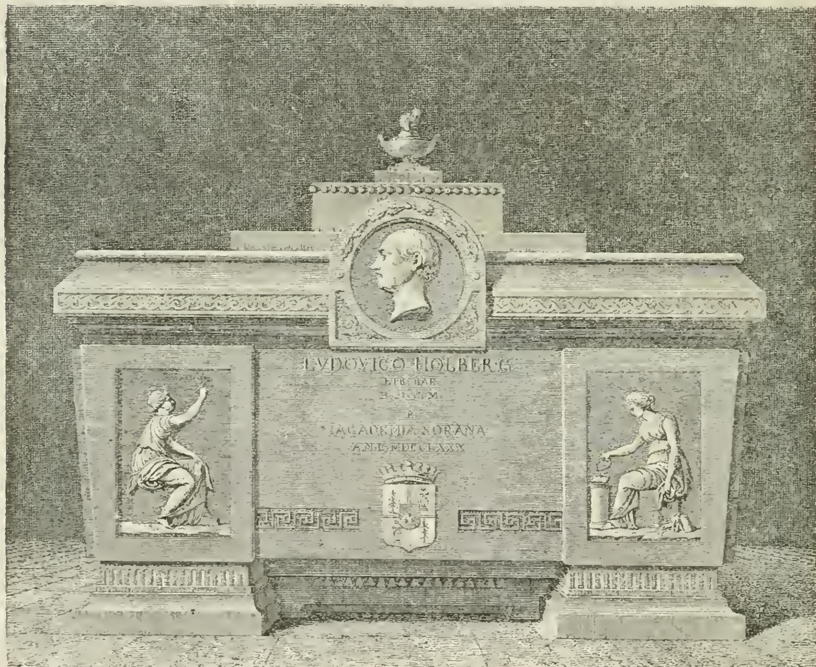

Fig. 14. Holbergs Sarcophag.

Toke. Hans Søster Fru Cecilia af Pedersborg laa i Conversernes Chor tilligemed flere fornemme Mænd og Kvinder. — I Sacristiet hænger paa dets vestre Side et Portrait af Jørgen Rosenkrantz. Paa den ene Side af Karmindfatningen sees Julernes og paa den anden Side Rosenkrantzernes Vaaben. Førend Portraitet blev indsat indenfor Karmen, har der indenfor denne været en malet Inskription. Portraitet sendtes af en Slægtning af Rosenkrantz med ministeriel Tilladelse at blive ophængt i Kirken. Efterat Portraitet imidlertid i nogen Tid havde befundet sig i et eller andet af Aca-

demiets Rum, foranstaltes omsider Ophængningen. Det kunde hartad synes underligt nok at hænge det op just i Sacristiet, da der dog maatte være andre Steder, f. Ex. i det søndre Tverskib eller den nordre Sidegang, hvor det mere passende kunde være anbragt. — Anna Gjøes Ligsten findes ikke i Sorø Kirke, men Gjøernes Begravelse er i Kjelderen under Holberg.

I den søndre Sidegang have vi alt omtalt Kapellerne med Reitzensteins, Fossernes, Rammel Sehesteds og Høgs Begravelser, som alle findes i den søndre Korsfløi. Selve Rummet eller Pladsen udenfor Kapellerne, imellem disse og det egentlige Chor kaldtes i Klostertiden Johannes Evangelistens Presbyterium, og det Kapel, som stødte op til Klosterbygningen, var helliget til Benedikt af Nurcia (Klostervæsenets Grundlægger i Occidenten) og Bernhard af Clairvaux (Cistercienserordenens Stifter). Her ligger begravet Bisp Johannes Krag af Roskilde († 1300), der har Kirkens ældste Ligsten, maaske den ældste med Bogstavskrift i Danmark. 1873 aabnedes Graven, der var muret af store Munkesten; den havde en aflang, firkantet Form, uden Tilspidsning, men, som sædvanlig for murede Grave, var der et firkantet Rum til Ligets Hoved. I Graven fandtes Bispens fuldstændige Benrad; Liget var iført Munkenes sædvanlige Dragt med Kutte, uden Bispeornat, Stav eller Ring. Ved Siden af denne er Abbed Niels Hemmingsens Ligsten. Ogsaa ligger her Biskop Frederik af Slesvig, Absalons Ven; hans Lig førtes hertil Aar 1179, og er dette Aarstal det ældste, vi med Sikkerhed kunne angive for en Begravelse i Kirken. Endvidere ligger her Esbern Snares tvende Hustruer og mange af Skjalm Hvides Slægt. I den søndre Gangs vestlige Ende sees nede paa Væggen utydelige Spor af et gammelt Kalkmaleri, som forestiller Christi Vandring til Golgatha. En gammel Ligsten, der tidligere laa op imod Muren ved Opgangen til de saakaldte Pulpiturer, der 1861 bleve borttagne, er opstillet ved Enden af denne Gang. Her hænger ogsaa Dalsgaards Mindetavle over de i de slesvigske Krige Faldne. I det søndre Sideskib var Gulvfladen tidligere belagt med røde og sorte glaserede Fliser i ophøiet Ornamentering. — Naar vi nu vende tilbage til Tverskibet, lægge vi Mærke til det kunstigt udskaarne Chorgitter (Tralværket ɔ: Gitter-Værk), der uagtet sin kunstige og zirlige Udskæring og sine sindrige Combinationer deler Kirken paa en mystisk, uprotestantisk Maade og usymmetrisk skiller Choret fra Kirkens stemningsrige Skib. Det maa vel blive overladt og henstillet til en senere Tids architectonisk-tekniske Skjønsomhed og

aandelige Opfattelse, om det ei vilde være mere overensstemmende med protestantisk Cultus og Aand at flytte de paa begge Sider af Chorindgangen staaende Dele af Tralværket op i Choret og stille dem — i et noget med Hensyn til Høiden forkortet Maal - ved Høichoret paa begge Sider af Alteret i lige Linie med dette og da

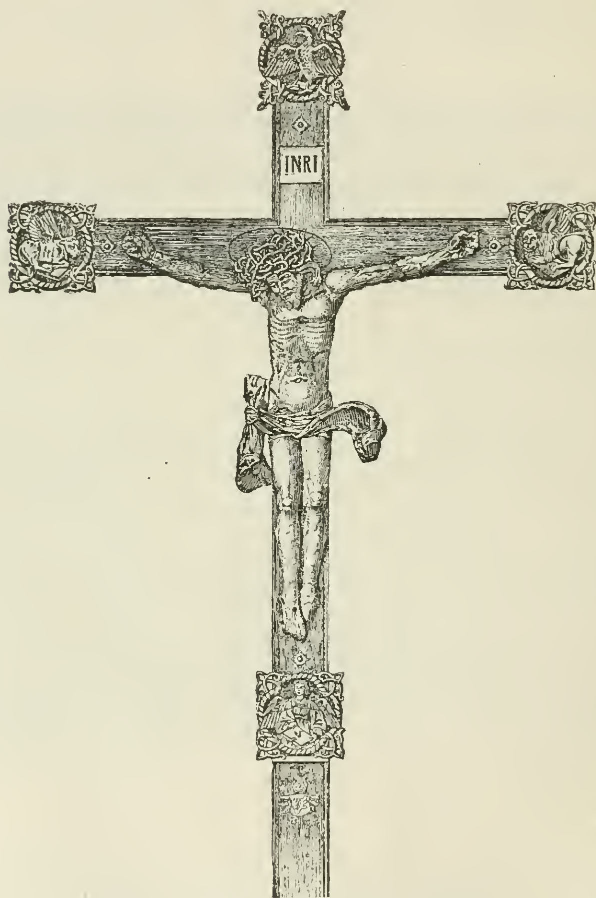

Fig 15. Christi Kors over Chorindgangen.

maaske med en i en af Gitrets Sider med dettes Charakter passende Dør ind til Høichoret. Den tilbagestaaende Hovedindgangs Portal til Choret med Christuskorset over kunde der da vel gives et passende Fodpendant, eller den kunde muligen helst borttages, saaat Korset hang frit. Der synes i protestantiske Kirker at herske en i og for sig forunderlig Tilbøielighed til næsten altid at anbringe

Christuskorset, fastgjort til en Mur eller Pille: — paa Golgatha stod Korset frit.

Over Chorgitret hænger altsaa ned fra Hvælvingen over Indgangen til Choret den roskildske Bisp Lage Urnes mægtige Crucifix med det udtryksfulde Hoved af den doende Frelser (Fig. 15). Det har Urnernes Vaaben — et blaat Skjold med en gul Ørneklo, vendt mod Venstre; Ørnelaaret er graat, Snittet rødt — og har Aarstallet 1527. Muligen er Crucifixet et Værk af Billedskærer Claus Berg. Oven over Christi Hoved og under hans Fødder og ved hver af hans Hænder er en lille Glaskapsel med Relikvier. Det blev 1847 nedtaget: en Seddel ved Relikvierne antydede, at det var halvandet hundrede Aar siden det sidst var nedtaget. En ny Seddel blev nu vedlagt, at det atter var blevet undersøgt af den daværendeKirkeinspection (Ingemann, Povelsen, Zeuthen). I en af Kapslerne findes noget af Christi Haar (!); i en anden nogle af Pauli Tænder (!); i en tredie et Stykke af den Sten, hvorpaa den hellige Familie har siddet i Ørknen (!); i den fjerde Kapsel nogle af Pauli Been (!). Disse Kapsler opdagedes, da Korset blev afvasket. og Fortegnelsen paa

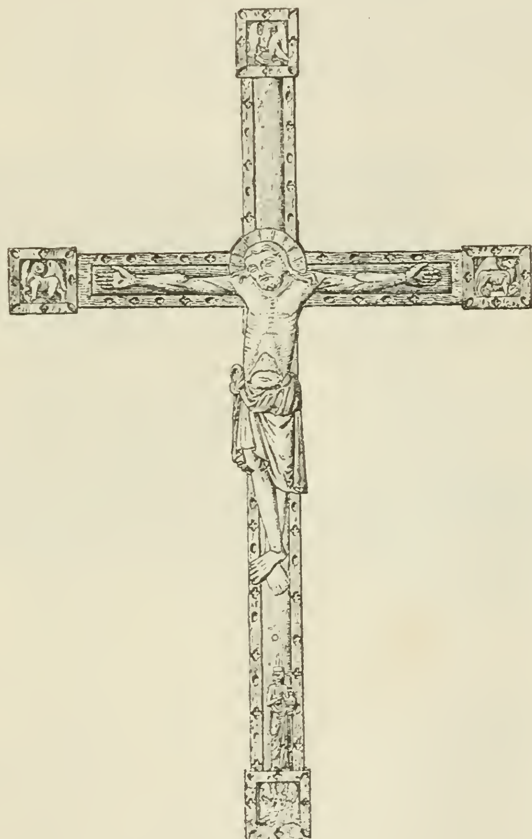

Fig. 16. Afbildning af Korset i Sacristiet.

den vedlagte Seddel angav, at Relikvierne virkelig vare dem, de udgaves for at være (!) — Paa den ind imod Høialtret vendende Side har Crucifixet et malet Christusbillede, der tidligere ved Kirkens Restauration 1845—46 var skjult under en raa Overstrøgning, men nu ved den sidste Restauration i halvfjerserne atter blev afvasket og fremdraget. Det var i Tornekrandses Tid malet bag paa Korset, dengang Kirken under ham blev restaureret; derfor findes ogsaa derpaa Tornekrandses Vaaben og Skjoldmærke tilligemed Abbedhuen og et memento mori underneden; over det staar: omnia in laudem dei (se nedenfor). Dette Kors saavelsom det mindre (Fig. 16) i Sakristiet over Skriftestolen ere begge af Egetræ, men paa det store Kors er den fuldkommen runde Hovedfigur udført for sig selv. Paa begge Korsenes Ender ere de fire Evangelisters Symboler (ɔ: den Hovedopfattelse, som hver af Evangelisterne særlig i deres Evangelium udhæver af Frelseren) saaledes fordelt, at Englen for Matthæus sidder nederst, Løven for Marcus staar paa Korset i Sacristiet til Høire paa Tværtræet, men Oxen (Lucas) til Venstre, medens det Omvendte er Tilfældet paa Chorgitrets Kors; Ørnen for Johannes staar øverst paa begge Kors. Legemsformen paa Sacristikortet er udført i Relief og høist mangelfuldt, saaledes seer f. Ex. Maria med Jesubarnet ingenlunde moderlig og »alma«-agtig ɔ: huldsalig ud. Korset menes at skrive sig fra omkring 1200. Da Kirken var indviet til Vor Frue, faar det sin Betydning, at hendes Billede med Jesusbarnet er udskaaret paa Korset under Frelserens Fødder. Ved Siden af Urnernes Vaaben med Bispehuen staar paa det store Kors XPS - VR, d. e. Christus victor (ɔ: Christus Seirherre). — Et andet ældre. berømt Christusbillede, fortræffelig malet paa Lærred med Vandfarve, skal have hængt i Kirkens nordre Sidegang indtil Slutningen af forrige Aarhundrede, da det nedtoges og blev opbevaret — uvist hvorfor — iblandt Academiets Inventarium. Omendskjøndt det havde lidt meget af Ælde, var dog dets Hoved saa forunderlig vel bevaret, som om det ganske nylig var blevet malet. Ifølge et gammelt Sagn skal det af en bodfærdig Munk være bragt til Sorø Kloster fra Rom. Det nedtoges — uheldigvis — før Academiets Brand 1813 og overgik til Academiets Inventarium, men brændte tilligemed dette.

Indenfor Tralværket befinder man sig i Kirkens Tværskib, der nu udgjør Kirkens Chor. Her ligger Absalons Slægt begravet, og saavel her som i begge Korsfløiene (Johannes Døberens og Johannes Evangelistens Presbyterium) ligger Skjalm Hvides Æt

begraven, men næsten ingen Ligsten forefindes. Ved Indgangen til Choret laa N. Mules Søn, Esbern Snerling og Joh. Marsk, Esbern Snares Søn. Absalons Tvillingbroder Esbern Snare ligger under det nuværende Alter ved Hovedet af Absalon, til Venstre for ham hans Søn Absalon Bælg og til Høire hans Søn Nic. Mule. 1285 blev Absalons Forældres og Slægtninges Ben flyttede fra den ovenomtalte lille Stenkirke og begravede i den store Kirkes Chor. Denne Flytning foranstaltede Abbed Niels III forat hæve og hævde Kirkens Betydning som Hvidernes Slægts Gravsted; ved samme Leilighed flyttedes ogsaa Ebbe Skjalmsøn med Hustru Ragnhild og Datteren Gyde, Toke Ebbesøn og hans Moder m. m. fl. herhid

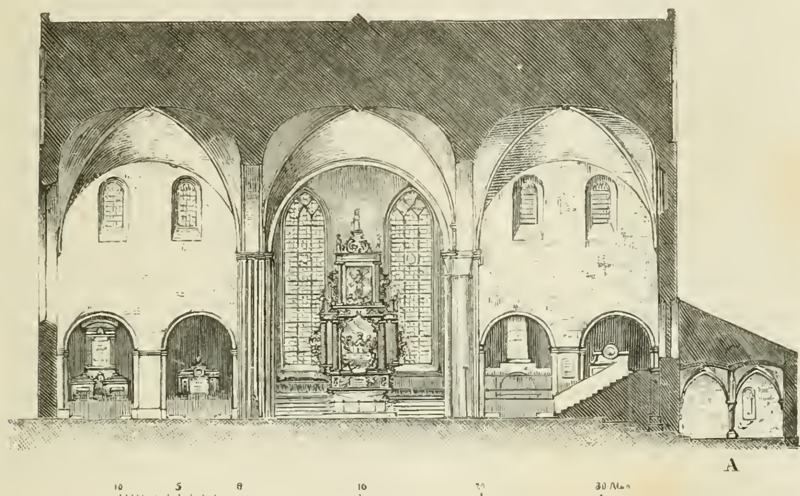

Fig. 17 a. Tværsnit af Sorø Kirke (Trap 333).

og nedlagdes dels i den nordre, dels i den søndre Korsfløi og dels i Høichoret. I Joh. Evangelistens Chor (den søndre Kirkefløi) laa Hulmfrith og Ingeborg, Esbern Snares Hustruer, Alexander, Absalons Søstersøn, samt Ebbe og Laurentius Sunesøn. Alle de her nævnte ere begravede her før Kirkens Brand 1247. Suno, Absalons Søskenbarn, fik sin Grav i Munkenes Chor, der vistnok dengang har strakt sig til den første Arcade i Hovedskibet. Stenene, som dækkede den absalonske Families og Kirkens Velgjøreres Grave, vare høist simple, og Indskrifter og Figurer paa dem maatte ifølge Ordenens Regler kun indridses paa Overfladen. Ved en Gravning i Yderchoret i Sommeren 1873 fandtes foran Valdemars Kistes tidligere Plads paa det Sted, hvor ifølge den af Munkene affattede

Fortegnelse over Gravene i deres Kirke Marsk Henr. Podebusk skal ligge begravet, et stort Slagsværd med Korsfæste og Greb til begge Hænder; det blev ophængt paa den nordvestre Pille ind imod Choret under Marskens Navn og Skjoldmærke, i Nærheden af hans Grav; selve Graven var helt falden sammen. Olaus Jyde ligger ogsaa begravet i Choret foran Høialtret. De fleste af disse Grave i Høichoret ere, med Undtagelse af Absalons Gravsted, i det syttende Aarhundrede blevne forstyrrede ved, at der i denne Del af Kirken indrettedes Gravsteder for Hovmestrene ved Academiet: Høg og Rosenkrantz med Familier. – Førend vi fra hvad vi maaske tør kalde Lavchoret ad nogle Trin gaa op i selve Høichoret, hvor der særlig kun foruden Epitaphierne og Vægskabene samt et Par i Væggen indsatte Mindestene kun alene kan være Tale om Absalons minderige Gravmæle, Henrik Tornekrandses Gravsten, Valdemar Atterdags og Christopher d. 2dens og Olufs Gravmonument og Hvilested, ville vi standse lidt ligeoverfor Kirkens berømte Altertavle. Denne mener man er skjænket Kirken af Overhofmester Jørgen Rosenkrantz eller af ham besørget restaureret 1656; paa den findes Rosenkrantzernes Vaaben og fandtes paa Alterklædet. Altertavlens øverste Maleri er en allegorisk Fremstilling af Jesus Christus som Forsoneren og passer særlig som Pendant til selve Alterbilledet. Den maleriske Opfattelse og Gjengivelse peger hen paa en katholsk Legende om Blodets Forvandling til Vin. Christus staar i Vinpersekarret, og Blodet springer ud af hans Side og opfanges, forvandlet til Vin, hvori Christus træder, i Bægre af to Engle; det har ligeledes Aarstallet 1656. Altertavlen selv er malet i en mandig, kraftig Stil med levende Farveblanding, Liv og Enhed og forestiller Nadverens Indstiftelse. Om Carl van Mandern (den yngste — der var nemlig tre, Fader, Søn og Sønnesøn, af det Navn), der var Hofmaler hos begge de danske Konger, Chr. d. 4de og Fred. d. 3die, har malet det, er imidlertid uvist; snarere har maaske Abraham Wuchter — Chr. d. 4de skriver Navnet som Wuthter — der af Chr. d. 4de indkaldtes til Danmark 1638 for at være Hofmaler, og i nogen Tid var ansat som Tegnelærer (Contrafeyer) ved Sorø Academi, malet det. Han var Carl v. Manderns Svoger og malede ligesom han med en livfuld Farveblanding, tiltalende Enhed og Situationsharmoni. Begge siges at være bekjendte og heldige i Portraitering. Der gaar det Sagn, at Kunstneren har taget Motiverne til Apostlenes Ansigtstræk af Bønder i Byen Haverup ved Sorø, efterat han først havde tænkt paa at portraitere Academiets daværende Professorer, hvilket han

imidlertid siges at maatte opgive, da ingen af de lærde Herrer ønskede at være Judas. Opfattelsen af Ansigterne og deres Udtryk er visseligen ikke idealt, snarere det modsatte, men saavel Fortidens som Nutidens Kirkemalerier og Gjengivelse af Christi og de hellige Mænds og Kvinders Ansigter, saavelsom af Begivenheder fra den hellige Historie, bliver og maa blive en fast uløselig Opgave for Malerne.

Førend vi nu gaa op i Høichoret, ville vi kun omtale dem, hvis Ben ligge under det af Olaus Jyde, Abbed fra 1476—90, forhøiede Chor, Høichoret, til hvilke underjordiske Gravhvælvinger man tidligere steg ned gjennem en Lem i Gulvet bag Alterpladsen, men som nu er lukket, da Liglevningerne som oftest kun bleve Gjenstand for en odiøs Nysgjerrighed og nyfigen Interesse. Herunder er nemlig ogsaa Mogens Høgs Begravelsesrum, og tidligere blev blandt andre af hans Rester hans Cranium fremvist med Mærke af det vældige Sabelhug, han fik i Ringsted af Carl d. 10de; da han nemlig af Fred. d. 3die blev sendt til Ringsted for at underhandle med Carl d. 10de om Fredsbetingelserne, og den svenske Konge spurgte ham, om det ikke kunde være ham ligegyldigt, enten hans Konge hed Carl eller Frederik, og Mogens Høg hertil gav et djærvt Svar, huggede Carl d. 10de ham over Hovedet med sit Sværd. — En anden særlig Gjenstand for de Besøgendes Skuelyst var ogsaa Frøken Pultzes Lig, som hun ligger i sin Kiste, iført en lyserød Fløiels Kjole, med Perler om Halsen, Pynt paa Haaret og Silkesko. Sagnet fortæller, at hun dansede sig tildøde paa et Bal paa Sorø Akademi. Hun siges at have hørt til en meget kraftig Slægt, var en Datter af Ritmester Pultz paa Skovsgaard paa Langeland. Om denne Families Styrke og Kræfter hedder det, at ved et Gilde hos den præsenteredes et Fad, hvorpaa laa en forsvarlig Hestesko, som Husets Frue opfordrede Gjæsterne til at rette lige; da ingen af dem formaaede dette, tog Fruen den og rettede den med sine Hænder lige ud. I Porten paa Gaarden skal der i Hvælvingen have været en stor og tyk Ring, som Ritmesteren, naar han red igjennem Porten, undertiden tog fat i og løftede baade sig selv og Hesten op fra Jorden. — Mogens Høgs Gravrum ligger under Høichorets nordre Hvælving bag Alteret under Christopher d. 2dens Gravmonument. Rosenkrantzernes Begravelse er i den søndre Gravhvælving under Valdemar Atterdags Gravmonument. — Paa Høichorets nordre Mur lægge vi først Mærke til Absalons-Skabet, hvor de fra Graven, der sidste Gang aabnedes 1827, optagne Relikvier — hans Ring, Bispestav, en

Blyplade med Inscription, Stykker af Kaabe og Hue og Alterbæger — gjemmes. Naar dette Skab tidligere aabnedes for Besøgende, hvilket da kun skete én Gang om Aaret, paa Kongens Fødselsdag, skulde der ringes med Kirkens Klokker, og Kirkeinspectionen in pleno være tilstede, hver med sin specielle Nøgle, og aabne hver sin Laas paa Skabet. Nu sees Relikvierne bag en Rude, og Kirkens Ringer har kun én Nøgle til Skabet. Paa samme Mur hænger Mogens Høgs ægte forgyldte Kobberplade, omgiven af en flad Sølvkarm med to Figurer. Den indeholder en Beretning om hans Liv og hans Fortjenester af Riget; han var Rigsraad under Chr. d. 4de og Fred. d. 3die. Skabet henimod Chorets nordostlige Side er et Sted, hvori der indenfor en Jerngitterdør har været Helgenben af Victor og Albinus. Trædørene ere satte af Henrik Tornekrands, de tre af dem ere senere restaurerede. I Høichorets østlige Gavlvæg er en 1777 indsat Marmorsten, der indeholder en Fortegnelse over de i Kirken hvilende fyrstelige Personer i et Antal af 13; Christian d. 7de har ladet den sætte her. Under denne Marmorsten er Kong Olufs (†1387) Sten indsat i Væggen (Fig. 17 b). Hans Grav er paa den nordre Side af Altret. Den aabnedes 1857 (Fred. d. 7de), og Skelettet fandtes af en ung Mand paa 16—20 Aar. Benene nedlagdes igjen, og Graven blev tilmuret, en ny Sten lagdes over, og den gamle Sten, hvorpaa en Afbildning af det norske Vaaben (en Løve med krum Hellebard) og med Angivelse, at det var Margrethes og Hakons Søn, indmuredes i den østlige Udmur bag Altret.

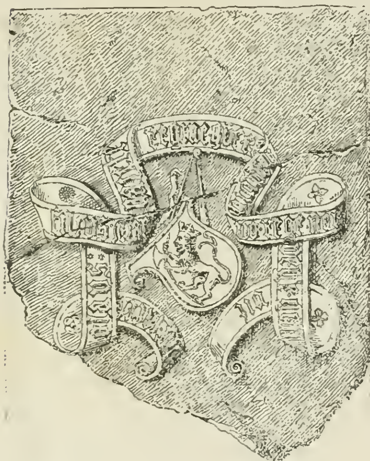

Fig. 17 b. Kong Olufs Ligsten

Vi omtale nu Valdemar Atterdags og Christoffer d. 2dens Gravminde, man kan ikke sige deres Mausoleum, hvilket Ord jo betyder et pragtfuldt, kostbart Gravminde; — og er det mærkeligt, at det tidligere saa uafhængigt af Rigsdag og andre besværlige Tilsynshavende rige Academi aldrig i de tvende sidste Aarhundreder har faaet Tanke om at reise et Mausoleum i Sorø Høichor — eller andetsteds — for Valdemar Atterdag, der under saa fortvivlede Forhold blev Rigets ypperste Restaurator. Valdemar døde

24de October 1375 paa Gurre Slot ved Vordingborg. Hans Lig førtes af Datteren, Dronning Margrete, med Pavens Tilladelse (!) frå Vordingborg til Sorø, hvor hun lod et prægtigt Alabastmonument opstille — Mærkerne af Forziringerne ere endnu kjendelige — over ham ved den sorte Marmorsarcophag. Hans Vaaben sees paa Kirkepillen paa høire Haand af Hovedindgangen til Choret. Sarcophagen stod i Slutningen af det 14de Aarhundrede midt i Munkenes Chor og henstod endnu her 1749; den flyttedes senere 1777 til Chorets østlige Hjørne, og den sorte Marmorkiste er berøvet alle sine Prydelser, hvilket man mener skal være skeet i Grevens Feide (1534—36), da Monumentets Zirater siges at være

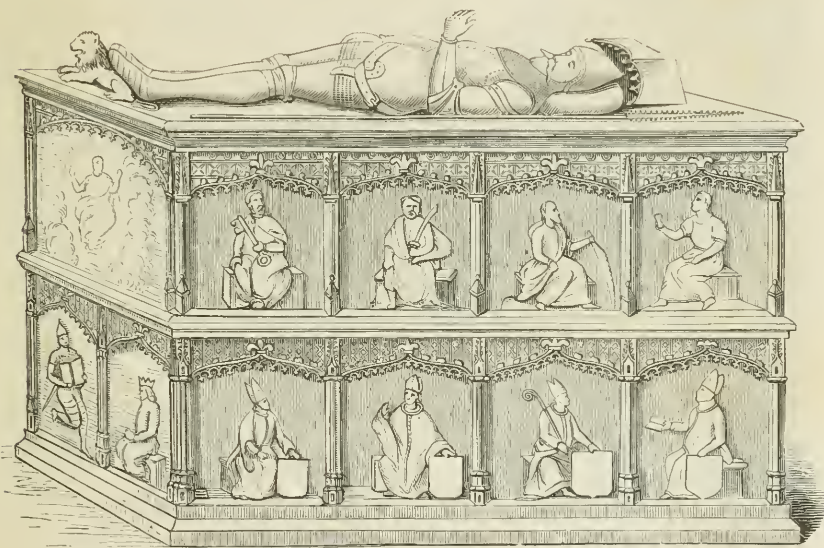

Fig. 18 a. Valdemar Atterdags Grav.

blevne »meget bedervede«, eller det er skeet i Svenskekrigen 1658. Under Fred. d. 5te aabnedes Kisten 1756, og de Levninger, man fandt, bleve efter Kongens Befaling gjemte i en Tinkiste og atter nedsatte i Sarcophagen. En forrusten Kaarde og en med Guldtraad bestukken Silkehovedpude fandtes i Kisten. — Christoffer d. 2dens Gravminde er tomt; de jordiske Levninger ligge nede i Gravrummene under Choret tilligemed Høgernes og Rosenkrantzernes. Han og hans Dronnings samt lille Datters Gravminde havde først sin Plads omtrent dèr, hvor nu det Jernskab, der indeslutter de absalonlske Relikvier, er anbragt i den nordlige Mur. Det flyttedes

samme Aar som Valdemar Atterdags Gravminde 1777. Ved stærke Jernkjæder skal det i en egen af Valdemar Atterdag bekostet Gravseng af Kobber have i en svævende Stilling været heftet til Chorets Hvælving, men blev nedtaget, da Hvælvingen begyndte at give sig under denne Byrde. De zirlige Messingbilleder i Legemsstørrelse ligge nu ovenpaa en stor Sandstensplade og Fodstykke, som man senere har givet dem, maaske for billedlig at antyde, at hele Christoffers Regentliv var bygget paa Sand; oprindelig vare Kisterne malmbeklædte, og Figurerne afgive et Minde om det 14de Aarhundredes Kunstsands i Danmark. De skulle tidligere have staaet i den nordre Korsarm, hvor nu Thotts Kapel er. De tre — egentlige fire — defecte Malmlysestager høre nok ikke med til Christoffers Gravmæle, men snarere til Absalons tidligere Gravsted; det var da kirkelig Skik, paa visse Høitidsdage at tænde Lys paa og ved Gravstederne. Den usle Faders og den udmærkede Søns Gravminder staa saaledes her i Høichoret vis a vis. — Dronning Margretes Lig blev 1412 nedlagt og sat ved Faderens Side ifølge hendes eget Ønske. Men Aaret efter blev det meget imod Munkenes Villie af den misundelige, roskildske Bisp Peder Jenssön Lodehat flyttet til Roskilde Domkirke fra det Sted, hun selv havde udvalgt sig imellem Faderen og Sønnen Oluf. De fleste af Gravene i Høichoret, sagde vi ovenfor, ere ved Indretningen af Høgernes og Rosenkrantzernes Gravkjeldre i det 17de Aarhundrede i den Grad forstyrrede, adsplittede og henlagte paa ukjendte Steder, at endog Absalons Forældre, Asger Rygs og Fru Inges Gravsteder ikke bestemt ere at paavise. I saa Henseende er det heldigt, at Absalon havde ladet Bedsteforældrenes og Farbroderens Lig indsætte i Pillen mellem de to Sidekapeller i den søndre Korsfløi. De i den seneste Tid i Sorø Kirke foretagne Undersøgelser af Gravene, hvortil Kirkens Restauration, Varmerørsledningernes Anbringelse og Gulvets Omlægning gav Leilighed, have i det Hele intet Udbytte givet.

Fig. 18 b. Afbildning af Absalons Ligsten.

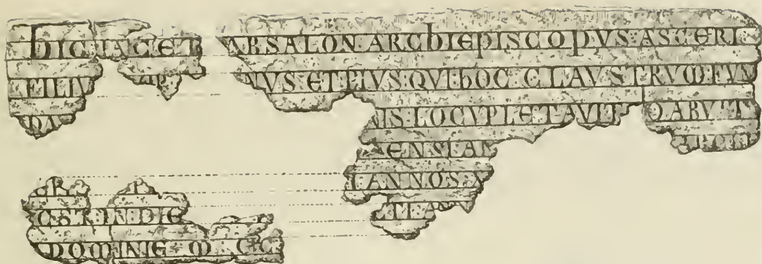

Fig. 19. Blypladen med Indskriften; fandtes i Absalons Kiste.

Vi gaa nu hen til Absalons Gravminde (Fig. 18 b). Ligesom man kan sige, at Thorvaldsens Museum tjener som et storartet Monument over vor udødelige Billedhugger, saaledes staar Sorø

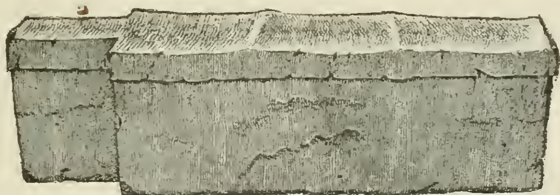

Fig. 20. Perspectivisk Tegning af Blykisten.

Kirke som et Æresminde — monumentum aere perennius — for dens Grundlægger og Opbygger, vor aandsmægtige Erkebiskop Absalon, og man kan for begges Vedkommende gjentage de Ord,

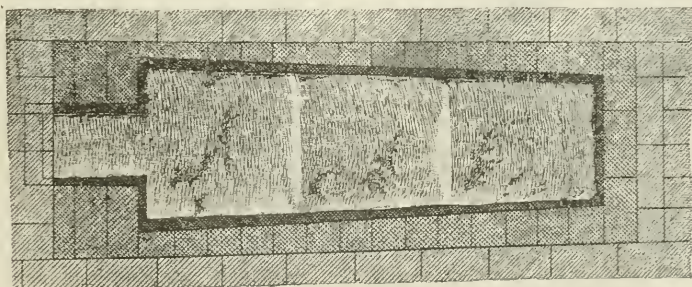

Fig. 21. Plantegning af den nederste Del af Graven med den deri indsatte Blykiste.

der læses i St. Paulskirken i London paa en af Pillerne under denne Kirkes Bygmester Christoffer Wrens Navn, nemlig: »Lector, si monumentum reqviris, — circumspice!« (Læser, hvis Du savner et Monument, — saa se Dig om!) — Absalon døde i Sorø Natten til den 21de Marts 1201 og blev begravet i sin Kirke »i Soer«; hans Lig blev nedlagt i en Blykiste (Fig. 19—23) lige foran Høialtret. At Graven nu sees bagved Altret er begrundet i, at Høialtret og det opmurede Alterbord, som er forfærdiget i Fred. d. 3dies Tid, er blevet flyttet frem, medens det tidligere stod længere tilbage, henimod de to store Vinduer imod Øst, ligesom ogsaa det hele Høichor senere, formodentlig 1778, da Kirken fik en betydelig Reparation. er forhøiet henimod en Alen og er bleven udlagt med nyt Murstensgulv. Absalons Grav er bleven aabnet tvende Gange, nemlig 1536 i Kong Christ. d. 3dies og 1827 i Kong Fred. d. 6tes Nærværelse. Paa det daværende kgl. Kunstkammer fandtes nemlig et Cranium eller Hovedskal og tvende derved lagte Dødningeben, der i Museets Katalog angaves at være Hovedskallen og Ben af den navnkundige Erkebiskop Absalon. Kong Frederik, der fandt en saadan Antagelse ligesaa besynderlig som forargelig og upassende, besluttede, at det ved en Aabning af Absalons Grav den 23de Mai 1827 skulde undersøges, om denne Hovedskal og disse Ben virkelig vare adskilte fra Absalons Legeme, i hvilket Fald de da atter skulde nedlægges i Graven. Inden man ved Aabningen af Graven naaede til dennes Sted, maatte man bortrydde Grus og Sand, Murstensgulv o. s. v. af et Par Alens Dybde, og

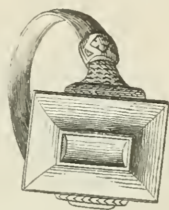

Fig. 22. En Guldring, hvori en Saphir.

Fig. 23. En Kalk. Begge fundne i Erkebiskop Absalons Kiste i Sorø Klosterkirke.

kom saa omsider til en stor Ligsten af Marmor, der fandtes brudt paa to Steder, uden Indskrift og Skulpturarbeide. Under denne viste der sig i en muret Indfatning en Blyplade, der ligesom et Æskelaag omsluttede en Blykiste, som sluttede sig til den murede Indfatning. Den til Hovedet afpassede Fordybning vendte mod Vest, og i en mod Fødderne aftagende Bredde strakte Kisten sig imod Øst i en Længde af 3 Alen og 11 Tommer. Da Blylaaget var aftaget, viste sig Omridsene af et Legeme i en over Skelettet sammenfoldet Paaklædning, der skjønnedes at være et geistligt Ornat. I Kisten fandtes en Kirkekalk, der laa i de om Kalkens Fod sammenfoldede Hænder, og en i denne liggende Guldring, indfattet med en blot for oven afrundet Stjernesaphir; endvidere fandtes en for største Delen af Fugtighed hensmuldret Bispestav af Bén, der maatte optages stykkevis; den laa i den høire Arm langsmed Kroppen; fremdeles et Stykke Klædemon over Brystet med Levninger af et paasyet Kors af Guldtraad. Ogsaa fandtes en Sandal af Læder, det øverste af den af Silketøi med Guldtraadsprydelser, indvævet i Silke forpaa; større og mindre Stykker af en bøiet Blyplade, af en langagtig, firkantet Form laa omtrent ved Ligets Skuldre. Indskriften paa denne Plade var nu tildels fortæret og hensmuldret, hvilket ligeledes gjaldt om en Tinplade, der laa paa Brystet. Forat bevare disse Plader, disse Sager og Stykker, bleve de kogte i Olie og henlagte i et til dette Øiemed i Muren, tæt ved Graven indsat Skab af Jern. Med Hensyn til de i det forhenværende kgl. Museum fremviste og foregivne Levninger af Absalons Hovedskal og Ben mente man at være kommen til Vished om, at disse aldrig have hørt til Skelettet, idet alle de mindre Ben i Over- og Forhovedet saavelsom Underkjæbebenet og flere Dele af Baghovedet fandtes i Graven, ligesom ogsaa Brysthvirvler, Overbén, Bækkenet, Laarbén, Skinnebén og Knæskaller laa temmelig uforstyrrede i den sædvanlige Stilling. Imidlertid synes det dog ved Undersøgelsen, som om Craniet ikke aldeles bestemt kunde paavises. I Jernskabet findes den fra Kunstmuseet erholdte Hovedskal og Dødningebén, de sidste — NB. ikke den første — med en Paaskrift om Urigtigheden af Antagelsen, at de vare Dele af Absalons Legeme. Er det nu tvivlsomt med Hensyn til Hovedskallen, da maa denne ved Gravens Aabning under Chr. d. 3die 1536, hvor da Absalons Lig fandtes at ligge helt og holdent i sit geistlige Ornat med en Ring paa Fingeren, en Saphir, indfattet i Guld, være borttagen. Man siger, at Kong Christian d. 3die, da Absalons Ring dengang blev optagen af Graven, vilde forære den til den tilstedeværende

sjællandske Bisp Palladius, men at denne kastede den ned i Graven igjen med de Ord: »Det var Uret at plyndre fromme Mænds Mindesmærker.« Christian d. 3die lod da strax Graven lukke og en Sten lægge over den. Som det synes ifølge Kong Christians Villie og Befaling lod Abbed Henrik Tornekrands Graven pryde med den nu over denne liggende prægtige Mindesten, der kom til at ligge over den Ligsten, som tidligere laa over Hvilestedet. De fire nu forsvundne Candelabre skrive sig ogsaa fra den Tid. — Hvorledes det nu monne forholde sig, saa kan det jo antages, at det i Museet fremviste Cranium og de korslagte Ben kun kunne have været som et memento mori, der er forefundet i et af Absalons i Sorø Kloster beboede Værelser, hvorfra det tilligemed andre ham tilhørende Ting er bragt til det kgl. Museum.

Absalons Gravminde er af gulladen, gottlandsk Kalksten; Abbed Henrik Tornekrands har ladet den udføre i den katholske Kirkes Aand. Absalon er fremstillet i erkebiskoppeligt Ornat som Kirkens Primas, med den korsdannede Stav i den venstre Haand og opløftende den høire Haand til Velsignelse. Hans Skjoldmærke, den springende Hjort, er afbildet nederst, to Figurer i biskoppelig Dragt sidde ved hans Fødder med Bispestaven i den ene Haand og holdende en Bog (Biblen?), hvori de læse, i den anden. Midt ovenover Buen staar en Kurv med Frugt, og to Engle ere afbildede i Hjørnerne, spillende med Arabesker og Blomster m. m. Buen over Absalons Hoved har følgende Indskrift: Absalon hoc tegitur lundensis marmore (?) præsul, ɔ: med denne Marmorsten dækkes Lunds Erkebisp Absalon. Ovenover Absalons Hoved er en Slags Blomsterslyngning og en Vase med Blomster. De Skjolde, som to Smaadrenge nederst paa Ligstenen holde ved Fødderne, høre til Tornekrandses Vaaben. (Tornekrandses Vaaben har Stigen, tre Muslingskaller og en Tornekrands; den ene Smaadreng holder hans fædrene, den anden hans mødrene Vaaben.) Nederst paa den ene Gravpille staa to basunblæsende Engle; paa den anden Pille staa Adam og Eva; paa Pillen til Høire staar MDXXXVI (1536) lapis hic sculptus est (er denne Sten udhugget); og paa Foden af Stenen læses: Domini Petrus et Schelmo, episcopi Aarusienses, nepotes ejus, hic sunt sepulti Paa Pillen til Venstre læses: MCCI (1201) Absalon hic sepultus est. Gravmindet er aldeles holdt i den saakaldte Renaissancestil, og er i sin Stil og Fremstilling af en kunstnerisk, storartet Presentation. Tommelfingeren mangler — mærkeligt nok, at den ikke er bleven restaureret — paa Absalons høire Haand.

I Høikirken ved den søndre Side af Alteret se vi den for Kirkens Fornyelse og Bevarelse fortjenstfulde, saavelsom for dens hele Cultus nidkjære Abbed Henrik Christensøn Tornekrandses Ligsten. Han er begravet her omtrent ved Siden af Absalons Grav, rimeligvis i et forhøiet Jordsmon over Skjalm Hvides Slægt. Hans Ligsten staar imellem tvende Piller, og han er afbildet med Abbedstaven i høire Haand og en Bog under venstre Arm. Med venstre Haand løfter han Ordenens side Overklædning lidt op, saaat hans mødrene Vaaben kommer tilsyne. Hovedet dækkes af en høi Baret. Foran hans Abbedstav staar hans fædrene Vaaben. Tudsen mellem Fødderne er et Symbol paa Forgængeligheden af alt Jordisk i Modsætning til Indskriften — »una mihi spes est cum Christo carne resurgam« — paa Baandet, som to svævende Engle holde over hans Hoved. Under den høire Pilles Fodstykke staar (for Beskueren) et af de saakaldte talende Vaabner, nemlig en Tornekrands, hvori en Haand holder en Abbedstav. — Ligstenen er en blaaladen, gottlandsk Sandsten.

Fig. 24. Afbildning af Tornekrand-es Ligsten.

Hvad der særlig giver Sorø Kirke dens største og høieste Interesse er foruden Absalons og hans berømmelige Slægts Grave, der fornemmelig ligge i Choret, det brede Baand med malede Skjoldmærker og Indskrifter, især af Skjalm Hvides Æt, som løber rundt under Kirkens Vinduer og for en Del slutter sig til Gravene, idet Skjoldene, saavidt muligt, ere anbragte ovenover de Steder, hvor deres Eiere hvile. De adelige Vaabenskjolde tjente i Kirkerne ei blot som Prydelse for de prægtige Gravminder, men optegnedes og maledes paa selve Kirkernes

Vægge; saaledes ogsaa i Sorø Kirke. Der findes paa dette Baand 150 Vaabenskjolde og Navne. At pryde Kirkerne paa den Maade var i det 13.—14. Aarhundrede ikke usædvanligt; malede Skjoldmærker har man allerede i det 11. Aarh. kjendt og haft i Danmark.

Skjoldmærkerne i Sorø Kirke bleve i Slutningen af den katholske Tid opfriskede ifølge Abbed Henr. Tornekrandses Foranstaltning 1515. Dengang vare Skjoldene forneden malede brede og afrundede; de store latinske Begyndelsesbogstaver fandtes paa dem alle. Denne i saa mange Retninger af Sorø Kloster og Kirke høit fortjente Abbed — hans Vaabenskjold med den skraa Stige findes ogsaa afmalet paa Kirkens Baand — lod hele Kirken give en malerisk Udsmykning ovenpaa den ældre Malning. Han lod

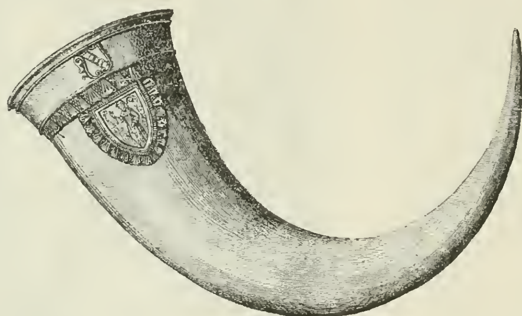

Fig. 25. Afbildning af Abbed Henr. Chr. Tornekrandses Drikkehorn; tidligere paa Kunstkamret i Kjøbenhavn, hvortil det var indsendt fra Sorø; nu i Museet for nordiske Oldsager i Kjøbenhavn.

hele Skjoldrækken hvidte og en ny male ovenpaa den ældre, og afrundede da Skjoldene forneden istedetfor den tidligere spidse Form, og de fik en Ensformighed, som de ikke havde haft tidligere, eftersom de jo ikke vare malede til samme Tid. Kvindeskjoldene beholdt imidlertid deres gamle Form. Ved denne Opfriskning forvanskedes vistnok de oprindelige Skjoldmærker ved Tilsætninger og Omflytning.

Medens Kirken er fattig paa kirkelig Udsmykning, er den saare rig paa historiske Minder og fornemmelig paa Udsmykningen med den lange Række af malede Skjoldmærker paa Hovedskibets Vægge, over Pillernes Buerad og helt omkring Korsfløiene og i Choret. Denne Række af Skjoldmærker og Inscriptioner har undergaaet flere Forandringer og ublide Vilkaar, men er nu ved Pro-

fessor Kornerups grundige Studium og lykkelige Kjendskab til Betingelserne for den oprindelige, hieraldiske Gjengivelse opstaaet som en Phønix af Asken. — Foruden Abbed Henrik Tornekrandses Overmaling har Skjoldrækken endnu undergaaet to, maaske tre Overmalinger; senest af disse er den under Malermester Løffler 1845—46; dengang skete atter nye Omflytninger og Vilkaarligheder, saaat endogsaa Hvidernes Jagtfalk — Hvidernes Vaabenmærke er en hvid Jagtfalk i blaat Felt, og dette Vaabenmærke vedblev Hovedlinien at føre; Absalons specielle Vaaben var en springende Hjort i blaat Felt — nu kom til at ligne en Papegøie; men dette Arbeide burde jo heller aldrig have været overladt til ukyndige og uvidende Haandværkere. — I Høichoret i Sorø Kirke fandtes tidligere ingen malet Skjoldrække, da den rimeligvis først i Abbed Olaf Jydes Tid i det 15. Aarhundrede og senere under Fred. d. 3. maa være bleven ødelagt. Man antager, at Grunden hertil har været de gjentagne store Forandringer, der skete i denne Del af Kirken. Det er imidlertid klart, at just Høichoret har været Udgangspunktet for alle Vaabenmærkerne og Indskrifterne, og at Skjalm Hvide og hans Slægt, der laa begravet i Choret, have været mindede ved Skjoldmærker og Indskrifter i dette. Fra Høichoret forgrener denne Slægt sig henad Hovedskibets søndre Væg, medens Hovedlinien med Afbrydelser fortsættes i den nordre Korsarm. Ved omhyggelig og kyndig Benyttelse af de endnu tilstedeværende Hjælpekilder lykkedes det Professor Kornerup at faa Mænds og Kvinders Navne og Skjoldmærker, som man ifølge gamle Fortegnelser og Optegnelser havde Kundskab om, tilføiede, saaledes blandt andre Skjalm Hvides, Esbern Snares og hans Sønners Skjoldmærker, og denne værdifulde Forøgelse af Skjoldmærkerne skyldes saaledes ham alene. Det har været forbundet med store Vanskeligheder at faa restaureret og gjengivet disse Vaabenskjoldes oprindelige Farver og Toner, ogsaa særlig paa Grund af Kalkens Indvirkning paa dem. I Aarene 1871—74 foretoges en gjennemgribende indre Restauration af Sorø Kirke, hvorved dens maleriske Udsmykning paa Hvælvinger, Buer, Skjoldmærker o. s. v. fornyedes paa Grundlag af Spor af en gammel Decoration fra det 13de Aarhundrede, og forsaavidt denne kunde udfindes under den tykke Overhvidtning og Overmaling. Dette betydelige og store Foretagende ledes med udmærket Dygtighed og Kyndighed af Professor Kornerup og udførtes ved Decorationsmaler Sørensen.

Professor Kornerup lod med Hensyn til Skjoldrækken undersøge, om det ikke var muligt ved at banke Kalken og de yngre

Overmalinger af at faa de under den skjulte ældre Skjolde saaledes frem, at en Restaurering, særlig med Hensyn til Skjoldmærkernes og Felternes Farver og Toner m. m., af dem blev mulig. For en Del lykkedes dette i Korsfløiene og paa Hovedskibets Vægge. De gamle, gjenfundne Skjolde vare lange, smalle og forneden tilspidsede og malede udtryksfulde og med et kjækt Snit, ligesom ogsaa Bogstaverne paa Indskrifterne vare store og fyldige, med tre Prikker som Skilletegn imellem Ordene. Ligeledes fandtes paa Skjoldenes Friser Levninger af Løvværk, Bordering, Zigzak, Slyngninger og Drager. Ogsaa var det tydeligt at opdage, at Skjoldfrisen fra først af havde staaet som et hvidt Bælte paa Kirkens

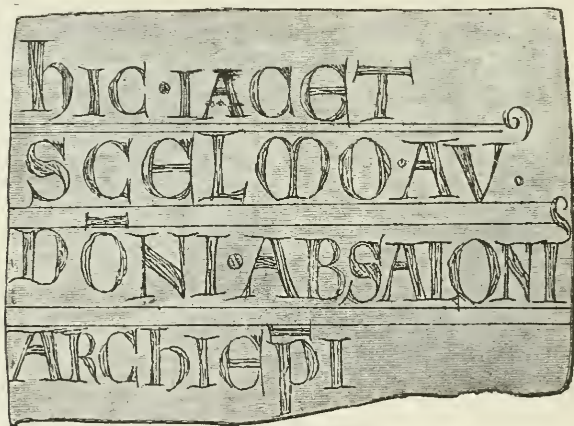

Fig. 26 En Afbildning af den Blyplade, der 1777 fandtes ved Skjalm Hvide-Levninger i Sorø Kloster-Kirke. Pladen, der opbevaredes paa Academiets Bibliothek, brændte tilligemed dette 1813.

røde Murstensvæg. Skjoldfrisens Tilblivelse er, som bemærket, først at sætte fra det 13de Aarhundrede, efter Kirkens Brand 1247. Den ældste, oprindelige Skjoldrække har kun strakt sig et Stykke ind i Hovedskibet. Medens en ny Ordning af Skjoldene foretoges istedetfor den tidligere fra 1515, der var bleven paa mange Maader misvisende og forvansket, bleve de oprindelige Indskrifter og selve Skjoldene, saavidt muligt, gjengivne i deres Oprindelighed. Det lykkedes at bevare en hel Række af de gamle Skjolde og Indskrifter paa den østre Væg i den nordre Korsfløi. Den nuværende Ordning af Skjoldmærkerne og Indskrifterne maa betragtes som en efter Kilderne og de oprindelige Fortegnelser tro Udgave. Her

skal selvfølgelig kun enkelte af de vigtigste Skjoldmærker anføres, f. Ex. paa Chorets østlige Væg: 1) Skjalm Hvides Vaaben; Feltet blaat med 3 gule Tværbjælker og derover en hvid og blaastribet Falk. 2) Til Venstre for dette er Absalons Vaaben med den springende Hjort i blaat Felt. 3) Til Høire for Skjalm Hvides Vaaben sees Esbern Snares med den gule Ørneklo i Midten. Paa Chorets søndre Væg: 4) Cecilia af Pedersborg, Skjalm Hvides Datter, gift med Peder Torstenson; hun skjænkede Sorø Kloster store Gaver og vilde gjerne have givet mere, »hvis hendes Mand ikke havde gjort en saa haard Modstand«. 5) Johannes, Esbern Snares Søns Vaaben, har samme Vaabenmærke som Faderen: en gul Ørneklo paa et firdelt rødt og blaat Felt. 6) Absalon Bælgs, ligeledes. 7) Fru Ingeborg af Kallundborg, Esbern Snares Søster, om hvis Gavmildhed imod Sorø Kirke med Hensyn til dens Hvælvingers Opbyggelse efter Branden vi have talt ovenfor, samt hendes Datter 8) Ingeborg, Grevinde af Blankenburg. 9) Niels Mule, Esbern Snares Søn; hans Skjold er delt paa langs i to Felter, det venstre med en halv, gul Hjortetak paa rød Grund, det høire delt i 6 vandrette Afdelinger, blaa og gul vexelvis. 10) Esbern Snerling, Niels Mules Søn. 11) Jomfru Anna, Kong Christopher af Baierns Søster. — Paa Høichorets nordre Væg: Frederik, Biskop i Slesvig fra 1167—79. Skjoldet rødt med 3 hvide, bugtede Strømme: midt i de sidste sees en blaa Løve. Bisp Frederik, der var Absalons Ven, druknede i Bæltet 1179. Ved Siden er Peder Vagnsøns, Bisp i Aarhus, Skjoldmærke; Skjoldet er delt paa tvers i to Afdelinger; i den øverste sees en gul, flakt Ørn paa blaat Felt, i den nederste gule og røde Skaktavl; han var en Søn af Absalons Søskendebarn Ingerieth, der var gift med Vagn og født i Pedersborg ved Sorø. Her i Høichoret findes endvidere 4 biskoppelige og et erkebiskoppeligt Vaaben, nemlig 1) Peder Sunesøn, Bisp i Roskilde 1191—1204: Skjoldet delt i 6 vandrette Tverbjælker, vexelvis blaa og gule. Han var en Søn af Absalons Søskenbarn Suno Ebbesøn, der fuldendte Bygningen af Bjernede Kirke ved Sorø og fulgte Absalon paa Bispesædet i Roskilde. 2) Skjalm Vagnsøn, Bisp i Aarhus til 1215, Broder til Peder Vagnsøn: Skjoldet blaat med et gult Hjul med 8 Eger. Han ligger begravet til Høire for Absalon. 3) Peder den yngre, Bisp i Roskilde til 1225: Skjoldet lodret, delt paa Midten, og begge Felter ere delte i 6 vandrette Tverlinier, blaa og gule vexelvis. 4) Johannes Krag, Bisp i Roeskilde til 1300; Skjoldet gult med en blaa, skraa Bjælke, i hvilken ligge 3 hvide Roser. Om hans Gravs

Undersøgelse se ovenfor. Det erkebiskoppelige Vaaben er Peders, Erkebiskop i Lund — Peter (V) Lykke — fra 1418 til 1436: Skjoldet blaat, og derover ligger et skraat Kors med sorte og hvide Skaktavl. — I søndre Korsfløi (østre Væg) findes Olaf Glugs Vaaben: Skjoldet blaat med et Par hvide Hjortetakker, omgivne af Glaskugler. Paa den søndre Væg er Olaf Glugs Søns Ingvars Vaaben med en mod Venstre vendt opreist staaende, rød Løve i gult Felt. Paa den vestre Væg sees en anden af Olaf Glugs Sønners Vaaben, nemlig Gummo: Vaabnet blaat med et Par gule Hjortetakker. — Paa Hovedskibets søndre Væg — paa Pillen — sees Valdemar Atterdags, Margretes Faders kgl. Vaaben: de tre himmelblaa Løver og de 9 røde Hjerter i gult Felt. Blandt andre Vaabner her mærkes Peder Drosts, kaldet Hosøl eller Hessel: hans Vaaben er en Ørn med løftede Vinger. Rudernes — de tre, nemlig Jørgen R. til Vedbygaard, Johannes R. til Jungshoved og Michael R. til Skjoldnesholm: Vaabnet en paa skraa stillet, gul Rude i blaat Felt. Henrik Christensøn Tornekrands, Abbed i Sorø Kloster fra 1508—1538: Skjoldet er forneden afrundet og stillet skraat; dets Mærke er en sort Stige paa gult Felt. Lage Urnes, Biskop i Roskilde 1512—1529; Vaabnet er et blaat Skjold med en gul Ørneklo, vendt mod Venstre; Ørnelaaret er graat, Snittet rødt. — Paa Hovedskibets nordre Væg: Henrik Podebusks Vaaben; Skjoldet delt paa Midten. I øverste Felt en hvid Ørn paa rod Bund, i nederste Felt blaa og gule Skaktavl. Hans Sværd hænger under Vaabnet. Andreas Sunesøns Vaaben, Erkebisp i Lund, død 1228; Skjoldet delt i 6 vandrette Bjælker, vexlende blaa og gule. Absalons Søster Ingefrid. Hun og hendes Moder, Fru Inge, lod ved Nattetid Svend Grathes Skibe bore og forhugge forat standse Svend i at forfølge Valdemar og Absalon (se Ingemanns »Valdemar den store og hans Mænd«). Hendes Søn, Alexanders Vaaben; Skjoldet tvedelt, gult foroven, blaat forneden med en hvid Ørn med udspilede Vinger over begge Felter. — I Skjoldrækken er saaledes den berømmelige Skjalm Hvides Slægt med den mægtige Erkebisp Absalon i Spidsen talrigt repræsenteret; tillige flere af den danske Kirkes Prælater, Riddere og Kongsmænd. To Mænds Vaaben findes, der turde vække Forundring, og, som ovenfor bemærket, helst kunde synes at maatte være forbigaaede. Den ene er Grev Jacob af Hallands (paa Skibets søndre Væg); Vaabnet er delt paa Tvers, det øverste Felt blaat med en mod Venstre vendt, fremskridende Løve (Leopard?) med en Grevekrone paa Hovedet, underste Felt gult med 10 grønne, hjertedannede

Søblade. Det andet Skjoldmærke er paa Hovedskibets nordre Væg, paa Pillen, nemlig Toke Pusts; Skjoldet hvidt med 3 smaa Tverbjælker, derover en siddende, hvid Falk med blaa Tverstriber, gult Næb og Klør. Toke Pust var Kammermester hos Kong Abel og tilskyndede denne til at lade Broderen Erik Plovpenning myrde. Han tilligemed sin Hustru skjænkede senere Gods og Gaver til Klostret i Sorø, og de haabede saaledes efter Datidens Tro at frelse deres Sjæle og vinde Syndstilgivelse. Særlig i de Tider, som jo ogsaa senere, dækkede fornem Byrd og denne Verdens Mammon over mangt og meget.

Skjoldrækken er saaledes baade en malerisk Prydelse for Kirken og et talende Vidnesbyrd om Datidens Fromhed og Gavmildhed. Sorø Kloster blev ved Hvidernes Slægts omfattende Gaver af Gods og Penge det rigeste Kloster i Danmark og blev derved ogsaa istand til efter Cisterciensernes Ordensregel at virke ihærdigt for Cultur i Skov, Mark og Eng. — Sorø Academis Gods er endnu i Besiddelse af store Midler og Rigdomme. der nu synes mere at komme forskjellige Interesser tilgode end selve Opdragelsesanstalten og Skolen paa det gamle historiske Sted og Omgivelse.

Fig. 27. Ingemanns Gravmæle.

Opstigningen til Kirkens Loft og Vandringen hen over dens Hvælvinger ad ret passable Trappegange og Gangbroer hen til Kirkens Taarnspir sker fra den søndre Gangs vestre Hjørne inde i Kirken. Denne Opstigning og Vandring er baade picant og lønnende. Oppe fra det solidt byggede og opførte Taarnspir med dets forskjellige Afdelinger har man en vid og herlig Udsigt til alle Sider, fjern og nær; saaledes sees herfra Ringsted Kirke og By, Fjenneslev Kirke, Bjernede og Pedersborg Kirker, Stenmagle Kirke, Bromme Plantage. Sorø Sø, Parnas, Bøgholm. Liunge m. fl. Kun i nogenlunde stille Veir er denne Opstigning forsaavidt anbefalelig, da Vindens Susen gjennem Taarnspirets Aabninger kan være generende. Vil man potentsere Opholdet og Indtrykket her,

kan man — med Forsigtighed og Varsomhed (!) — forsøge at ryste lidt paa Taarnspiret, og man vil da mærke. at det ligesom kommer i en noget gyngende eller slingrende Bevægelse.

Kirkegaarden i Sorø ligger ved Kirkens nordre Side; om dens i sanitær Retning heldige Beliggenhed, saa nær imellem Academiet og Byen, turde der maaske tvivles. Paa den nordre Side er der nu opført et Ligkapel, og over dette ere Kirkens Klokker anbragte. Flere af Sorø Akademi og Skole fortjente Mænd hvile her. Ved Kirkens søndre Korsfløi er Ingemanns og Hustru's Gravsted (Fig. 27) ligeoverfor deres tidligere Bolig. Paa Gravstedet staar en Gravstøtte med Ingemanns Portraitmedaillon; at anbringe en saadan Portraitmedaillon af en Afdød, seende inde fra en Gravmælestøtte, synes upoetisk, ikke aandsopløftende.

Sorø Academis Flag.

Sorø Academibygning og Academihaven.

Efterat de gamle mer eller mindre brøstfældige Skole- og Academibygninger fra Fred. d. 2dens og Chr. d. 4des samt Fred. d. 3dies Perioder vare nedrevne, reiste Chr. d. 6te og Fred. d. 5te det stadselige, ridderlige Academi i Sorø, der var bygget snarest som et kongeligt Slot med fyrstelige Bekvemmeligheder for Stiftelsens høiadelige Overhofmester; men man havde — som Molbech siger — ingen klar Idé haft om, at et Academi dog bør bygges anderledes end et Slot. Hvad Chr. d. 6te lod bygge, synes der ingen Lykke at have været ved, hvorom Christiansborg Slot, Hirschholm Slot og Sorø Academi kunne aflægge Vidnesbyrd. Hvad Sorø Academibygning angaar, da manglede den den indre Gedigenhed og Soliditet, Harmoni imellem Delene og det Præg af det Sande og Væsentlige, der udfordres til at give enhver menneskelig Indretning Kraft og Varighed. Da Academibygningen nedbrændte totalt 1813, blev det nuværende Academi reist accurat paa samme Sted og indtager samme Plads, som Chr. d. 6tes stolte Bygning indtog, kun med den Forskjel, at dennes vestre og østre Endefløi naaede imod Nord lige hen til og stødte umiddelbart op til Kirken, saaat det Hele dannede en sammensluttet Firdeel, der omgav den gamle Klostergaard med Munkegangen paa alle fire Sider. Hele dette Bygningscomplex maa have været imponerende at se. Saavidt vides har man ingen fuldstændig Afbildning af den; paa den ene af de hosføiede Afbildninger (Fig. 29) vises den vestre Hovedlænge, paa den anden (Fig. 30) Forsiden af den østre Længe; over den hele paa Afbildningerne præsenterede kongelige Modtagelsesceremoni er en vis festivitas og en løftet, loyal Stemning udpræget. Hvis man tør stole paa disse Afbildninger, maa Afstanden imellem Bygningerne og Søen have været en Del ringere

end nu. Den i Resens Atlas afbildede Klosterhave, der laa imod Vest, skjønnes ogsaa at have indtaget et langt ringere Fladerum end nu, hvilket baade dengang som ogsaa paa Christian d. 6tes Academis Tid havde sin Grund i Sorø Søes daværende høie Vandstand. Paa Grund af Bygningens Mansard-Tag synes den ei at se saa høi ud som den nuværende Academibygning. Chr. d. 6tes Academibygning synes mod Øst, Syd og tildels mod Vest at have været indhegnet med et pompøst Gitterværk. — Den nustaaende Academibygning er foruden Kjælderetagen tre Etager høi — den ligeoverfor mod Nord liggende Kirke er høiere end Academiet —

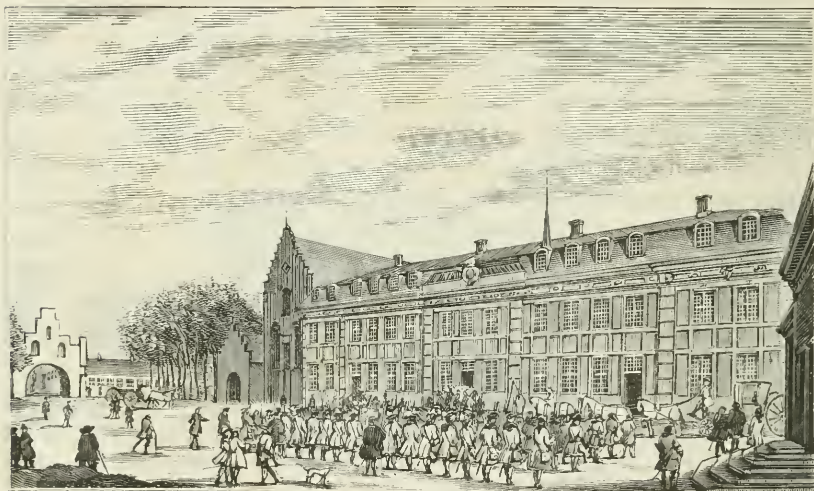

Fig. 29. Det gamle Academis vestre Længe.

og er fra 1822—27 opført under Stadsbygmester Mallings Ledelse og efter hans Tegning og Udkast. Den danner med sine for begge Ender mod Nord og Syd fremskudte Fløie et latinsk H, hvilket dog ikke, som Nogle naivt nok mene, er skeet af Høiagtelse og til et Æresminde for Holberg, men er kun en ligefrem Følge af, at man byggede paa den tidligere Grundvold. Academibygningen ligner en hel Del Frederiksberg Slot og er holdt i aldeles moderne Stil, hvorved den ganske anderledes end Chr. d. 6tes Academibygning, der var bygget i Renaissance- eller vel egentlig en Slags Blandings-Stil (Fig. 31), frembyder en sær Modsætning til den gamle Klosterkirke, hvilken Modsætning dog ligesom neutraliseres ved, at Academibygningen nu, efter Munkegangens Nedbrydelse, aldeles er uden

Forbindelse med Kirken; hvis derimod Munkegangen var bibeholdt. kunde Academiet neppe være blevet opført i sin nuværende Stil. — Academiet med sine nærmeste Omgivelser tager sig saare smukt ud fra Søen, Jernbaneveien og den ligeoverfor liggende Feltskov (Fig. 32). Dets Hovedportal vender ud mod Soro Sø og er et lille Stykke fremspringende fra Hovedfaçaden og forsynet med tre rundbuede Døre. En Altan fra 1ste Etage, som omspænder tre Fag, har sit Støttepunkt paa denne fremspringende Del af Bygningen. Opad en bred og omfangsrig Stentrappe, der efter Sigende skal have kostet flere Tusinde Kroner, træder man igjennem tre Fløidøre ind i en

Fig. 30. Det gamle Academis østre Længe.

smukt decoreret Vestibule. Det er hovedsagelig Loftet, der her har faaet Decoration, Aar 1870—71. idet der her er malet forgyldte Cassetter med Ornamenter. Den runde Plade over Døren ud til Stengangen fremstiller Phønixfuglen med Omskrift: redivivus luce nova. De to tilsvarende runde Plader, der ere Pendanter til den med Phønixfuglen, paa hver sin Side af Døren ovenover de to Mindetavler bære Indskrifterne: Tabula Sorana I (til Høire for Døren, altsaa imod Vest) og Tabula Sorana II (til Venstre for Døren); de antyde Indholdet af Mindetavlerne under dem. Den førstnævnte Tavle begynder med Klostrets Stiftelse 1150. og den anden Mindetavle fortsætter med Rækken af Klostrets og Academiets Stiftere og Velgjørere, og denne Tavle (II) ender med

Stiftelsen af Overlærer Sibberns Legat. Ved vestre Væg staa to Gibsfigurer: Homer, nærmest ved Tavle I, og Herodot ud mod Haven, og ved østre Væg staar Plato, nærmest Tavle II, og Euclid, ud mod Haven. Naar man forlader Vestibulen, skulde man vel nærmest vente, at man kom ind i en eller anden større Modtagelsessal, men de nærmeste Rum mod Øst og Vest optages af Klasseværelser, og træder man ud af Døren, kommer man ud i den saakaldte Stengang, der som en Corridor i en Længde af 70 Alen løber gjennem hele Hovedfløien. Denne Stengang er 10½ Fod bred og 6½ Fod høi og har Døre ind til Skolens forskjellige Klasseværelser, til Rektorens Værelser og til Lærernes Aftrædelsesværelse. Den blev i Aarene 1859—60 decoreret af Hilker, Med-

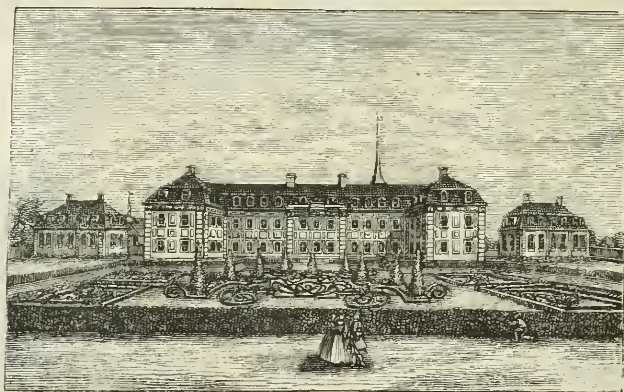

Fig. 31. Det gamle Academis Hovedfaçade ud imod Søen (efter Thurah).

lem af Kunstacademiet, som gjorde sit geniale Udkast til det Hele, og som i Forbindelse med sine Medhjælpere, Decorationsmalerne Rainau og Schondel har udført alle Decorationerne paa Academiet i Aarene fra 1859—71. Meget vandt Academiets Indre, da Hilker tog fat paa de hidtil kolde og tarveligt udstyrede Sale, Gange og Trapper og i Aarenes Løb udførte sine smukke og sande Decorationer. Stengangen blev saaledes smykket med forskjellige løvrige Grene, malede i røde Felter, som bryde den lange Murflade, og Loftet er inddelt i Felter, hvor smukke Cassetter afvexle med Dyr, malede paa mørk Grund. Senere (1863—64) fulgte Hovedtrappens Decoration efter i samme Stil. I Rectorens Værelse hænger over Dørene to Portraitter, som siges at være af Juul, nemlig Fred. d. 6te som Kronprins og hans Gemalinde Marie Frederikke. Et tredie Portrait

Fig. 32. Sorø Academi ud mod Søen.

hænger ogsaa her, som af Justitsraad Bang blev foræret til Soransk Samfund og af dette skjænket til Academiet; det skal forestille — Holberg, men ligner ham forhaabentlig aldeles ikke, og synes uheldigt opfattet og malet. I Lærernes Aftrædelsesværelse hænger nu en af Dalsgaard selv malet Gjentagelse af hans tidligere malede Afbildning af Stengangen med Portraitfigurer af forskjellige Lærere ved Skolen og Academiet. Originalen blev som Mindegave givet af Skolens Lærere og Disciple til Overlærer Sibbern ved hans Fratrædelse fra Skolen, men kom senere ved Sibberns Død i en Privatmands Eie. Denne gav et større Bidrag til Copien, der saaledes ved Soransk Samfunds, Læreres og Fleres Bidrag er bevaret i sin Copi-Originalitet for Academiets Skole og Opdragelsesanstalt. Foruden Hovedopgangen til Academiet fra Sydsiden er fra Nordsiden den egentlige, daglige Skolegangs Trappe, der ligesom hin imod Syd er bred og bekvem og forsynet med tvende Guéridoner, en paa hver Side af Opgangstrapperne. I Stueetagen findes foruden de fleste af Klasseværelserne den store Spisesal i den sydostlige Ende af den imod Søen vendte Fløi. I Spisesalen blev 1861—62 de mægtige Jernsøiler opsatte forat støtte Solennitetssalens Gulv, som man befrygtede kunde give sig, naar der i denne Sal, der ligger lige over Spisesalen, fandt festlige Forsamlinger Sted; førend disse massive Jernpiller bleve opstillede, blev derfor ved slige Leiligheder Loftet i Spisesalen altid afstivet. Efterat disse Piller nu vare anbragte, skal det ved en nærmere Undersøgelse af Loftet have vist sig, at dette var sikkert og suffisant nok, men — nu havde man jo faaet disse Piller, og da Hilker 1862—63 skulde decorere Salen, maatte han særlig med Hensyn til Decorationen skaffe Harmoni tilstede med Pillerne og ligesom lidt afdæmpe og mildne det voldsomme, barokke Indtryk af dem ved paa Salens Vægge at imitere nogle lignende og bringe Symmetri tilstede i Form og Stil af en Søilehal. Hilker har været saare heldig i denne Retning, og Decorationen er holdt tiltalende og smagfuld. Loftet er delt i tre store Felter, hvori Espalier med Vinløv, Humle og Fugle m. m. hviler paa Søiler. Paa Søilerne sees Guirlander og lette architectoniske Decorationer; paa Siderne af Vindusfordybningerne ere Felter med danske Frugter, Hindbær, Ribs og andre Bærfrugter m. m.; af egentligt Vildt: Raadyr, Harer, findes ingen Repræsentanter, muligen — en fin Antydning. Trækfugleskarer af Vildgæs og Svaner ses afmalede paa Loftet i deres lette Flugt, — maaske ogsaa ligesom antydende, at Opholdet her i Salen og paa Læreanstalten er transitorisk. Ved det store, hesteskoformede Spisebord spise 64 Elever

foruden tre inspectionshavende Lærere og Rectoren, naar han ønsker at være tilstede. Ved større Festmaaltider kan desuden et Bord anbringes midt i Salen, hvor da Skolens to øverste Klasser, der — mærkeligt nok — ellers spise for sig, naar de andre Elever have spist, kunne deltage i Fællesspisningen. Stengangen gjør i det Hele taget nu efter Decorationen et smukt og hyggeligt Indtryk. — For en c. 30—40 Aar siden hang malede Billeder af de danske Konger fra Valdemar d. 1ste til Fred. d. 4de her paa Stengangens Vægge. De havde tidligere hængt i en af de øverste Høresale og senere i en af Corridorerne paa det gamle, afbrændte Academi. Hvorfra de egentlig skrive sig, hvor gamle de ere, om de ere Originaler eller Copier — er aldeles ubestemmeligt; muligen at de fra Kunstens Side ei ere saa aldeles forkastelige. De hang som en loyal Erindring til Minde om flere af Academiets og Klostrets fordums Velgjørere og Beskyttere og som en Levning fra det ældre Academis Dage. Man siger, at da man meldte Fred. d. 6te Academibygningens Ødelæggelse ved Ildebranden 1813, og vedkommende Hofmand ydmygst beroligende tilføiede, at Hans Majestæts høiædle Forgængeres Portraiter dog lykkeligen vare blevne reddede, skal Kongen have bemærket, at naar alt det Andet var ødelagt, kunde de saamænd gjerne have brændt med. Disse Malerier opbevares endnu i et eller andet Rum, formodentlig paa Academiets Loft. — Naar vi forlade Stengangen og ad den brede Hovedtrappe stige op til første Salsetage, komme vi nede i Stengangen forbi Skolens Uhr, et uanseeligt, fordringsløst bornholmsk Stueuhr i en tarvelig Udstyring og med en ikke stærk Slagtone, der dog — psychologisk mærkeligt — ved lang og maaske længselsfuld Øvelse kan opfattes af Øret, selv i de længst fraliggende Klasser. Hovedtrappen decoreredes 1863—64. I denne Etage vende vi os først til Høire og komme ind i den saakaldte Academiets Læsestue, hvor Aviser, de vigtigste Tidsskrifter, Pjecer m. m. ere fremlagte og holdes dels af Academibibliotheket, dels af den academiske Læseforenings Medlemmer. Paa denne Læsesals Vægge hænger paa den nordre Væg Portraiter af Geheimestatsminister Malling, Holberg og Ingemann. Mallings Portrait er malet af Jensen. Malling, født 1746, var Søn af Forpagter M. paa Taarupgaard i Viborg Amt; Student 1763, theologisk Candidat med non cont., lagde sig efter Historie, Æsthetik og Lovkyndighed; 1824 Geheimestatsminister, 1826 Ridder af Elefanten, kgl. Historiograph, første Medlem af Universitetsdirectionen, død 1829; han var Fader til Academiets Bygmester, og Forfatter af »Mallings store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere«,

skrevet 1777, ved hvilken Bog han lagde Grunden til sin Lykke; den er oversat i flere fremmede Sprog. Holbergs Portrait er malet af Svenskeren Roslin, og Ingemanns, malet af Marstrand til Ingemanns 70aarige Fødselsdag, skjænket af Lærere og tidligere Elever. Paa den søndre Væg hænge 5 Portraiter; det midterste af dem er Geheimestatsminister, R. af Elef., Videnskabens nidkjære Dyrker og Befordrer Joh. v. Bülow til Sanderumgaard ved Odense, † 1828, malet af Juul. Paa hver sin Side af ham hænge Overhofmestrene ved Chr. d. 6tes og 5tes Academi, længst hen mod Vinduet til Venstre for Bülow hænger Juuls Portræt og Reitzensteins; til Høire for Bülow Haxthausen og Daneskjold Samsø. Hvem der har malet disse Billeder er ubestemt; over Indgangsdøren hænger Overhofmester, Grev Henrik VI af Reuss' Portrait. Foruden et Par Klasseværelser, af hvilke det ene udenfor Undervisningstimerne ogsaa af begge 4de Klasserne kan benyttes som Læse- og Conversationsværelse, er for Enden af den brede Corridor Skolens Tegnestue, der efter Dalsgaards Ansættelse 1863 i enkelte Retninger blev indrettet her efter Kunstacademiets Tegneskole som Mønster. Her i første Etages sydlige Endefløi var tidligere Academiets Bibliothekslocale, forinden Bibliotheket overflyttedes til den fra 1859—60 byggede øverste Etage paa Kvæsturbygningen, hvor det nu findes. Gjennem Lovsangssalen ville vi nu begive os videre. Ogsaa denne Sal hører til Hilkers fortjenstfulde og smukke Decoration paa Sorø Academi; — i Parenthes bemærket kan det siges, at det fornemmelig og maaske ene ved daværende Cultusminister Monrads Interesse for Sorø Academi og for Hilker lykkedes at faa Rigsdagen til at bevilge Penge til Academiets indvendige Decoration; muligen gik Monrad ud fra den psychologisk rigtige Tanke, at smukke Decoreringer, Malerier og Billedværker have, saavelsom skjønne Omgivelser, særlig i Ungdommens Dage, en effectiv, forædlende Virkning paa Sindet, og Sandheden heraf synes ogsaa at have documenteret sig for Elevernes og Disciplenes Vedkommende, idet disse i Reglen have vist baade Interesse og Respect for Hilkers virkningsfulde, naturskjønne, decorative Arbejder. — I denne Sal ere de mørke Vægge brudte ved hvide Pilastre, som igjen bære en smuk Frise med Guirlander; Loftets Cassetter ere forgyldte og afvexlende prydede med Stjerner og Fugle. I Loftsmaleriet i hver af Salens Ender lægge man Mærke til de to perspectivfulde Muslingeskaller. Da Lovsangssalen støder umiddelbart op til de to næste Sale med de physiske Instrumenter og Samlinger, benyttes den udenfor sin egentlige Brug til den physiske Undervisning.

Ingemanns Brystbillede i Marmor, skjænket af Soransk Samfund, staar i Salens vestlige Ende, midt for Væggen. — De to næste Sale indeholde de physiske Samlinger. Denne Samling af physiske og chemiske Instrumenter er en af de største, om ei den største af den Art i Danmark udenfor Kjøbenhavn. Samlingerne i det Hele taget — fra det 18de Aarhundrede — udmærke sig mere ved deres talrige Apparater, hvorimod de nyere Samlinger destinguere sig fremfor hine ved færre, men nøiagtigere udførte Instrumenter, som for en stor Del skyldes de store Fremskridt, den praktiske Mekaniker har gjort samtidig med Naturvidenskaberne. Her findes ikke alene de nyeste Apparater, Modeller, Instrumenter og Hjælpemidler til Brug ved Undervisningen, men ogsaa en Mængde gamle Instrumenter, der i de forsvundne Tider have været i Brug, og man faar saaledes derved et værdifuldt, historisk Overblik over Udviklingen paa dette Omraade. Den væsentligste og oprindelige Del af Academiets Instrumentsamling er den i sin Tid bekjendte Samling, der i Slutningen af forrige Aarhundrede grundlagdes af Overhofmarschal Hauch til privat Brug. Selvfølgelig indeholdt denne Samling overmaade Meget, som nu fortiden maa ansees for overflødigt; men da hin Periode (1778—89) netop danner et af de betydningsfuldeste Overgangsled fra den ældre til den nyere Behandling af Naturlovene, frembyder den derved et belærende Bidrag til disse Videnskabers Historie og er saaledes af særlig historisk Interesse. Hauchs Samling kjøbtes 1827 af Kong Fred. d. 6te og skjænkedes til det nyoprettede Sorø Academi. Samlingen er begribelig efter den Tid stadig bleven suppleret efter en vel mindre, men temmelig fuldstændig Maalestok, saa at Samlingens oprindelige Præg er vedligeholdt; saare lidet er udskudt.

Fra disse Sale, saavelsom da i alle Værelser og Klasser ud imod Sorø Sø, er der den skjønneste og eiendommelig soransk-idylliske Udsigt. Fra den første af Salene kan man gaa ud paa den lange Altan, der i tre Fags Spænding ligger over Stueetagens Hovedportal, og man har da i Forgrunden Academipladsens med fire smaa Buskadser flankerede grønne Plaine, paa hvilken, imellem Academibygningen og Søen, man haaber til Holbergs hundrede Aars Jubilæum, d. 3. Decbr. 1884, at se Holbergs Statue opstillet. Herfra præsenterer sig ogsaa Ingemanns Ø — ogsaa kaldet Fru Borchs Ø —, der ligger som et Vagtskib for Academiet; endvidere Feltskoven, i hvis Midtparti Dronning Louises Opdragelsesasyl for 24 uconfirmerede Pigebørn af Bondestanden tager sig prægtigt ud paa det høiere liggende Terrain i Skoven. Nu kunne vi igjennem

en Sidedør, foran hvilken der hænger en falmet, rød Portière, træde ind i Solennitetssalen. Hovedindgangen til denne er ellers nede fra Stengangen opad den østre, mindre brede og elegante Trappe til Entrésalen foran selve Solennitetssalen. Men vi ere nu gjennem Sidedøren fra de physiske Samlingers Sale komne ind i den i og for sig smukke og anseelige Sal og ville da se os lidt om herinde. Salen er 50½ Fod lang, 33 Fod bred og 7 Alen 18 Tommer høi; Spisesalen lige under Solennitetssalen er êt Fag mindre. Høiden er altsaa ikke saa ringe, men Salens Høide synes lavere paa Grund af, at Loftet er anlagt for tungt, og Cassetterne, hvori det er inddelt, gjør et for svært, ligesom plumpt Indtryk, hvilket dog nu bliver noget dæmpet, ved at Hilker lod dem male med en let Tone. Over Indgangsdøren til Solennitetssalen staar ind imod Salen noget, som ligner det danske Vaaben; paa gylden Grund (en rund Plads med Decorationer til Siderne) er anbragt Danmarks eget, ældgamle Mærke: de 3 blaa Løver over hverandre med 9 smaa, røde Hjerter. De engelske Konger førte tre gyldne Løver, og de hohenstaufiske Keisere tre sorte eller røde Løver i deres Vaabenskjold. Maaske de danske Konger som Skjelnemærke førte tre blaa Løver; hvis der ellers ikke ved den blaa Farve sigtedes til Danmarks tre Hoveddele: Skaane, Sjælland og Jylland, eller til Danmarks tre Hovedsunde: de to Bælter og Øresund (cfr. i denne sidste Henseende den kgl. Porcellainsfabriks tre blaa Mærkestriber). De ni røde Hjerter skulle da antyde de forskjellige danske Øer. Fra Valdemar den Stores Tid er Løvemærket kommet i det danske Vaaben. Paa hver af Murenes Pilastre er som Capitæl anbragt en Ugle. Tidligere var midt foran Salens sydlige Mur, ligeoverfor Hovedindgangen, paa en Forhøining, hvortil et Par Trappetrin førte op, opsat en med rødt Fløil betrukken Kongestol med to liggende Løver foran; nu staar Holbergs Gibsstatue, modeleret efter Steins Statue foran det kgl. Theater, og bekostet af Soransk Samfund, Justitsraad Bang, Academiets Lærere og forhenværende Disciple, paa Kongestolens Plads; Salens Gulv er parquetteret. Paa Salens Vægge hænger de fem Kongers Portraiter, som paa forskjellig Maade i høi Grad have vist Interesse og taget levende Del i Academiets forskjellige Skjæbner; paa Salens søndre Væg ved Vinduet: Frederik d. 2den (malet af Blunck eller Rørby); Christian d. 4de (malet af Rørby); paa vestre Væg: Frederik d. 6te (Eckersberg); paa nordre Væg: Frederik d. 5te — nærmest Vinduet — (muligen malet af Constantin Hansens Fader); Christian d. 6te (muligen af samme). Man synes i ovennævnte Retning med

Føie at kunne savne Frederik d. 3dies og Christian d. 8des Portraiter. Selve Malerierne have, ifølge Kyndiges Mening, som udført Maleri, maaske med Undtagelse af Fred. 6tes, mindre Værd, men dette kommer jo her forsaavidt ei heller i Betragtning. Ideen at anbringe disse Kongers Portraiter i Academiets Høitidssal er smuk og historisk sand, saa Portraiternes Udførelse, der jo dertil ikke er absolut ringe, bliver det aldeles secundære. Igjennem Forhallen til Solennitetssalen, der paa Grund af dens Afbenyttelse som naturhistorisk Undervisningsclasse i daglig Tale benævnes: den naturhistoriske Klasse — den staar nemlig i umiddelbar Forbindelse med den lange og brede Gang, hvori Academiets righoldige og sjelden smukke, udmærket holdte naturhistoriske Samlinger har sin Plads — kommer man gjennem en Dør til Venstre ind i disse Samlingers Gange, der ogsaa benævnes Fuglegangen og forbinder Academiets østre med dets vestre Fløi. I dette Locale indeholdes egentlig to Samlinger, den ene er den store naturhistoriske Samling med dens zoologiske og mineralogiske Afdeling, og dernæst den mindre Samling, Oldsagssamlingen, med forskjellige Gjenstande fra Stenalderen, Bronzealderen og Jernalderen. En fuldstændig orienterende trykt Veiledning i denne med største Kyndighed og Dygtighed ordnede og fremstillede Samling af danske og udenlandske Pattedyr, Fugle, Fiske, Krybdyr, Insecter, Skaldyr, Mineralier (Guld, Sølv, Kobber, Arsenik. Graphit, Svovl, ædle Stene m. m. fl.) — Mineraliesamlingerne ere systematisk opstillede i Skabe og Skuffer med Glas over ved og i Vinduerne; det største Bidrag til Mineraliesamlingen gav Sønnerne af afdøde Kmh. Grevencop-Castenschjold til Stamh. Frederikslund, nemlig 450 Stykker; senere er den meget forøget, navnlig har Prof. Johnstrup forsynet Samlingen med mange værdifulde Stykker: Prof. Stenstrup kan vel antages 1843 at have begyndt og grundlagt Samlingen — er udgivet af dens nidkjære og udholdende Tilsynshavende, den i 1881 afdøde Overlærer Lorenzen, der særlig har Fortjeneste af disse i sit Slags udenfor Kjøbenhavn enestaaende, ypperlige Samlinger. Denne trykte Veiledning faaes for en Ubetydelighed hos den Tjener, der foreviser Samlingerne. Alt er her i disse Samlinger fremstillet og forelagt instructivt for Beskueren, og hver Ting og Specialitet er forsynet med store Sedler med Navn og Hjemsted. Alt er paa den tydeligste Maade opsat og fordelt i nogle og tyve med Ruder forsynede store og lyse Skabe og Montre. Fuglegangen blev for et Par Aar siden malet, efter Dalsgaards Udkast og Anvisning, med en let og smagfuld Decoration. Et Besøg fornemmelig i de naturhistoriske Sam-

linger kan være »ei blot til Lyst«, men maa interessere Enhver, der ønsker ved saadanne velordnede og til en vis Grad nogenlunde fuldstændige Samlinger at gjøre Bekjendtskab med og faa gavnligt Udbytte af dem. — Den største Del af Oldsagsamlingen har tilhørt Hr. Hofman-Bang; han tilbød 1858 Sorø Academi den for 400 Rdl. Da Rigsdagen ikke vilde bevilge denne Sum, kjøbte Godseier, Hofjægermester Bech til Valbygaard den og skjænkede den til Sorø Academi. Den er senere dels ved Gaver, dels ved Kjøb forøget betydeligt. Holbergs Portrait, malet paa Elfenben, hænger nu her i Oldsagssamlingen; det er en Gave af Revisor Bugge. — Ved større Festligheder, f. Ex. ved Festballet Kongens Fødselsdag, samles Selskabet i Lovsangssalen og gaar i munter Processionsstemning gjennem den smukt oplyste Fuglegang ind i Solennitetssalen. Denne Passage til Solennitetssalen synes ogsaa at være den naturligste og localitetskjønneste, thi nede fra Vestibulen, gjennem Stengangen og opad den temmelig uskjønne, udecorerede østre Academitrappe til Solennitetssalen kan et festligt Optog og Følge neppe anstandsmæssig bevæge eller føre sig.

Vi gaa nu tilsidst op i øverste Etage, og, naar vi ere komne op ad Trappen, betragte vi her, fra den øverste Afsats, Loftets og den runde Bues overordentlig smukke Decoration. Til Høire indenfor Indgangsdøren er den inspectionshavende Lærers Værelser, og paa hver Side langsmed den lange, temmelig mørke Gang ligge Elevernes Læseværelser, hvor de ogsaa kunne opholde sig udenfor de reglementerede Læsetimer. De ere fire i hvert Kammer, og hver Elev har i det sit Skab, væsentlig til Bøger og Læserekvisitter samt private Eiendele, til enkelte daglig brugte Klædningsstykker som Læsetrøie eller Frakke; ellers ere Klædningsstykkerne for de lavere Klasser i Garderoben og for de 2 øverste Klasser paa Opdragelsesanstalten i 7 Skabe paa øverste Gang. Af Sovesale er der to, hver i sin Fløi; i enhver af dem sove 32 Elever, og Sovesalene ere ens store, 47 Fod lange, 34 Fod brede og 6½ Alen høie. Fra den vestre Sovesal har man den deiligste Udsigt over Søen, Academihaven til Skove og Marker hinsides Søen. Førend vi komme til den anden Sovesal i den østre Fløj, standse vi et Øieblik i den lange Gangs aflangrunde Midtpunkt, hvor den læseinspectionshavende Lærers Værelse findes, og hvorfra ogsaa Udsigten er glimrende og om muligt ogsaa videre og bredere. Sovesalen i den østre Fløi synes større end den i den vestre, men er det dog ikke, det er kun Pillepartiet i denne, der i saa

Hensende virker skuffende. Den vestre Sovesal er den hyggeligste, men vistnok om Sommeren langt mere udsat for Solens Varme end den østre. Lignende Beboelsesleilighed med stort Vindue ud til Sovesalen, som hist, findes ogsaa her for den inspectionshavende Lærer. Man kunde maaske fristes til at spørge, hvorvidt det er rigtigt og i sin Orden paa saadanne Opdragelsesanstalter og Steder, hvor saa mange Mennesker boe under Tag sammen, at have Soveværelser og Opholdsrum i den allerøverste Etage, særlig i Ildebrandsfare og anden pludselig, uforudset Hændelse. Redningstov og Redningsposer, kunstige Stiger o. s. v., der vistnok ogsaa findes paa Opdragelsesanstalten, turde blive af tvivlsom Nytte og Brug, omend de, naar ingen Fare er tilstede, kunne synes meget fortræffelige. — I nederste Etage, Kjælderetagen, er Kjøkkenerne, Kjælderne og Alt til Anstaltens Oeconomi henhørende, saavelsom Oeconomens rummelige og bekvemme Bolig. Mærkeligt er det, at der paa Sorø Academi intet af Nutidens let anbringelige Kul- og Cokesvarmeapparater findes, hvorved de mange Localer, saaledes som f. Ex. paa Universitetsbygningen i Kjøbenhavn, letteligen kunne opvarmes, og Masser af Brænde saaledes spares; der opvarmes kun ved Bøgebrænde i Kakkelovne af den gamle Construction og Bygning; denne Varme er nu sikkerligen den behageligste og sundeste. Gasbelysning bliver ei heller anvendt, og Ventilationen i de forskjellige Localer er sikkerlig meget ufuldkomment ordnet. Rundt omkring Academibygninges Tag løber den saakaldte Attique ɔ: en dybere, aaben Tagrende, som paa alle Bygningens Sider er forsynet med et opretstaaende muret Brystværn, der iudvendigt er beklædt med Kobberplader; Brystværnet er af omtrentlig ens Høide og tager sig, set nedefra, ganske exqvisit ud. Man kan i denne Rende med temmelig Sikkerhed gaa rundt om hele Bygningen. Det er imidlertid en precair og kostbar Prydelse, forsaavidt den, naar den ei omhyggelig holdes i Orden, kan lade Regnvand og anden Fugtighed sive ned igjennem Murene, hvilket for adskillige Aar siden kostede Academiet flere Tusinde Rdl. til Murenes Istandsættelse. Man skulde mene, at der herfra var en storartet Udsigt til alle Sider, hvilket dog paa Grund af de omliggende Skove kun undtagelsesvis er Tilfældet. — Det synes næsten som et Mirakel, at de to Lectorboliger ved hver af Academiets Fløie — den ene imod Øst liggende beboedes i 40 Aar af Ingemann († 24. Febr. 1862) — bleve reddede fra Ildsvaaden ved Academiets Brand 1813. Det kan anses at være baade heldigt og uheldigt; heldigt navnlig forsaavidt man i disse to Bygninger har en tro Gjengivelse

en miniature af, hvorledes Christian d. 6tes imponerende Stadsbygning saa ud; uheldigt forsaavidt disse Bygninger aldeles ikke congruere med den i moderne Stil opførte Academibygning. — Vandre vi nu fra Academiet ned i Academihaven, komme vi forbi Rectorboligen, der ligger smukt, men iøvrigt er en aldeles stilløs Bygning; Skolens Rector beboer Stueetagen, hvorimod Skolens 5te og 6te Klasses Elever have deres Localer paa første Sal og i den bagved Rectorboligen liggende større Bygning. I kort Afstand, Nord for denne, ligger Academiets Sygehus, der tidligere, originalt nok, laa ved Kirkegaarden dér, hvor nu Ingemanns og Hustrus Gravplads er, og som da, ligesom de omtalte tvende Lectorboliger paa det ridderlige Academis Tid, var en Lector- eller Professorbolig. Naar vi nu staa paa den tidligere benævnte Ridebane, den nuværende Gymnastikplads, hvor mod Nordsiden det nylig ombyggede, med en stor og rummelig Gymnastiksal forsynede Gymnastikhus m. fl. Bygninger ligger, lægge vi Mærke til Klosteralleen, der med sine gamle, ærværdige Egetræer strækker sig fra Klosterporten op til Pladsen foran Academiet; de tidligere mellem disse Egetræer indflettede, langstrenglede Lindetræer ere nu fældede. Ved Pladsens Sider staa enkelte store, deilige Asketræer og et stort, kraftigt Elmetræ (Fig. 33)*); henimod Academihaven staa anselige Lindetræer. For

Fig. 33.

*) Ved dette mægtige Træ tog Skolens afdøde, udmærkede Gymnastiklærer, Overkrigscommissair Prehn, jevnlig sit Stade, naar han paa Gymnastikpladsen ledede Elevernes forskjellige Øvelser. Cricketkampe, Lege, Boldspil m. m. m.

omtrent 70 Aar siden saa' det paa denne Plads og noget omkring paa den lidt anderledes ud end nu. En stor Kampestenspille stod midt paa Ridebanen. I Klosterporten var der for Gaaende en smal Laage-Gjennemgang ved Siden af den bredere Kjoreveisaabning; daværende Amtmand Stemann lod dette forandre og gjorde Porten hel aaben. Førend den øverste Etage til Bibliotheket byggedes paa Kvæsturbygningen, var der ovenpaa denne et Kornmagasin, og i den vestlige Ende ved Klosterporten en Thingstue, og ovenover denne var Arrester; her var ogsaa i flere Aar Byens midlertidige Raadstue. Et af Arrestkamrene kaldtes Æblekamret, da Akademiets Gartner tidligere brugte dette Rum til Æblekammer; »at komme paa eller i Æblekamret« var derfor en intricat Metaphor ligeoverfor Vedkommende. Hvor nu Ligcapellet og Klokketaarnet ligge, var tidligere et Slags Bygningscomplex for Haandværkere, Murere og en Udriderstald; senere fik Gartneren Stalde m. m. her. Hvor Rectorboligen nu er, var dengang en Bindingsværksbygning, hvor Materialskriveren og Godsforvalteren boede; senere boede Amtmand Stemann dér og havde sine Værelser ud til Pladsen. Den smukke Daneskjolds Allé imellem Kirkegaardsmuren og den nye Vei, Priorveien kaldet, er anlagt af Daneskjold Samsø, der var Overhofmester fra 1760—65. Tidligere var her kun en bar Vei, kaldet »den nye Vei«. Den saakaldte »Tractørens« (Spiseværtens) Have stødte paa det ridderlige Academis Tid umiddelbart op til Skolegaarden, som var dèr, hvor Elevernes private Havepladser nu ere. Syd for Academibygningen ud imod Søen var den saakaldte botaniske Have, dér altsaa, hvor nu den grønne Plaine er. — I Ridebanens nærmeste Omgivelse lægge vi Mærke til den gamle Smedebygning, der er bestemt til en fremtidig Nedbrydning, hvorved Pladsen ved Kirken og Daneskjolds Allé vil komme til at præsentere sig smukkere; fremdeles Kvæsturbygningen, der 1859—60 overbyggedes med Bibliothekslocalet. Denne Etage tager sig fra Veien (Boldhusgaden) temmelig uskjøn ud med dens vinduesløse, bare og simple Murflade. Selve Bibliothekets indre Localer m. m. er her ei Stedet at dvæle videre ved. Bibliotheket kan nu snart udgjøre c. 40,000 Bind, men — der gives intet trykt Katalog over det, og man befinder sig derfor i mange Retninger her som i en stor Skov med sparsomme Veie og ukjendte Stier. — Naar vi nu fra Ridebanen begive os til Academihaven, da kommer man atter her til at tænke paa de stadige Forandringer og locale Omposteringer, der for Sorø Academis, dets Institutioners og stedlige Forholds m. m. Vedkommende synes ret at have et Hjemsted her.

Paa Klostrets Tid laa den egentlige Klosterhave udenfor Klostrets Ringmur; senere havde Academiets Overhofmester sin private Have dér. hvor det forreste, høiere liggende Parti af den nuværende Academihave er beliggende. Senere, for en 40—50 Aar siden, fandtes lange Alleer med store Træer. der bleve fældede, samtidig med at store Omlæg og Forandringer af Havens Partier fandt Sted. Ved Sorø Søes lavere Vandstand, — den gik, som anført ovenfor, tidligere i sin Vandhøide helt op til Niveau med Philosophgangen, lige hen til det nuværende Fiskerhus, og ud for Academibygningen laa Baade, fortøiede ved en lang Stendæmning med en Stentrappenedgang til Søen — indvandtes der et ikke ubetydeligt Terrain til Haven, saa at man egentlig tør sige, at omtrent kun hele Høidepartiet i denne har udgjort den oprindelige Haveplads. Indtil for godt en Snes Aar tilbage var Haven imod Ridebanen fra Rectorbygningens Baghuse hen til Academiets Materialbygninger begrændset ved et høit Trægitter, hvis Hovedport hver Aften blev aflukket. Imod Øst begrændsedes den nede ved Søen af Lector- og Rectorhaven, hvis Terrain da gik lige ned til Søbredden, og imod Nord—Nordost af et Stengjærde og en Mur. der ligesom nu skilte den fra det Vænge, hvor Amtmandsboligens Have og de Haver, der høre til Gaardene ud imod Byens Søgade, ligge. I Aarene 1864—65 blev nu atter hele Havens Territorium og Plan forandret under Monrads Cultusministerium; Monrad lod daværende Forstraad Rothe udføre Havens Omlæg. Rothe gik i sin Omlægningsplan ud fra, at Kirken og Academiet med hvad dertil hører skulde ligesom udgjøre Centrum i det hele Anlæg og ligge som omgivet af et storartet Park- og Haveanlæg, hvortil Adgangen fra alle Sider skulde staa aaben. Følgelig blev det omtalte Gitter borttaget, og Veien fra Academiets forreste Plads ved Søen saaledes anlagt, at der blev en fri, bred og smuk Vei rundt om Haven langs Søen; kun var det Skade, at den dengang ei blev fortsat mod Nord udover Havens Grændse. En Udgang imod Byens Side er ved Havens sidste Omlægning heldig tilveiebragt ved at forlænge den lange Buegang imod Nord ud forbi Amtmandsboligen til Søgadens Forlængelse, der kaldes Harksens Stræde. Naar man gaar ned ad dette Stræde, kommer man forbi Imprægnerings-Anstalten, hvor de lange Fyrretræstammer, efter at være blevne gjennemtrukne og mættede med Svovlsyre senere omdannes til Telegrafpæle og Sveller. Ved Søbredden kan man saa svinge til Højre, og dersom Engveien ikke er for fugtig, kommer man langs Søen til det lille Skovparti, Skjolden eller Skjoldet kaldet

(se ovenfor), og ad den over Højkammen brede Spaserevei, hvorfra der er en herlig Udsigt over en Del af Sø og By, kommer man ud paa Korsør Landevei til Rødebro, der ligger paa Dæmningen imellem Sorø- og Pedersborg Søer; fra dette Broparti er der saavel om Dagen som, ei at forglemme, ved Maaneskin en »stemningsrig« Udsigt til begge Sider henover Søerne. — Flere smukke Gjennemblik og Udsigter aabne sig imellem Academihavens Træer og Grupper. Man maa beklage, at det Parti af Haven, der ligger til Højre for Indtrædelsen i Haven, og som er anvist til Academigartnerens private Brug og Afbenyttelse, ei ved Havens sidste Forandring blev indordnet under Havens Plan. Sorø Academihave har nu et Areal af 10 Tdr. Land: den har mange, smukke Partier, skyggefulde Gange og flere sjeldne Træer, Buskadser og Grupper, ligesom ogsaa det prægtige Terrain, Havens jevnt terrasseformede Beliggenhed og dens i og for sig heldige, harmoniske Anlægsplan særlig maa tiltale de Besøgende. Den lange Midtergangs Træer bestaar hovedsagelig af Linde- og Løvtræer: ved Høidepartiet, hvor »det norske Huus« staar, er et Parti af forskjellige Granarter; herfra strækker sig i det nederste Parti af Haven en Allé af Axelbærrøn (svensk Rønnebærtræ). Flere ved Størrelse og Sjeldenhed bemærkelige Træer findes, f. Ex. den lige foran ved Indtrædelsen i Haven staaende Gymnocladus (nøgen Gren) fra Kanada; dette Træ begynder først at vise sin Kraft og Fylde, naar alle de andre Træer ved Forsommers Tid alt er løvrige, og Træet seer aldeles »nøgent« ud, men skyder da hurtigt baade Stængler og Blade frem paa engang. Et stort, mægtigt Tulipantræ stod indtil for et Par Aar siden her paa Plainen, men blæste i en Froststormnat om. Endvidere findes her paa Plainen et Par særdeles smukke Platantræer, samt længere nede en præsentabel Hængeask og en stor Blodbøg. I Haven findes en hel Gruppe af askebladet Løn, ligeledes Frynseeg, Hængebøge og hvidt Morbærtræ og broget Alm. Det tidligere saakaldte »System« af urteagtige Planter til Brug ved Skolens botaniske Undervisning er nu heldigt henlagt til Nord for Daneskj. Allé ud imod Priorgaden; et større, nyt ombygget og godt indrettet Badehus til Brug ved Elevernes Svømmeøvelser findes ved Havens sydvestlige Side. Langs med Søens sydlige og fornemmelig vestlige Side sees talrige Seilbaade liggende, fortøiede ved Broer; de tilhøre dels Skolens Lærere og Embedsmænd, dels Borgere i Byen, og der drives, særlig i de senere Aar, en livlig Sport med Kapseilads, Escadre- og Lystseilads paa Søen; Skolens Elever maa kun bruge Robaade. Man kunde

maaske ønske, at ligesom Skolens Elever udmærke sig ved deres Gymnastik og Cricketspil, de ogsaa fik Leilighed til ved Kaproning at øve og præsentere sig, da Leiligheden hertil ved de locale Forhold er saa gunstig. — Naar vi nu fra Havens nederste Gang — Academihavens »Lange-Linie« — se imod Vest ud over Søens Flade, lægge vi ved den modsatte Søbred i Vest-Sydvest snart Mærke til et afrundet, noget høitliggende lille Bakkeparti; dette er den skjønne Ø Bøgholm (se nedf.), der nu i mange, mange Aar har henligget i en forsømt Culturtilstand. En blidere Episode i denne indtraadte, da Fru Danemand i sit kjøbenhavnske Exilaar 1816 opholdt sig i Sorø; dengang var der paa Øen smukke Haveanlæg, hvor hun kunde glæde sig paa sine Udflugter i Sorø Egnen. De ubetydelige Rester af Gange ere vel fra den Tid. For et hundrede Aar siden saa' det anderledes ud her, da var hele Øen smukt ordnet og cultiveret med Lysthuse, Anlæg og Gange; den besøgtes ogsaa hyppigt af Professorer og Academikere. Geheimeraad Joh. v. Bülow, der studerede ved Acad. i tre Aar 1768—71, omtaler Øen med stor Interesse; blandt Andet nævner han en stor, knudret Eg paa Øen nærved Broen, hvori hans Medstuderende Chr. Renventlow havde anbragt Trappetrin, hvilke af Bülow bleve udbedrede, og oppe i Egens Top kunde han da, beskyttet for Vinden, sidde og læse i Skyggen. Paa hans Tid synes der ogsaa ved Academiet at have været megen Divertissements. Bülow fortæller saaledes i et Brev, at der hver Vinter var to—tre Baller paa Academiet, der begyndte Kl. 7 slet om Aftenen og sjelden endte før Kl. henimod 9 Dagen efter. Han omtaler tillige, at »vi« hver Lørdag Aften havde Concert og tilføier, at Overhofmester Reitzenstein, der selv ved Concerten blæste Fløite, — Bülow blæste anden Fløite —, opmuntrede Academikerne til at lægge sig efter Musikken. Det sidste Aar B. var paa Akademiet, indrettede Academikerne et Theater i Spisesalen, hvor blandt andre Stykker »Det arabiske Pulver« af Holberg blev opført. — Bøgholm er skilt fra Land ved en smal Strimmel af Sorø Sø, men paa Grund af den lave Vandstand og de mange Rør og andre sivagtige Søplanter kan man neppe stage en Baad gjennem denne Vandstrimmel. Lige til Høire for Bøgholm ligger Parnas (se nedenfor). Andre Øer — med Undtagelse af Ingemanns Ø (se ovenfor) — findes ei i Søen. To Banker, bevoxede med Siv, der om Forsommeren gro op over Vandfladen, se fra Land ud som Øer, men Vandet gaar saa høit over Banken, at man let kan ro hen over disse to »Siv'øer«. Fra Søens vestlige

Bred skyde et Par ubetydelige Halvøer ud i Søen, af Eleverne kaldes de Ran og Ægir; en større findes ved Parnas med det mægtige og med en smuk Grenesætning prydede Bøgetræ (se ndf.). Sorø Sø har rundt omkring smukke med Skove venligt smykkede Bredder og gjør et fredeligt og hyggeligt Indtryk. Hvad der særligt vilde idealisere den var, hvis der paa den fandtes tamme Svaner, men disse Fugle, der paa engang ere Repræsentanter for Ynde og Majestæt, have aldrig faaet Tilladelse til at faa Hjemsted paa Sorø Sø (!). En lille Dampbaad befordrer paa Søn- og Hel-

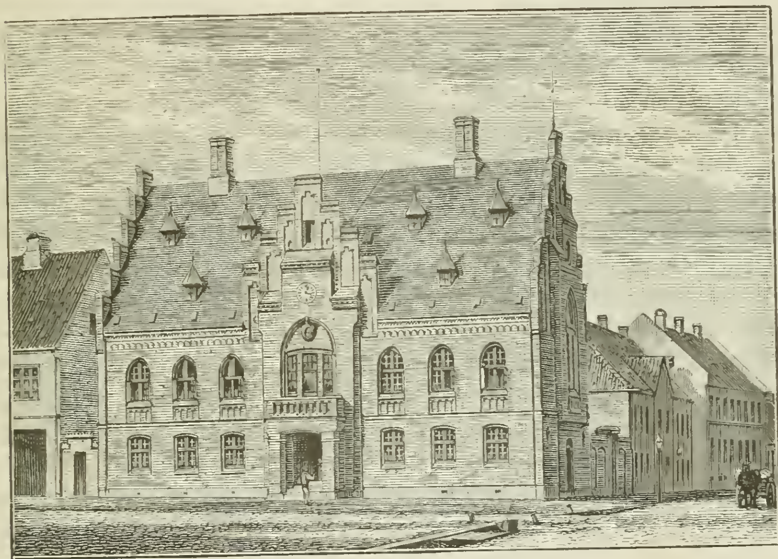

Fig. 34. Raadhuset i Sorø.

ligdage, og kan ogsaa mod Extrabetaling om Hverdagen erholdes til Afbenyttelse, Besøgende fra Academihaven til Parnas eller andre Steder paa den modsatte Søbred. Enkelt Baad kan ogsaa faaes hos Opsynsmanden over Søen, der boer i det lille Hus i Philosophgangen ved Fiskerstien*). — — — Med Hensyn til selve

*) Fiskeriet i Sorø Søer er i en lang Række Aar blevet saare stedmoderligt behandlet. I en halv Snes Aar fiskedes aldeles ikke i Sorø Sø. Under Cultusminister Fischer blev et Parti Maller sat ud i Sorø Sø, hvor denne Fiskeart for mange Aar siden trivedes saa godt, at — ifølge Sagnet — engang tvende Høstvogne maatte bindes sammen paa langs for at transportere et Par Maller fra Sorø til Kjøbenhavn. Uheldigt er det for dette interessante Sagn, at en Malle kun bliver 3—4 Alen lang. Den europæiske Malle er en langagtig, blød- og bugfinned Fisk med et bredt, nedtrykt Hoved og en oftest nedadvendt, af Skægtraade omgiven Mund; de største Former findes særlig i Donau, ogsaa flere Steder i Sverig.

Sorø By, da kan man anføre Digteren Professor Hauchs Ord i hans smukke Afskedssang til Academikerne:

Jeg véd en By, den er saa taus og stille,
den synes ringe for den ydre Sands,
den pragtløs er og dertil meget lille
og savner ganske Hovedstadens Glands . . . .

Nu vel, Byen selv er lille og i Sammenligning med andre Byer maaske ubetydelig. men hvad saa! — til Gjengjæld har den en stor Fortid som ingen anden By i Danmark, en klassisk, historisk Omegn, deilig Beliggenhed, og den har saa at sige gjennemgaaende et videnskabeligt Præg, thi faa eller vel ingen Steder er der i den Grad sørget for Ungdommens Undervisning og Oplæring som her, hvorom den store, med tidssvarende, fortræffelige Localer og Indretninger udstyrede Borgerskole, lige ved Byens nordlige Indkjørsel, og den imponerende Academibygning ved Byens sydlige Ende noksom aflægge Vidnesbyrd, ei at tale om de mange private Smaaskoler inde i selve Byen. Af Bygninger i Byen er egentlig kun Raadstuebygningen at fremhæve (Fig. 34). Den tidligere Raadstue, der var opført 1845 efter en indskrænket i flere Henseender mangelfuld Plan og Tegning, nedbrændte i Vinteren 1879, og et nyt Raadhus blev opført i en Slags Renaissance Stil efter Architekt Tvedes Tegning 1881. Over Portalen staar Indskriften: »Ret skal have Magt.« — Opmærksomhed fortjener ogsaa Sorø Spare- og Laanekasses nybyggede, pyntelige Bygning ved Byens Torv. Dette Torv er i Forhold til Byens Størrelse stort og rummeligt; paa Hjørnet af dette og Søgaden ligger den fordums Studenterbygning, fra den Tid da Academiet havde Studenter, der ved det toge anden Examen; Bygningen kaldes endnu Regentsen; lige overfor denne, paa det andet Hjørne af Søgaden og Torvet, ligger den saakaldte Scavenius Stiftelse, stiftet af den tidligere Director, den fortjenstfulde Videnskabsmand Etatsraad Scavenius, for to Enker efter Lectorer ved den academiske Læreanstalt, senere under Cultusminister Monrad udvidet til Enker efter Embedsmænd paa Academiets Gods. — Et Standbillede af Fred. d. VII i bronceret Zink af Evens, er opstillet paa Byens Torv.

Spasereture og Udflugter i Sorø Omegn.

Med Hensyn til kortere og længere Spasereture og Udflugter er et Besøg i Sorø paa en eller et Par Dage særlig at anbefale og tilraade. Nogle af disse Ture ere foreløbig kortelig berørte i Afsnittet om »Skovene ved Sorø«, saaledes Philosophgangene (se ovenfor). I Absalons Dage, hedder det i en gammel Beretning, var denne Academiets »Lystskov« eller den saakaldte Philosophgang en Møllevei. Krønikeskriveren Hvitfeldt siger: »Han (ɔ: Esbern Snare) lod og berede en Vandgang, som gaar fra nedre Borgegaard udi Sorø til Ringsted Vei« (Tuel Sø). At denne nuværende Skovplantning i sin Helhed er langt yngre, er begribeligt, dog er det derhos antageligt, at endnu hist og her ældgamle Egetræer og Egestammer kunne findes, der muligen turde være fra Absalons Dage; en Ruin af et saadant Egetræ vises endnu som »Absalons Træ«. Til denne Spaserevei knytter sig ogsaa den mystiske Begivenhed, som Vitus Bering, kgl. Historiograf og Professor i Sorø 1650—52, fortæller om Frederik d. 3., da han som Prins studerede ved Academiet fra 1624—27. Da Prinsen nemlig engang spaserede i Philosophgangen, faldt en lille Egegren ned paa hans Hoved og dannede af sig selv hans Navnetræk med Krone over, hvilket ligesom forudforkyndte ham den tilkommende Kongeværdighed 20 Aar før hans ældre Broder, Kronprinsens Død. Naar man kommer fra Academiet og gaar en lille Strækning op ad Philosophgangen forbi Fiskerhuset, kan man dreie til Høire ned over Flommen, den nu tørlagte Engstrækning, og følge Veistien over den ene af de saakaldte Gaaseøer — over den anden Gaaseø er nu Veien til Banegaarden anlagt —; man kommer saa ind i Vesterskoven og træffer dèr, lige ved Indtrædelsen i Skoven et stort Bøgetræ, der kaldes »Navnetræet« (Fig. 35), da det særlig er det

Træ, foruden naturligvis ogsaa andre Træer, hvor, som Hauch synger i sin ovenfor omtalte smukke Sang, »store Navne dybt i Barken sidde, og voxe større for hvert Aar, der svandt.« I den unge Alder drømme jo Elever og unge Mennesker tidt om store, tilkommende Bedrifter og udødelig Navnkundighed. Flommen, som man passerede, kan i sin grønne Dragt og med sine smilende Skovomgivelser se venlig ud, men da den jo egentlig foruden Sorø Sø, som staar i nær Forbindelse med den, er et Reservoir og Opbevaringssted for alt Spildevandet og forskjellige Species af Urenligheder fra Byen, truer den med engang at blive sundhedsfarlig baade for Academiet og Byen, hvis man lader den i Ro samle sine giftige Kræfter, — »latet anguis sub herba«, kommer man til at tænke paa. Fra Navnetræet kan man gaa til Venstre og kommer saa ad en Kjørevei til Venstre ud paa Fægangsveien, som man gaar over og ind i Boldborg Skov; Veien her igjennem fører ud til Korsør Landevei, som man gaar over, og man kommer da ind i Søskoven ned til Tuel Sø, som man seer paa dens bredeste Strækning; Søens modsatte Bredder ere bare med enkeltliggende større og mindre Huse; ude mod N. Ost sees Bjernede Gaard og Kirke (se nedenfor). Ønsker man at forlænge Turen, kan man omtrent nede fra Søbredden følge den første Sidevei til Venstre, og man kommer saa igjennem hele Søskoven ind i Krebshusvænget, hvilket sidste har flere smukke Skovpartier; dette Skovvænge har sin Benævnelse efter det tidligere for adskillige Aar siden — i Dagvogns og andre Datidens Kjøretøiers Tider — ikke ubekjendte Krosted »Krebshuset«, hvor man hos Værtinden, Madam Plambæk, blev beværtet herlig med fortræffelige Krebs, der nu for Sorø Aaers og Vandsteders Ved-

Fig. 35. Navnetræet i Sønderskov.

kommende kun er »en saga blott«; men vil man ikke gaa saa langt, kan man ved Grænsen af Søskoven dreie til Høire op forbi Skovløberhuset og er da paa Korsør Landevei; ønsker man nu ikke at følge den »lige Landevei«, der forresten herfra til Sorø er meget indbydende, kan man gaa over Landeveien ind igjen i Boldborg Skov ad en ikke saa aldeles tydelig Skovsti og kommer saa længere nede forbi en lille Granplantage, hvor der langs Engstrækningen findes smukke Birketræer, ud paa Fægangsveien ligeoverfor en Skovløberbolig, der kaldes Stensbøghuset. Følger man nu forbi Indgangen til begge Philosophgangene Fægangsveien, der herfra til Sorø nok er værd at gjøre Bekjendtskab med, kommer man ved Amtssygehuset ud i Sorø »Stræde«; det er nok Digteren H. C. Andersen, der benævner dette Sorø Stræde »Sorø Flaskehals«. Strædet er nu næsten helt bebygget med ret nette Gaarde og Huse. Denne foranførte Spaseretur kunne vi maaske benævne ved den østlige, og vi ville nu foreslaa at omtale en anden, nemlig den vestlig-nordvestlige, idet vi gaa ud ad Banegaardsveien og ved den første Sidevei til Høire dreie af og gaa ind i Egevang (se ovenfor). Med Hensyn til Banegaardsveien kunde det maaske interessere at faa at vide, at denne er anlagt 1854—55 og beplantet med Lindetræalleen 1856. Den lille Rest af Søen til Venstre (Øst) for Veien kaldes Kählers Park, efter den Entrepreneur, som havde dette Veianlæg i Entreprise. I Egevang lægge vi Mærke til de overordentlig smukke Egetræer. Fra en Landgangsbro nede ved Søen er der en deilig Udsigt til Høire hen over Banegaardsveien med den smukke Lindeallé; lige ud præsenterer et større Parti af Academiet sig, og til Venstre have vi en større Vue henover Søen. I den søndre Ende af Egevang er Udgangen over en Stænte, og man gaar da langs med Søen ind i Feltskoven, forbi Louisestiftelsen. Ved Udgangen af Feltskoven ville vi, førend vi komme til Parnas, gjøre en lille Afstikker til Venstre forbi et nyt opført, venligt liggende Hus for ad en Markvei at gaa op til Helicon (d. gl. Kongshøi), forbi det saakaldte Krabbeshus. Paa Helicons Høi have vi da et sjeldent smukt og vidt Panorama over Omegnen: mod Nord se vi Academiet; Kongebroen viser sig i N. langt ude over Søen; mod N. Vest Hjortenæsserne og Store Frederikslunds Skove; mod Vest Horsebøg og Grydebjerg Skovpartier; mod Vest-Sydvest Topshøi og Stenstrup Skove; mod Syd Suserup og Næsbyholms Skove; udover Liunge Kirke se vi Sorø Vesterskov. Lige nedenfor Bakken have vi Feltskoven, som vi nylig gik igjennem, og nede ved Søen ligger

Parnas, Bøgholm og den saakaldte Pavillon, hvilket sidste tidligere var et yndet Udflugtssted, men dens Indre er nu ei længer aabent for Besøgende. Efterat vi have glædet os ved denne smukke og storartede Udsigt vende vi tilbage og komme igjennem det lille Skovparti Hundekildehave med den omtalte Pavillon over et lille Engdrag til Parnas (d. gl. Tjørnehøi). Denne Bakke ligger lige ved Søen i et Skovparti paa c. 4 Tdr. Land. Den var tidligere langt større i Omfang end nu og havde ved Foden, hvor der har ligget en Kreds af de største og sværeste Sten, over 400 Skridt i Omfang. Man kan vel egentlig sige, at Parnas i Sammenligning med hvad den har været, nu er en Ruin; oppe fra dens Top skulde man mene var ved Udhugning frembragt en vid Udsigt, men man omgives her af tildels forkrøblede Træer og Smaakrat. Fra Academihaven er Overfarten til Parnashøien meget yndet, og om Søn- og Helligdage gaar stadig den lille Dampbaad imellem disse to Anløbssteder. Vi kunne nu gaa videre gjennem Hjortenæsserne, hvor der af Overførster, Kmherre Eide er anlagt en smuk Spaserevei, der gaar ud til Kongebroen paa Korsør Landevei, men denne Vei have vi ovenfor tildels omtalt og beskrevet; der er, som vi dèr bemærkede, flere Steder fra denne Skovvei smukke Udsigtspunkter ud over Søen, ligesom ogsaa Skoven selv er tiltalende og sympathetisk at vandre i. Denne i saa mange Retninger tilfredsstillende Spaseretur, der kaldes »Søen rundt«, kan paa c. 2 Timer foretages strax ved Ankomsten med Jernbanen, maaske efter en liden let Paabid i Jernbanehotellet. Naar man saa ved den foreløbige Afslutning paa Korsør Landevei er kommet over Kongebroen, hvorfra der er en stor Udsigt over Pedersborg og Sorø Søer i denne sidstes største Længde, da kan man ved at dreie af til Høire ved Sølyst gaa en smuk Spaseretur over den omtalte »Skjolden« langs Søen ind ad Sorø til og kommer da over en Markvei til Venstre op i Sorø Stræde ligeved Indgangen til Byen, og er man noget træt af Turen, kan man recreere sig lidt i Hôtel »Haabet«, der ligger lidt udenfor Byens Indkjørsel. Man kunde ogsaa ved Ankomsten paa Sorø Station strax gaa til Sorø og da gjøre Turen i modsat Retning fra Øst til Vest, men da vilde det være raadeligt at tage Kirken og Academiet først, og efter de behørige Forfriskninger afpasse Tiden saaledes, at man ved at gaa »Søen rundt« bekvemt kan ende Turen ved Jernbanestationen. — Vi have nu altsaa anvist en østlig og vestlig Spaseretur og ville endnu omtale en nordlig, nemlig ad Pedersborg til, der kun har den Mangel, at den ikke gaar igjennem

Skov og Skygge, men over Højder og Bakker. — Landsbyen Pedersborg ligger kun en lille Fjerdingvei Nord for Sorø; Kirken er ved sin Beliggenhed og Bygning aparte og mærkværdig. Pedersborg Slotsbanke med sin c. 390 Alen lange Jordvold strækker sig i en stor Bue og hører til Danmarks fredede Mindesmærker fra den ældste Middelalder; Jordvolden udgjorde fordum den stærke Borgs Udenværk. Paa den meget høie, store og steile Bakke imellem Pedersborg Sø og Tuel Sø laa i den tidligere Middelalder — 12te Aarh. — et stærkt befæstet Slot eller »Borg«, der eiedes af Hr. Peder Thorstensen, en drabelig Helt og snild Raadgiver hos Kongerne Svend Grathe og Valdemar I. Hr. Peder var gift med Skjalm Hvides Datter Cecilia, der omfattede Sorø med stor Kjærlighed og berigede Klostret med »tvende Boel« i Førslev. Hvis hendes Mand, Hr. Peder. ikke havde havt »et haardt Hjærte«, vilde hun gjerne have givet mere. Ifølge den lærde Historieskriver Suhms Mening vil dette kun antyde. at Manden her var klogere end Konen, saaat han ikke vilde give Alt, hvad han eiede, til et Kloster, eller, som Andre formene, kjøbe sig rig i Himlen og fattig paa Jorden. Et Mageskifte skete senere under Cecilias Søn Johannes, ifølge hvilket Pedersborg med omliggende Landsbyer Haverup, Borød, Gaarden Mørup og nogle Boel i Kinnertofte o. fl. St. afstodes til Sorø Kloster imod andre Eiendomme og Landsbyer, og 1586 underlagdes den af Fred. II i Sorø oprettede kgl. Skole. Da Holstenerne under den kullede Greve efter Christoffer II.'s Død i hine lovløse Tider havde bemægtiget sig næsten hele Danmark, toge de ogsaa Pedersborgs stærke Borg i Besiddelse og befæstede den yderligere, hvilket endnu kan sees mod Nord og Vest; men Valdemar (IV) Atterdag indtog 1346 Borgen, der senere blev nedreven og ødelagt; af de ydre Fæstningsværker sees endnu en Vold, der er gaaet rundt omkring Borgen. Rester af en stærk Mur af hugne Kampesten er funden i Retning ud imod Søen, der da gik langt op og var meget nærmere Tuelsø. Pedersborg Kirke paa sin høie Banke har ligesom nogen Lighed med et gammelt Slot; den tilhører Roskilde Domkirke. Fra Kirkebakken og Kirkegaarden har man en skjøn og livlig Udsigt over et smilende Landskab med tre ret betydelige, skovomkrandsede Søer, Landsbyer, Gyrstinge, Bringstrup, Fjenneslev og Sigersted Kirker og, ude i Horisonten, Ringsted; Sorø By med Gaarde og Huse nærmere. Herfra sees ogsaa Landeveien til Korsør og den derover førende Kongebro. I Kirkens Taarn, som iøvrigt er meget uanseeligt, hænge to Klokker med latinsk Paaskrift; paa den ene: »Lovsynger Gud til vellydende Cymbelklang — Aar

1586 gjorde Mattias Benninck mig i Lübeck.« Paa den anden Klokke staar: »Jeg kalder Eder til Templet for at minde Eder om den forestaaende Død. — Mattias Benninck gjorde mig 1594.« Kirken synes at tilhøre det 12. Aarh.'s anden Halvdel og er altsaa muligen reist af Peder Thorstensen. En interessant, architektonisk Enkelthed er en i Skibets nordre Væg indsat halvrund Kampesten, paa hvis Overflade i lavt Relief er udhugget et ligearmet Kors, uden om hvilket en trekløverformet Bue slutter sig. Altertavlen er et interessant, farvesmykket Billedskærerarbeide fra d. 15. Aarh.'s Midte. Naar man er gaaet forbi Præstegaarden og ad en Markvei dreier om til Venstre (imod Vest), kommer man op over et Par meget høie Banker, af hvilke den høieste kaldes Barnebanken; herfra er Udsigten om muligt endnu videre og fortrinligere, og Totalindtrykket større end fra Kirkebakken. Ved fra disse Banker at følge Markveien imod Syd kommer man ud paa Korsør Landevei og, efter et Par hundrede Skridt, ved Kongebroen, hvis man ikke har Lyst til, forinden man kommer dertil at dreie om ad den første brede Vei (Skjelskør mindre Landevei) til Høire og gaa Turen »Søen rundt« til Sorø Banegaard eller ind til Sorø.

Foranførte tre Udflugter — mod Øst, Vest og Nord — kunne uden stor Anstrængelse foretages til Fods, og de kunne vel ogsaa varieres og componeres noget, men vistnok foretages heldigst og sikrest, som de her ere tilraadede og anbefalede. Ønsker man at gjøre en længere Udflugt til Vogns og saa at sige gjennem Skov og Skygge hele Tiden, da kunde man foretage følgende interessante og smukke Tur paa c. 3 Timer. En god og rummelig Char-à-banc til c. 12 Personer kan man faa hos Gaardskarlen i Hôtel »Haabet« i Sorø, eller en mindre elegant hos Vognkjører Sachmann i Pentzes Gaard. Man kjører da igjennem første Philosophgang, kommer fra denne ud paa Fægangsveien, kjører til Højre paa denne over Broen hen til Stensbøghuset, hvor man dreier ind i Sønderskoven, kjører i denne forbi Skovridergaarden, over hvis Mark man kommer ind i en anden Afdeling af Sønderskov; naar man inde i denne kommer til en Korsvei, dreier man til Høire og følger denne Vei ligeud hen over den brede Bi-Landevei (»de uvillige Mænds Vei«, saaledes kaldet, fordi »uvillige« d. e. i Veiens Anlæg og Retning uinteresserede Mænd bleve udnævnte til at bestemme den nye Vei, der fra Sorø Banegaard skulde anlægges igjennem Skoven til Næstved Landevei), og følger nu Skovveien ligefrem, hvor man et Stykke inde i Skoven kan gjøre Holdt og gaa hen at se de tre ældgamle Egetræer (se ovenfor). Man kjører

saa videre og kommer, efterat have paa den første Tværvei dreiet til Højre, henimod et større Skovfogedhus, hvor man, forinden man kommer til Huset, følger en Vei til Venstre bag omkring dette, indtil man kommer til den Vei, der fører til Frederikskilde Kro. Naar man er kommen ud af Sønderskoven, har man fra det Bakkestrøg, der fra Skoven fører ad Suserup Mølle og Skov til, en mageløs deilig Udsigt over Tjustrup Sø. Ved Suserup Skov kan man atter gjøre Holdt og besee denne med vældige gl. Træer, bakket Terrain og tiltalende Partier rigt forsynede lille Skov (se ovenfor). Turen gaar nu videre igjennem Landsbyen Eskildstrup, hvor man ved en Gaard noget inde i Byen dreier til Høire ad Stenstrup til, og igjennem denne Landsby gaar saa Veien hen til Topshøj Skov, og naar man er kommet noget ind i denne, er man ved at dreie til Venstre paa Skjelskør mindre Landevei, der fører til Sorø forbi Horsebøg Skovparti og igjennem Hjortenæsserne. Nu har man den hele Vei ad Sorø til en i høi Grad smuk Udsigt over forskjellige Partier af og ved Sorø Sø med Omgivelser, Byen og Academiet. Kjøreturen frembyder, som bemærket, den Nydelse, at man næsten stadig kjører gjennem Skove, og hvor disse aabne sig, og man fra den ene Skov kjører til den næste, har man de skjønneste Vuer og Landskaber med Marker, Søer, Gaarde, Huse og Kirker. Man kan selvfølgelig jo ogsaa forkorte denne Tur, eller ogsaa gjøre andre Udflugter til Vogns, f. Ex. fra Sorø gjennem Landsbyen Liunge til den føromtalte Suserup Skov, hvorfra man pr. Baad kan over Tjustrup Sø lade sig ro over til Herresædet Næsbyholm, der er bekjendt for sin smukke Have og Anlæg, eller man kan fra Suserup Skov gaa til Fiskerhuset ved Suseaa, ro op ad denne til Munkedam og derfra vandre til Næsbyholm. — En længere Kjøretur — to Mil — kan ogsaa foretages forbi Tadse Mølle til den i Gunderslevholm Skov ved Tjustrup og Bavelse Søer liggende Langdysse eller Offersted ved Skovens østlige Udkant. Holdepladsen er her ved Indkjørselen i Skoven ved det saakaldte »røde Hus«, hvor der findes et af Godseier de Neergaard med stor Liberalitet indrettet hyggeligt Lysthus med Service til de Besøgendes Bekvemmelighed. Offerstedet kommer man til ved at følge den smukt førte Skovsti langsmed Bavelse Søes Bred. Selve Offerstedet bestaar af en aflang Stenkreds, 70 Skridt i Længden og c. 12 Skridt i Bredden. Kredsstenene, hvoraf de fleste over Jorden, have en Høide af c. et Par Alen og ere i et Antal af c. 80. En Snes Skridt fra den vestlige Ende reiser sig nogle vældige Stene med en Overligger, som hviler paa fire tildels

i Jorden nedsænkede Stene. Overliggerens øverste Punkt er henved 3½ Alen fra Jorden. Imellem Overliggeren og to af Hvilestenene er fortil en større Aabning, ind i hvilken man let kan krybe ned under Stenene, hvor der er Plads til to—tre siddende Personer. Hele dette Sted synes at have faaet Lov til at henligge i urørt Tilstand i en saare lang Række Aar, hvilket ogsaa kan sees af det tykke Mostæppe, hvormed næsten enhver Sten er bedækket. — Endnu et Par længere Udflugter kan for de særlig i

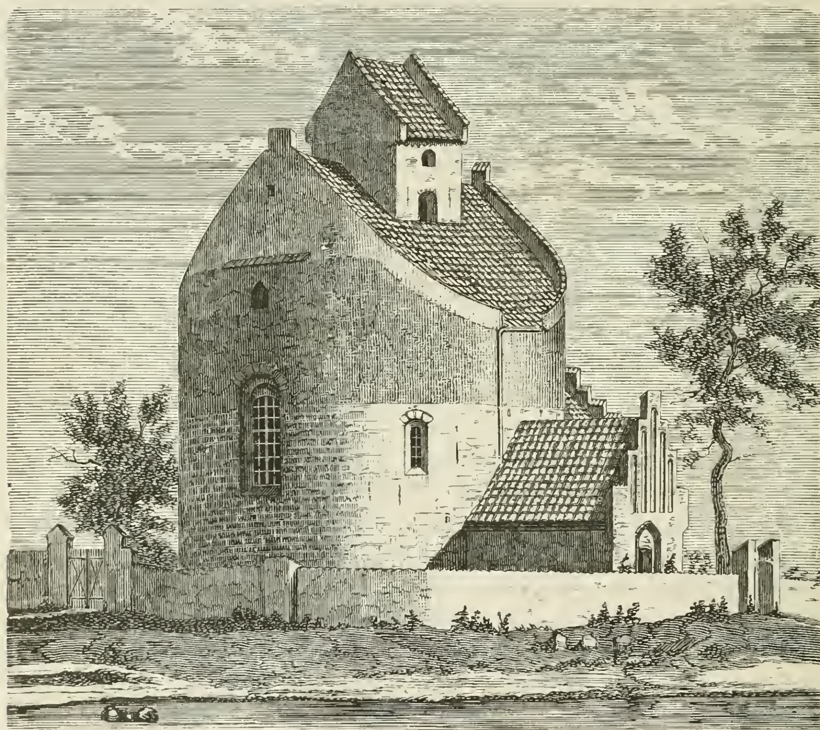

Fig. 36. Bjernede Kirke.

architektonisk og antikvarisk Retning Interesserede foretages til Bjernede Kirke (Fig. 36), c. ¾ Mil fra Sorø, og til Fjenneslev c. 5 Fjerdingmil fra Sorø. — Bjernede Kirke er i flere Henseender mærkelig. Den er bygget i en Runding og hører til de saakaldte Rundkirker, af hvilke der findes 7 her i Danmark (4 paa Bornholm, 1 i Jylland (Thorsager i Aarhus Stift) og 1 paa Fyen (Horne). Disse Rundkirker ere særlig interessante Fortidsminder fra Middelalderen, og de opførtes og brugtes da foruden til kirkelig Brug

ogsaa til Forsvarsbrug, og de vare i Ufredstider faste Tilflugtssteder, hvor Beboerne kunde samles til Modstand. I Midten har den 4 runde Piller, der gaa igjennem Hvælvingen og samle sig ovenover i 4 Buer. Bjernede Kirke er et af de ypperste og bedst bevarede Monumenter fra den absalonske Tid. Den er opført af Ebbe Skjalmsøn, af brudte og hugne Kampesten, aflang rund; den har udvendig haft Skikkelse og Form af en katholsk Bispehue; et fortrykt, firkantet Taarn er paasat foroven, men oprindelig har den hverken havt Vaabenhus eller det firkantede Taarn, saaat Taget sikkerlig kar været spidst sammenløbende, og Bjernede Kirke altsaa været en complet Rundkirke. Naar det vanzirende Taarn, hvorved Kirkebygningen faar et pukkelrygget Udseende, er paasat, vides ikke; Murene ere tre Alen tykke. Man træder ind under en høi, rummelig Hvælving, der hviler paa de fire svære, runde Piller, der fortsættes over Hvælvingen, men denne Fortsættelse er en senere Periodes Værk for at etablere Kirkens Taarn. Kirkens Længde er foruden Choret 18—19 Alen, dens Høide c. 15 Alen, dens Brede i Midten 16—17 Alen, og midt i dette Rum hæver sig de svære Granitsøiler. Pillernes Omkreds ved Foden er 6¹/₄ Alen; Alteret er firkantet. Selve Kirken gjør et lyst og hyggeligt Indtryk; den er i den senere Tid — 1861 — blevet restaureret under Etatsraad Hansens Ledelse; Kalkpudsen blev borttagen af Murene udvendig, og disse bleve rensede og fugede. Ifølge en Inscription, som findes i Kirkemuren paa Loftet over Vaabenhuset, er den i Midten af det 12. Aarh. bygget af Absalons Fætter Suno Ebbesøn, hvis Fader Ebbe Skjalmsøn og Hustru Ragnhild havde bygget den af Træ. Kirken maa altsaa, da Ebbe Skjalmsøn døde 1150, være over 700 Aar gl. Den latinske Inscription lyder oversat saaledes: »Ebbe Skjalmsøn og hans Hustru Ragnhild byggede denne Kirke, som hans Søn siden reiste af Sten til Guds, St. Marias og St. Laurentius's Ære.« Midt i Kirken er en underjordisk Begravelse. Her findes ogsaa et Røgelsekar af udmærket Arbeide og en vældig Døbefont af raa Kampesten, vistnok fra Kirkens første Tid.

Fjenneslev. Skjalm Hvide jordedes i Fjenneslev Kirke noget efter Aar 1114 tilligemed Sønnen Toke, indtil de af Absalon flyttedes til Klosterkirken i Sorø, hvor deres Been i to Trækister indmuredes i en Pille; disse Trækister ombyttedes 1774 med et Blyskrin og indmuredes paany i Pillen. Efter Skjalm Hvides Død tilfaldt Fjenneslevgaard Absalon, som ved sit Testamente 1201 efterlod den til sin ældre Tvillingbroder Esbern Snare, i hvis

Slægt den forblev indtil Aaret 1343, da den tilligemed Fjenneslev By og Kirke af Fru Krestine Hvitting, dels skjenkedes, dels pantsattes til Sorø Kloster, og hun sikrede sig derved Gravsted i Sorø Kirke, og Munkene lode hendes Navn male paa Hovedskibets nordre Væg i Klosterkirken. Den gl. Herreborg og en senere Bondegaard, der i Fjenneslev var reist paa dens Plads, gik i Tidernes Løb tilgrunde. I Slutningen af det 16. Aarh. vidste man endnu kun, at Absalons Fødested fandtes »Nord for Kirken i Fjenneslev.« I vore Dage har man paa det Sted, hvor Bondegaardens Lade har ligget, opdaget Levninger af en i Sten og Kalk opmuret Kjælder og flere stærke Fundamenter. Fjenneslevgaard har for 700 Aar siden ligget tæt Nord for Fjenneslevlille Kirke. Abbed Olaf Karsemose lod 1561 de to Taarne formedelst deres Brøstfældighed sammenbygge til ét, da noget af det ene var nedfaldet. Da dette ene Taarn henimod et hundrede Aar efter ikke kunde staa længer, lod Overhofmester Jørgen Rosenkrands i Sorø det helt nedbryde: det nordlige Taarn er det oprindelige; Taarnene vare opførte af store, røde Mursten, Kirken af Kampesten; Taget er dækket med Bly. Det nye Taarn, der senere opførtes, var fra 1659. Til Kirkens Tvillingtaarn knytter sig det bekjendte Sagn om Esberns og Axels (Absalons) Fødsel. Skjalm Hvides Søn, Asger Rygh (Røg), boede her paa Gaarden Fjenneslevlille tilligemed sin Hustru, den ædle Fru Inge: og var det da her, at hun, medens hendes Husbond var draget i Leding til Sverig, 1125 fødte Tvillingsønnerne Esbern og Absalon. Sagnet fortæller jo, at Asger, før han drog i Leding, bød sin frugtsommelige Hustru paa den af ham begyndte Kirkebygning at opføre et Taarn, hvis hun fødte en Søn, men at lade Kirken være kulled eller taarnløs, hvis hun fødte en Datter. Og — som det af Abbed Morten Pedersen berettes i hans »Biscop Absalons og Esbern Snares Herrekomst« — der hendes Tid kom, fødde hun tho Sønner, og lod saa bygge tho Taarne paa samme Kircke.« Da nu Asger Ryg efter sin Ledingsfærd med Længsel vendte tilbage til »stolten Fru Inge«, maatte han listeligen le, da han fra den grønne Brink i Nærheden af Fjenneslevlille »skued de Taarne tho.« Dette Sagn findes først omtalt af A. S. Vedel i hans Oversættelse af Saxo, og hos Morten Pedersen (1589 Præst i Sorø). I Saxos Bog og andre Kildeskrifter berettes ei heller Noget om, at Esbern Snare og Absalon skulde have været Tvillingbrødre. Det maa — mener man — henregnes til de saakaldte vandrende Sagn. En noget lignende Beretning som om Fjenneslevkirke har man ogsaa om Broager Kirke i

Sundeved, og om Tveie-Merløse ved Holbæk; Magleby Kirke paa Møen siges at være opbygget af tvende Søstre. Selve Kirken er liden; inde i den staa to fem Alen høie prægtige Piller af haard Granit, polerede som Marmor. Pillernes Fod er prydet med udhugget Løvværk; at mærke er ogsaa det for Skibets vestlige Ende liggende Galleri. Alterbordet bestaar af en stor, tyk Plade af fint, sort Marmor. Da Kirkens gl. brøstfældige Hvælvinger nedtoges, fik Kirken atter sin tidligere anseelige Høide og smukke Søilegalleri, og Murenes, baade Skibets, Chorets og Chorrundingens, maleriske Udsmykning med Kalkfarver blev nu, saavidt muligt, udbedret. Restaurationen af Kirken og de to Taarnes Opførelse skete 1872—73 under Etatsraad, Bygmester Hansens og Professor Kornerups Ledelse og Anvisning. Paa Langhusets østre Væg, omkring den Bue, der i vore Kirker forener Langhuset med Choret, og som kaldes Triumfbuen, skete i Fjenneslev Kirke det mærkelige Fund af Malerier, nemlig: en Engel, to Helgener, Flugten til Ægypten, de tre vise Mænd fra Østerland og en Kirke med Taarn, hvis Gavle vende mod Syd og Nord. Særlig mærkelig er Billedet af en Kvinde og Mand, med en Kirkemodel med to Taarne imellem Hænderne, medens en Haand fra Himlen velsigner ham; Kvinden rækker et Guldarmbaand i Veiret som Gave til Jomfru Maria. Det er utvivlsomt, at disse Skikkelser skulle forestille Esberns og Absalons Forældre. Man tør maaske antage, at Fru Inge efter 1161 har ladet Kirken pryde med de tvende Taarne og smykke med Malerier.

TRYKFEIL.

Side 36, Linie 17 fra oven: Chr. d. 3. læs Chr. d. 4.
— 40, — 9 - neden: eg læs og
— 46, — 8 - — urigtet læs urigtigt
— 98, — 9 - — udenfor læs indenfor

SORØ
med nærmeste Omegn.
1883.

K. I. Dedenroth Landinspektør

0 1 2 3 4 500 1000 1500 Alen

1 Akademiet
2 Kirken.
3 Rektorbolig.
4 Overlærerbolig.
5 Sygehuset.
6 Gymnastiksal.
7 Kvæsturen.
8 Klosterporten.
9 Rådhuset.
10 Amtmandens Bolig.

Tuel Sö

Pedersborg Sö

Til Pedersborg

Boldborg Skov

Til Ringsted

Galgebakken

Mölle

Kongebro

Fra Slagelse

Fægangen

Syge- og Arbejdshus

Borgerskolen

Hjortenæs

N.

S.

Filosofgangen

Flommen

Flomgrøften

Ingemanns Ö.

Badehus

Til Jernbanestationen

Sorö Sö

Station

Parnas

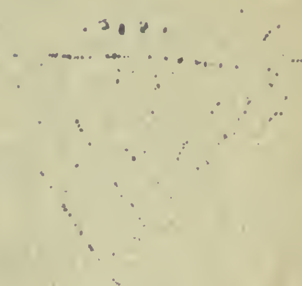
Bögholm

Feldskov

Louise Stiftelsen

Mölle

Forlagsbureauets Forlag.

	Kr.	Øre.
Abrahams, N. C. L. Meddelelser af mit Liv	6	50
Andersen, C. Rosenborg. 2. Udg.	2	»
— — Engelsk Udgave. 2. Udg.	3	»
— — Tydsk Udgave	2	»
Arlaud, O. Bevingede Ord 4.50, indb.	5	75
— — Supplement. . . . 2.60, indb.	3	75
Auerbach, B. Lorles Reinhard	3	»
— Tolpatsch fra Amerika	3	»
— Reden ved Banen	3	»
Bache, N Nordens Historie. 1—28 H. à	1	»
Baker, S. W. Ismailïa. . 8.00, indb.	10	»
Biblen ved J. C. Lindberg	11	»
— — indb. . . . . . . 14 Kr. og	19	»
Billeder, nordiske. I—VI. kart. à	4	50
Bulwer, E. L. Ernst Maltravers. 3.50, indb.	5	»
— — Alice . . . . 4.00, indb.	5	50
— — Nat og Morgen. 4.75, indb.	6	25
— — Devereux. . . . . 4.50, indb.	6	»
Cantù, C. Verdenshistorie. I—VII og Register . . . . . . 53.50, indb.	69	»
Danmark i Billeder. 2. Opl.	1	25
— — indb.	2	50
Dante Alighieris guddommelige Komedie. I—II. . . . 10.50, indb.	14	»
Frankl, L. A. Gusle. . . . 1.50, indb.	2	75
Goldschmidt, M. Dagbog fra en Reise.	3	»
Haandlexikon, Forlagsbureauets. I-II.	11	50
— — indb.	15	50
Hammerich, F. Et Levnetsløb	8	»
Hansen, P. Nordiske Digtere. 2 Udg.	12	»
— — indb.	16	»
Herder, J. G. Cid. Et Heltedigt.	2	»
— — indb.	3	25
Holbergs Comedier. I—III.	7	50
— — indb.	12	»
— — Stereotyp. Folkeudg. i 1 Bind	3	»
— — — indb.	4	75
— Peder Paars . . . . . . 0.85, indb.	1	75
Hovgaard, A. Nordenskiölds Reise.	8	»
— — indb.	10	»
Jerichau, E. Brogede Rejsebill. indb.	15	»
Katalog ov. Vaabensaml. paa Tøihuset	2	»
Kreitner, G. Langt mod Øst.	13	50
— — indb.	18	»
Lansdell, H. Gjennem Sibirien. 1—4. H. à	1	»
Lyrik, dansk, ved Chr. Winther.	4	»
— — indb.	5	50
Marshall, W. G. Gjennem Amerika	5	50
— — indb.	8	»
Minderuner. Digte, samlede af Carl Andersen. . . . . 2.75, indb.	4	»

	Kr.
Molbech, C. K. F. Samlede Digte.	4
— — indb.	6
Munch, A. Jesu Billede. 4. Udg.	1
— — indb.	2
— Eftersommer. . . . . . . 2.00, indb.	3
— Udvalgte Digte . . . . 2.75, indb.	4
Naturvidenskaberne for Alle	15
— — indb.	19
Opfindelsernes Bog. I—VII	56
— — indb.	73
Opfindelser, den nyeste Tids. 1—3. H. à	1
Overskou, Th. Den danske Skueplads. 1849—74. I—II.	14
Paijkull, C. W. En Sommer i Island.	5
— — indb.	7
Perraults Eventyr. 9 Kr., i Papb. 10 Kr., indb.	14
Ploug, C. Samlede Digte. 5. Udg.	5
— — indb.	6
— Nyere Sange og Digte. 2. Opl.	2
— — indb.	3
Rosenhoff, C. Udvalgte Digte	2
— — indb.	3
Rosenkilde, A. Anders Tikjøb	2
— Mellem Saisonerne. I—II.	11
Simonsen og Winther. 25 Billeder for Børn	3
Stanley, H. Hvorledes jeg fandt Livingstone	8
Statistik, Danmarks. 1—20 Hefte.	31
Tennyson, A. Enoch Arden. 2. Opl.	»
— — indb.	1
— Idyller om Kong Arthur	2
— — indb.	3
— Kystdrømme og Aylmersfield.	1
— — indb.	2
— Maria Tudor 2 Kr., indb.	3
Thrane, C. Danske Komponister.	2
Tidende, illustreret. I—XXIII	376
— — **Register til I—XV.**	1
Touristen i Nordsjælland. Indb.	2
Trap, J. P. Kongeriget Danmark. I—VI. med Atlas	60
— — indb. med Atlas	72
— — Atlas særskilt	10
— — indb.	12
Treschow, F. C. B. Postadressebog	8
Wergeland, H. Dramatiske Digte.	2
— Farcer af Siful Sifadda	2
— Mennesket	2
Øieblikṡ-Fotografier af B. C.	2

Forlagsbureauet i Kjøbenhavn, i Juli 1883.
(O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. F. Hegel. C. C. Lose.)

